

Irodalmi Jelen

Dorothy Hewett versei
Turczy István fordításában

Szócs Géza:

Kívánok boldog régi évet

Bodó Márta: Csecsemőszobor

Böszörményi Zoltán:

De omni re scibili

Láng Orsolya:

A kör zezugosítása

Boldogh Dezső:

Az ifjabb de Sade tanulóévei

Marno János:

Bruno Alzheimer emlékére

Muszka Sándor:

Modern művészet

Hegedűs Gyöngyi versei

Francesca Woodman fotóira

Lackfi János:

A sajtóérzékeny
pápa-paradigma

Szerkesztőség és kiadó:

1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5

310085 Arad, Eminescu utca 55–57.,

tel.: 0040/257/280-751, 0040/257/280-596 (fax),

<http://www.irodalmijelen.hu>, ij@irodalmijelen.hu.

ISSN: 1584-6288

Kiadja az Occident Média Kft.

Főszerkesztő: Böszörményi Zoltán

Főszerkesztő-helyettes: Bege Magdolna

Főmunkatársak: Szócs Géza, Makkai Ádám (Budapest)

Munkatársak: Laik Eszter (próza), Varga Melinda (vers, interjú),

Boldog Zoltán (kritika),

Szócs Tekla (fotó)

Olvasószerkesztő: Hudy Árpád

Lektor: Jámbor Gyula

Rendszergazda: Csipkár Nándor

Igazgató: Kurjatkó Péter

A borítón Szabó Péter festménye

SZÓCS GÉZA

KÍVÁNOK BOLDOG RÉGI ÉVET

Most hogy a szem a múltba réved
Kívánok boldog régi évet

Kívánom úgy éld meg a múltat
Mint aki szívből megtanultad

Mint ki érti a tegnapot
S mindent mit tőle megkapott

Megkapta boldog régi éned
E most kimúló, múltó évet
Melyben 12 hónapig

Mint egy főbérlő ott lakott:
Éned mint hal vagy boldog lélek

Vagy mint valami csillag-fajta
Úszott mint fényes hal a vízben
Mint repülőhal szállt át rajta

S amit lehetett megkapott

Most köszönj el a régi évtől
S nyiss az új évre ablakot

Bodó Márta Csecsemőszobor

A félhomályos hátsó sorba ül le. Úgy tűnik, rögtön imába merül. Nyugodtnak, békésnek látszik. A lelke is, mint a ruhája: ünnepi. Szemét lehunyja, az istengyermek születésén elmélkedik, megmelengeti a szívét a gondolat: épp a templomba jövet adott le két zsák kötött holmit a menhelyen. Lesz a kicsiknek télire sapka, sál, kesztyű, pulóver, takaró!

Sorra gyúlnak a fények, csengettyű csendül, elkezdődik a mise. Tekintete követi a bevonulókat. Miközben a ministránsgyerekeket nézi, úgy tíz sorral előrébb megakad a szeme az egyik imádkozón: vörös haja kis kék szalaggal összefogva, szemüvege megcsillan. Megbabonázva nézi: ő az! Egy szót sem hall a liturgiából, a szónoklatból, az énekből. Szinte rátapad a szeme a kedves profilra. Előbb a torkában érzi a sós ízt, aztán a szeméből is előbuggyannak a könnyek, égetik az arcát, ahogy végigfolynak.

Senki sem figyel rá, nyugodtan sírhat. Ölében nyugvó keze érzi a puha arcot, simogató tenyerét megcsiklandja a kócos haj, a múltból rávillan a huncut tekintet. Nem, mégsem ő az, jóval alacsonyabb, de a mozdulatai, a háta, a félig csak sejthető arc görbülete, a csintalan fürtök, a szemüveg csillogása olyan élet-szerűen idézik fel őt, hogy valósággal megdermed.

Látja a lányt, az egykorit. Jött, beköltözött a lakásába és a szívébe. Úgy bukkant fel, mint örökbefogadott kismacskái, soványan, tágra nyitott szemmel, hangtalan panaszra nyílt ajakkal. Mint azok, folyton körülötte bóklászott, kitartó némaságban kunyerálva a törődést. Évekig megtöltötte az üres teret vibrálással, soha ki nem mondott kérésekkel, vágypakkal, amelyeket ő mindig megpróbált kitalálni és teljesíteni. Ez a kitalálósdi megpezsdítette elszürkült lényét, értelmet lopott rég megfásult mindennapjaiba.

Két év távlatából azt se tudná megmondani, kinek volt életmentő: a lánynak, aki a külső-belső hidegtől és sötétől menekült, vagy neki, akinek így ismét célja, reménye, vágya támadt. Aztán ahogy

érkezett, úgy tűnt tova, szó, bejelentés nélkül. Csak az űr s az árnyékok nőttek óriásira. Hetekig csak lézengett a lakásban s az utcákon, mint a holdkóros. Megfagyott benne a fájdalom. Semmit sem érzett, csak kopogó sivárságot. Nem is sírt. A könnyek helyett görcsök, fájdalmak lepték el. Hol az epéje szűrt, hol a gyomra dobott vissza minden kis falatot, máskor a veséje görcsölt, a nyaka zsibbadt és a feje szédült. Egy évig rendelőkhöz várakozott, patikákban hagyta a pénzét. Később állat- és gyermekmenhelyeket keresett fel, szenvtelenül sikálta, sétáltatta, etette, ruházta a rászorulókat. Lassan úgy érezte, a béke megszállja a lelkét, megtalálta élete értelmét.

Amint a vörös hajút megpillantotta a padok között, beléhasított: neki az istengyermek csúfondárosan arról beszél, ami volt, és eltűnt. Nem bírt egy férfit sem megtartani, nem tudott szülni, még az utcáról befogadott lélek se maradt meg mellette. Karácsonyi készülétekben egyszerre gúnynak, gonosz viccnek érzi egész életét. Miért ad az Úr, ha rögtön vissza is veszi?! Már nem a csendes sírás, a vészett düh feszíti, marja a torkát. Látja a vörös hajút, amint áldozni megy, s egy pillanatra szemből is megpillantja: kemény vonások, hideg szem, nem hasonlít a kedves emlékre. Ez sem hűti le, ellenkezőleg, most már a csalódottság fojtogatja. Nincs a világon még egy olyan meleg, huncut arc! Mit vigyorogsz, te jászolban fekvő? Te vetted el! Öregségemre felcsillantottad a reményt, hogy én is tarthatom valakihez, elrontott életem és rossz választásaim ellenére is – majd álnokul ki is oltottad! Kegyetlenebb így, mintha meghalt volna. Ne örülj hát! Ne legyen neked se karácsonyod!

A mise után többen maradnak még, csendben imádkoznak a padban. Senkinek sem tűnik fel a hátsó sorban, az oszlopok árnyékában meghúzódó asszony, aki határozott léptekkel előresiet. Talán a jászolt megy megcsodálni. Ám ő odalép, felkapja a kis Jézus szobrát, s a kijárat felé szalad vele. Mire bárki észbe kaphatna, már az előcsarnokban jár. Nem ered utána senki, de nem is kell megállítani, maga rogy le, s úgy jajveszékkel, hogy az éppen megkonduló harangot elnyomja a mellkasából előtörő hangorkán. Akkor már mind ott állnak körülötte: a templomdíszítő asszonyok, a sekrestyés, a kóruslépcsőn lefutó kántor s a pap, tehetetlenül nézik a nőt, aki elfehéredő ujjakkal szorítja melléhez a kis szobrot. A kövön térdel, könnyek barázdálják az arcát, gyengéden simogatja a csecsemőszobor fejét, szavai becézó gügyögésbe csuklanak. Ha valaki nem értené, azt hihetné, altatót szuttog a kis Jézusnak.

LÁNG ORSOLYA

A KÖR ZEGZUGOSÍTÁSA

(párizsrekonstrukció)

Balra: köves utak, fák közé vezetnek.
Jobbra: köves utak, fák közé vezetnek.

Az uradalom körbejárható.
Látogatható, bár várrom a château.

Valaki átlovagolt előttünk a törékeny gallyak között.
Szétszóródott, elkallódott minden:
patán burkolat, orrlikakban gomolypára,
egyenes derék az egyenes derékon.
A kompozíció poétikája.

Rigók a törzsek rovátkáiba ékelődve.
Mint egy gobelin hemzsegő
hernyóiban kirajzolódó szűzleány,
vagy maga a titok: unikornis.

Lásd, én már látom:
vaddisznót szaggatnak széjjel
tarka ebek túl a vizesárkon.

Nem is a terek.
Hanem, hogy szívem tüdővé változott,
és belélegezte a szabadságot,
a kötődés pedig mindeközben egyre leplezhetetlenebb.

Magam is csodálkozom fölényes mosolyomon.
Gyerekes trapp a kies futtatón.
Minden, ami szándékos – ormótlan és elnagyolt.
Csak a félrehallások érthetőek igazán,
a félreértésekből születnek lépések.
Toporog a szívem. Jó volna félreérteni.

Ez már a Gilles-völgye, ahol
súlyos kezek csüngenek esetlenül
vaskos fehér combokon kívül.

Az esendőség állandó felmutatása –
hogy azt a filigrán kis hálózatot,
azt a tévedésekből tökéletessé szövődött csodát,
ami a lelket tartja bennünk,
megóvjuk mindentől.

Bizalmába fogad a tökély, kifejti magát:
hibáin keresztül a szimmetriát.
A törzs nélküli királyfőkön csak csonk az orr,
de a szemek sarkában leheletnyi finom
legyezőívben szarkalábak,
a száj sarkában roppant félmosoly.
Vörös mezőn aranyvirágok,
a levelek tövében ezüstnyulak.
Mint egy kitűző, úgy különül el
tárgyától, amelyet önmagán visel
az ámulat.

Megfigyeléseid pontatlanok.
Összekaszabolod
az eléd terített finom anyagot.
Nem látod a mintát,
a séta rejtett nyitját.
Széthullt térképedet
összeölti majd az emlékezés
vagy a képzelet.

*

A föld alatti fényes birodalom – zenéből a falak.
Ott állsz, kitisztultan,
arra vágyva, hogy az űr betöltsön.
Egy hátad mögötti alibivel
szemmel tartom gyanútlan arcodat.

A lakatoktól súlyos híd előtt
egy férfi megcsókol egy fiút.
Az ólmos ég,
mint egyetlen, nagy sörét,
átüti kettejük szívét.

Állunk a fehér szavakon, és nem lesz szavas a cipőnk.
Ez a folyam is igazi, noha nem tudtuk, hogy létezhet ilyen.
Szavakkal felcserélni a látványt legalábbis szemfényvesztés.
Fényből vetített fehér szavak kavaroztak a talpunk alatt.
De ez mindenképpen lehetetlen.

*

Nyílnak-e még a jégvirágok a homlokzatok feliratán?
Csemegéznek-e még a rigók a festőszobor mellkasán?
Tartja-e magát a meleg szobánkban, mely most már a tiéd egészen?
Mozgólépcső fut bennem egész nap, hogy téged utolérjen.

*

Mert ott minden úgy volt, ahogy a létezés egyszerű öröme
megkívánja.

Az utcákon emberek,
a tereken gyermekek,
a termekben szellemek,
a réteken fellegek árnya,
öregtek tekintete az égen.
Behatolás a miniatúrákba.

A derengő székről tudom már: helyem hajnalodik az ablak alatt.

Napok – átlátszó rétegek.
A pikkelyekről éj pereg.
Mintha hidegvízben tisztálták volna ki.
Félek elfelejteni.
Ami elmúlt tőlem, térkép maradt,
összehajtogatva kabátom alatt.

A piros kör a város szívében:
Vous êtes ici. /vagy csak hiszi/
Ott: voltam.
Itt vagyok, c'est fini.

Boldogh Dezső Az ifjabb de Sade tanulóévei

Talán emlékeznek még arra az időre, amikor nagybátyám, Minszki gróf dorbézolással és kicsapongó élvetegséggel túlhajsolt élete végére pontot tett a csúfságos halál, hiszen a gróf egyenesen egy háromnapos, végkimerülésig folytatott orgia befejeztével zuhant Lucifer karmai közé. Viselt dolgairól a leg-hűbb részletességgel értesülhetett a tisztelt olvasóközönség egy bizonyos márkí beszámolójából, kit, mondanom sem kell, szintén – bár igen távoli – vérrokonaim közé számíthatok, és aki nagybátyámat „a vérengző moszkvai szörnyként” festette le, teljes joggal, hiszen nemcsak a világ legkéjvágyóbb lényé volt ő a maga korában, hanem emellett talán a legromlottabb ember is ama különös szörnyetegek közül, akiket valaha hátán hordott a föld.

Magamnak csak huszonhat éves korom elmúltával adatott meg első ízben, hogy részt vegyek egy hatalmas lakomával egybekötött, ünnepi „hosszú hétvégén”, amit aztán számos hasonló meghívás követett. Ezeknek a kéjektől tobzódó bacchanáliáknak sikamlós koreográfiáit ő szerezte, mondhatom, a jelenlévők legteljesebb megelégedésére. Igazán nem látszott betegnek, életuntnak még kevésbé, mikor – hajlott kora ellenére birtokában a legnagyobb szerűbb férfierőnek, amilyenről egyetlen hímnemű sorstársunk sem merne álmodozni – hirtelen eltávozott közülünk. Halála után, az 1820-as évek vége felé, számomra is kissé meglepő módon, hatalmas örökség várt rám.

Mondanom sem kell, hogy ifjúkorom óta a világ legfontosabb tartományai ismerősek voltak számomra, de legalábbis az európai főúri családokhoz, királyi udvarokhoz szabad bejárásom volt, akár rokonság, akár egyéb kötődések okán. Nagybátyám örökségének kézhezvételét követően azonban jelentősen megváltozott az életem. Észak-itáliai és franciaországi ingatlanaim bevételeiből már korábban is minden igényt kielégítő sorsot tudhattam magaménak, de hát nem voltam addig én se más, mint egyike az ezernyi léhűtő grófi származéknak, akik idejüket könnyed kalandokra és utazási hóbortokra fecsérlik. Attól fogva, hogy hivatalos gaz-

dája lettem a roppant birtoknak, minden energiámat a hírhedt komplexum saját ízlésének megfelelő átalakítására fordítottam. Kapcsolataimnak köszönhetően, mivel akkor már igen jól ismertem az európai politikai élet boszorkánykonyháját, és vele együtt természetesen rengeteg politikust is, hozzáláthattam végre egyik kedvenc tervem megvalósításához. Elegendő ügynök és toborzóember állt a rendelkezésemre ahhoz, hogy feltűnés nélkül, bizalmat sugallva, meghívjak jó néhány ilyen ellenszenves alakot az Appenninek sziklái közé. Akár több száz, sőt, több ezer vendég is elfért a hatalmas birtokon, számtalan csarnok és eldugott szoba állt rendelkezésre azoknak, akik a legkitűnőbb szakácsaim készítette ínycsalatokban vagy a szerelem örömeiben akartak részeseülni, e téren nyugodtan versenyre kelhettem volna bármely egykori bővérű reneszánsz fejedelemmel, akárcsak nagybátyámmal, de, mint utaltam már rá, az ő nyers szokásai nem mindenben feleltek meg az én kifinomultabb lelkialkatomnak, noha egyébként nem sok különbség lehetett közöttünk.

Első áldozatom egy Rosinszki nevű hazámfia volt (csak hogy ne vádolhassanak lokálpatriotizmussal!), aki lengyel őseivel kérkedve, különleges gátáletalansággal furakodott be a legmagasabb európai körökbe. Duhaj, lehengerlően bőbeszédű, okosnak tűnő, rosszindulatú szélhámos volt valójában, titokban királyi trónra áhítozott, és úgynevezett külügyi fontosságokkal megbízott előjáróként mérhetetlen károkat okozott az emberiségnek. Meghívásomat kitörő örömmel fogadta, de – ügynökeim kifejezett kérésére – nem szólt róla senkinek. Az első napon főként a lakomával törődtünk, csekély számú, de válogatott társaságban, velünk volt persze hat-nyolc, estélyi ruhára emlékeztető, félig áttetsző selyemöltözékben pompázó hölgy – említenem sem kell, hogy nemzetközileg kiképzett kémek és kalandornők, a szenvedelmesen ledér fajtából, akik nekem dolgoztak.

A több órás vacsora után alig hordták el a szolgák a calabriai fácánhús, a marseille-i majonéz, valamint a desszertek maradványait, tűzbe jött ez az „őrült orosz” – ahogy a lányok dévajkodva elnevezték őt. Először csak a szemei villogtak szokatlan fényben, könnyed francia boraink és a meztelen női vállak hatására, aztán, ahogy délcegen átimbolygott velünk együtt az ebédlő mögötti kőterembe, pontosabban ahogy hölgyeink átvezették oda, és ott azon nyomban az egyik jókora, puha bordó-bársony empire

kanapéra vetette magát kísérőivel együtt, máris mennyei örömkben lehetett része. Csókos szájak puszilgatták, puha kezek simogatták, almácska illatú keblek és popsik dörgölöztek finoman testéhez. Rosinszki kis híján megőrült a gyönyörűségtől, ahogy diplomatafrakkját szakszerűen lehámozták róla, majd lusta mellkasát kényeztették festett ajkaikkal, ahogy zümmögtek körülötte válogatott, első osztályú, s mindamellett remekül betanított hölgyeink. Volt, aki már csak zsebkendőnyi mellfedőt viselt, mások leomló selyem és taft pelerint, volt, aki piciny tollas kalapot és ledér toalettet. Mind tapasztalt, bővérű, gyönyörvágó nőszemély volt, akik királyi udvarok és grófi paloták titkos lakosztályaiból szállították nekem a fontos híreket. Mondhatom, úgy játszották szerepüket, s úgy játszottak ők is Rosinszkival, mint a legkitűnőbb színészeink valami külön nekik komponált, általuk szeszélyesen rögtönzött komédiában, melyet a saját örömeikre adnak elő. Nézőközönségnek pedig ott voltunk mi, élénk tréfálkozás közepette, szétszórtan a hatalmas, puha, mélyszínű pamlagokkal telezsúfolt teremben, berendelt ledér szolgálólányokkal kényeztetve magunkat. Csak kevesen sejtették, hogy mi következik, pedig egy új korszak vette kezdetét aznap este, nem pusztán kies és megközelíthetetlen birtokunk, hanem – akkoriban még úgy véltem – az odakint homályosuló történelem számára is.

Mikor már jócskán az éjszaka közepén jártunk, és Nergál baljós fénye végre feltűnt a keleti égbolton, érkezettnek láttam az időt a cselekvésre. Előre megbeszélt jel szerint, mikor is középső ujjamról levett aranygyűrűmet játékosan föl-föl dobáltam s elkapdostam, és baráti hangon odakiáltottam Rosinszkinak, hogy vajon kellemesen érzi-e magát, és hogy higgye el, még csak most kezdődik az igazi élvezet, a lányok sűgva-bűgva fölszedelőzködtek a bársony kanapéről, magára hagyva az addigra már teljesen meztelen férfit, aki kékleső mosollyal, nyugodtan várta a további fejleményeket.

A következő pillanatban a politikus alatt megremegett a padló, amit az egyik ajtónálló a lambéria mögé épített titkos kallanyú meghúzásával idézett elő. A kanapét azon nyomban elnyelte a föld, s vele együtt Rosinszkit, aki még kiáltani sem tudott döbbenetében. Körülbelül két méter mély aknába pottyant, majd mérnökeim kitűnő tervezésének köszönhetően a puha aljzat, amely felfogta a zuhanást, lassan, mintegy hatvanfokos szögben megereszkedett, és több emeletnyi, csúszós, csigavonalú szűk

alagútba borította az „oroszt”, aki hosszas, minden bizonnyal kényelmetlen szánkázás után viszonylag sértetlenül landolt odalent, a sziklakastély egyik külön a számára létrehozott, szalmás udvarán, közvetlenül kedvenc vadállataim territóriumára mellett. Mindannyian az erkélyre sereglettünk, és a már igencsak spicces és vidám társaság remek mókának vélte a látottakat.

Rosinszki, miután magához tért, sokáig hitetlenkedve üldögélt a szalmán, aztán felugrott, és tébolyultan válogatott szitkokkal illetett mindahányunkat, melyek szövegét nem jegyezhetem ide. Szó volt bennük arról, hogy bezárat és vasra veret minket, ha azonnal nem engedjük ki onnan, katonasággal zúzat szét, gályarabságra vitet, és ezekhez hasonlók. Alpári káromkodásai és fenyegetései nem sértették fülünket, a mérnökök úgy tervezték a máskülönben igen terebélyes büntetőkörzetet, hogy a lenti zajok legkevésbé se zavarhassák a kastélybeliek nyugalmát, s ez a külön épületrészből nyíló pazar erkélyterasz volt az egyetlen hely, ahová viszonylag még felhallatszott valamennyi hang, de bántó regiszterei elhaltak a környező kiszögellések meredek, mohás szikláin és a kastélyfal bástyáin, ha pedig az inasok behúzták a szárnyas erkélykapukat, akár ezer Rosinszki és mégannyi oroszán is bömbölhetett. Kijáratát természetesen nem volt az udvarnak, mindenfelől gránitkőzet vette körül, a szomszédos, vadállatoktól nyüzsgő rezervátumon keresztül sem lehetett menekülni, már csak azért sem, mert hatalmas, lánctépő kopasz törökjeim, (egykori janicsárok) vigyáztak rájuk. Aznap éjjel tehát kiváló kalandban volt részünk a kártékony politikus megleckéztetésével, és amikor elutunk szidalmait, visszatértünk a nagyterembe, s folytattuk a kajánul tobzódó mulatozást.

Így ment ez másnap és később is, aztán ahogy teltek a hetek, hónapok, újabb és újabb vendégeim – már akiket beavattam számos szórakozásaim közül e legremekebb, cseppet sem haszontalan delectatiómba – természetesen vették, hogy a kastély elzárt szárnyrészének hangulatos erkélyteraszáról pompás kilátással egybekötött, különleges élményekben lehet részük. Azt hiszem, fölösleges magyaráznom, hogy álságosnak tűnő terveimmel nem csupán emberiség boldogítását szerettem volna elősegíteni. Talán az is nyilvánvaló, hogy szociális érzékenységgel jelentősen különbözött a legtöbb grófétól, Minszki nagybátyámétól még inkább, viszont nem tagadhattam le, hogy titkos lelki oldalágom Vlad Țepeș leszármazottja vagyok.

Egy szó mint száz, börtönöm rövid idő alatt benépesült, nagyjából hasonló körülmények között, mint Rosinszki esetében. Mindig alapos vizsgálat és mérlegelés előzte meg az illető politikus lefokozását foglyommá, mondhatnám udvari alattvalómmá. Egytől egyig magas beosztású, orgvilkosságokra uszító, pénzsóvár bűnözők voltak, nagyhatalmú gazemberek, akik érdekeik szerint irányítottak egész tartományokat, és aljas módon manipulálták a lakosságot. Foglyommá lett többek között a nápolyi herceg tanácsadói közül két mindenre elszánt szicíliai nemes, a szárd királyság több rangos külügyi megbízottja, jó néhány sötét alak a lengyel, a porosz és a bajor udvarból, a francia és a magyar királyság számtalan diplomataja és uzsorás bankárja, de legfőképpen hazám védelmében próbáltam megtisztítani a közéletet a Rosinszkihez hasonlóktól. Időnként, szeszélyeim szerint, vagy ha kedves vendégek érkeztek hozzám, kopasz törökjeimmel kinyitattam a rezervátum acélkapuját, és rájuk eresztettem néhány tigrist vagy oroszánt. Ilyenkor kellemes italozás és szivarfüst közepette fogadásokat kötöttünk az erkélyterazon, és ha nem voltunk meglegedve a látottakkal, hatalmas sugarakban lehugyoztuk őket. Így végül is megvalósulhatott a természetes kiválasztódás, az erősebb életben maradt, az elhulltakat pedig mindig új politikusokkal pótolhattuk.

Próbáltam elképzelni, hogy nagybátyám, Minszki gróf elégedett lenne-e velem, s úgy gondoltam, ő is élvezné ezeket a játékokat, és még számtalan kedélyes büntetéssel fűszerezné foglyaink megérdemelt megpróbáltatásait. Bennem azonban inkább az emberiség iránti szeretet és a jövő miatt érzett aggodalom munkált. Tapasztalnom kellett viszont, hogy erőfeszítéseim ellenére sem javul a világ sorsa, hiába tüntettem el a leggaládabb lények tucatjait, nem szűnt meg a földön a rossz, tehát hogy művem valóban beteljesítse azt a nemes célt, amelyet munkám kezdetén kitűztem magam elé, megpróbáltam világos fejjel felmérni, miként használhatnék leginkább az emberiségnek. Hamarosan rájöttem, honnan származik minden baj, miféle rejteketakon, a lélek miféle bugyrain keresztül ölt testet és teszi tönkre a jóra való nemesek és polgárok életét, miféle eszmék és tévképzetek mérgezik történelmünket és filozófiáinkat, befolyásolva egész országok közérzetét, honnan veszik fontosaink rettentő hazugságaikat s merészségüket, s mennyi fölös hír, irigység, harag és nemtelen vetélkedés bünteti dicső fajunk...

Ettől fogva elkezdtem tehát begyűjteni az írókat is.

MARNO JÁNOS versei

BRUNO ALZHEIMER EMLÉKÉRE

**Ha feltúrjuk a valóságot,
napvilágra kerül az igazság**

*in memoriam Bruno Alzheimer
(der Gastarbeiter oder der Fremdarbeiter)*

Legyen hát ez a vers címe. Két sorba
törve, mintha mindjárt a közepébe
vágunk volna bele, hogy vágánknek
sose legyen vége, hisz' az elején
még az igazak álmát aludtuk.
Családunk egyben, és egyben szanaszét.
Hol egy községben, vagy kint a tanyán,
hol a reggeli 5.20-as vonaton a főváros felé.
Álmunkban ugyanaz az indulati
s az érkezési sebesség. A presszó
még zárva. De hol a méregzöld, nehéz
gyapjúpulóverem? Hol a nővérem,
és a verem, melyet egyedül ástam meg kint
a tanyán, még a télvíz első havában?
S hol bújnak legelső, hamvas verseim?

Méregzöldet mondtam? Holott mustárzöld volt a nyelvemen, mustárzöld mélyvízi lepedék, családunk félő, hogy kimúlik, elalgásodva lerakódik egy megdőlt stég fémállványzatán. Álomképeink sokat merítenek a skandináv bűnügyi tévésorozatokból. Baljós jelenetekkel indul az újabb család-történetem is. A kicsik fedél nélkül buknak elő a semmiből, a legkisebb, hároméves, kiveti magát a kórház második emeleti ablakából, de megmenti életét az iszap, mely az udvart kisebb-nagyobb foltokban ellepi. Egy pályatársam (fiatal prózaíró) legyint rá, és odébbáll.

Odébb bál van! Eggyel odébb bál van! Emitt pedig még csak áll a bál... (A jóég tudja, mit eszik a három ponton majd a jószándékú olvasó.)

Mire felriadok, persze, már késő. A kicsik megnőttek, szétszéledtek, mint ezt fentebb megjósoltam volt, és lett még egy csonka család a Kárpát-medencében, és még egy, hajsza! híján skandináv. Valaki ibolyántúli illatot emleget, egy más úgyszólván ugyanazt eregeti, munkásember, ő az, aki a hatvanas években egyszer belekötött a pulóverembe. Azt mondta róla, hogy népi-gépi.

Vagy ezt még nem is meséltem? Alzheimer,
említsem Alzheimer néven az én munkás-
emberemet, dr. nélkül, hogy mégse
hasson úgy, mintha dr. Alzheimer maga
kötött volna bele a hatvanas években
egy füstös presszóban a mustárzöld, szűk
gyapjúpulóverembe. És eregette
asztalunk felé a glorifikáló
füstkarikákat. Bruno Alzheimer, vendég-
munkás az NDK-ból. Vers, mars, légy
osztályharcos!

Az igazság ott van, ahol vágni lehet
a füstöt. A nővérem (hol a nővérem?), a
nővérem azonban nem szívta mellre,
de nem is imponált neki a vendég szerelme
(az ég szerelmére! hol a nővérem?
és hol a presszó, ahova betértem
vele a hatvanas évek közepe táján?)

És most egy autóban fagyosan
egymás mellett egy édes hasonmással,
ő a volánnál, én barna düftin nadrágban;
cigi, alkohol, fű, kávé, kakaó nulla,
kakaóscsiga, duplán, egy zacskóban.
A zacskó papírból, zakóm egy kukából,
a napokban találtam. Az ablakban
napoztam, szemközt az irodaház
ablakait tisztították az alpinisták.
Az ég ibolyántúli fényben izzott.
(Most pedig nézzük, Kedves, a szürke iszapot.)

VERS A SZOCIALIZMUS FELÁLLÁSÁRÓL

Egy kanál mustár, egy korty ecet,
mondd, hol találom az aludttejet,
és a kenyérkosár, az hova lett,
ellepték a hangyák, szörnyen viszketek.

Egy kanári mustrál a kalitkában,
mondom, vége a dalnak, elmúlt a nyár,
a kenyérkosárban penészes morzsák,
hullagyereket szültek a tanyán.

Éjszaka zörget az agronómus,
hogyan eltűnt a lánya, hogy nincs-e nálam,
haja szalmasárga, a szeme búza-
virágkék, nincs, mondom, s folyik a nyálam.

Az utcán didereg közben két bőrkabát,
rágyújt az egyik, a másik a diófám
törzsét támasztva pisálja ki magát;
lesz mit visszasírnom, ha így megy ez tovább.

És múlnak az évek, a lány anya lett,
nemrég kapta meg az agronómus
sírkertünkben a végtiszteletet.
Most ősz van, Uram, a mustár szezonja ez.

MUSZKA SÁNDOR

Modern művészet

Szilveszter Dániel rossz anyagi körülmények között nyomorogva tengődő flekkenfalvi költő és lírikus anyagi zavarát leplezendő a kocsmában ült, és az asztalt borító linóleumba próbált fogpiszkálóval metszetet készíteni. Rajta kívül senki sem volt a helyiségben, csakis ezért történhetett meg, hogy a világ nem értesült a lírikus képzőművészeti szárnypróbálgatásáról, és a kopottas ivót nem özönlötték el az újságírók, riporterek, műkereskedők és párizsi galériatulajdonosok. Mivel a kiszolgáló hölgy idejekorán közölte a művésszel, hogy több sört hitelbe nem tud adni, a lírikust már-már a hazamenés gondolata foglalkoztatta. Ám Flekkenfalva nagy szülöttje erős jellem és egyéniség volt, így gyorsan el is hessegetette magától ezt a gondolatot, s mint az ezoterikus irodalom szakavatott ismerője tudta, hogy a hosszú éjszaka után felkel a nap, és a segítség a legnagyobb bajban érkezik. Azzal is tisztában volt, hogy az idő relatív, és hogy ezt egyszer már be is bizonyította egy borzas fejű pasas, akinek a nevére sajnos nem emlékszik.

A költő, bár elmondhatatlan szomjúság gyötörte, türelmesen várt. Ugyanis az előző este megnézett kung fu film azt is megvilágította előtte, hogy nincs erősebb ember annál, mint aki önmagát le tudja győzni, s a hosszú önmegtartóztatás után az aszkéta, a fakír vagy micsoda számára minden élvezet százszoros. A művész várt, és, mint rövid, de annál tartalmasabb élete során oly sokszor, várakozását most is siker koronázta. Az ajtón kedves barátját és alkotótársát, Agusztá Elemér festőt és performer művészt látta belépni.

– Szervussz, tezsvér! – köszöntötte a literátor.

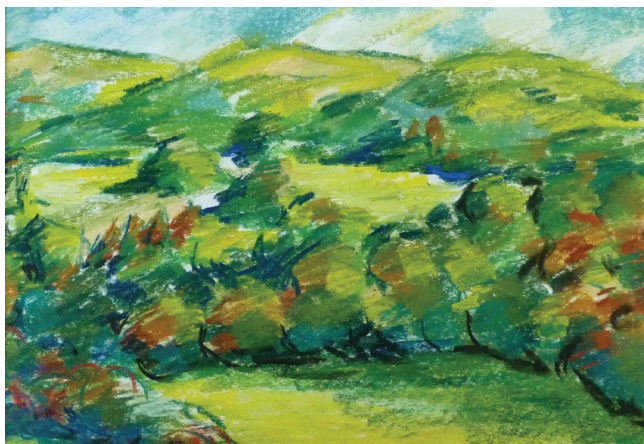
– Mi a helyzet veled, hej, gyere, egy sört igyunk meg! – fogadta köszönését a festő és performer. Ekkor Flekkenfalva nagy szülöttjének szívét öröm járta át.

Miután barátja a bárpulttól két üveg sörrel és némi töménnyel tért meg hozzá, nagyot húzott a habzó, jéghideg italból, és könynyekig meghatódott alkotótársa igaz emberségén. Agusztá Elemer festő és performer művész azonnal észrevette, hogy lírikus barátja éppen egy gyors lelki folyamaton ment át, ezért a következő beszédet intézte hozzá:

– Ide figyelj, Danikám! Itt téged mindenki szeret. Én is szeretlek, más is szeret. De elmondom neked, mi a helyzet. Az emberekkel az a baj, hogy a levegőbe beszélnek. Nem tudom, ha érted. Elmagyarázom. Az a baj, hogy nincs, ahova beszéljenek máshova. Mert ha nem a levegőbe beszélnének, én merek fogadni, legalább fele megnyuvadna, s amelyik megél, a hangját annak sem lehetne felismerni. Képzeld el, milyen lenne, ha én itt most veled egy tölcsérbe beszélnék. Beszélhetnénk, de az sem lenne megoldás, mert a hang a levegőben terjed. Érted, Danikám? Neked, én látom, tanácsra, egy vezérelyre van szükség. Én a magam részéről ezt már beláttam, és amelyik úton te elindultál, én azon már jövök visszafelé, úgyhogy hallgass rám. Elmondom, hogy én hogy csinálom. Én már a télen rájöttem, hogy ez így tovább nem mehet. Az irodalommal, nem tudom, mi a helyzet, de a klasszikus értelemben vett képzőművészetnek egyszer s mindenkorra bealkonyult, befellegzett. Az emberek most nem kiállításokat néznek, az emberek most akciófilmeket néznek, bazmeg, érted? Ez által a művészetet és a művészeket is változásra kényszerítik, ha részesei akarnak lenni az emberek mindennapi életének. Akcióművészet, drága barátom, széles akciók. Én megcsináltam. Az utcában, ahol lakom, program-szerűen megcsináltam. Érted? Tavasszal azzal kezdtem, hogy a kertről a léceket mind lerúgtam, s tettem helyettük termopán ablakokat. Egy táblára felírtam, hogy Transparenci egyenlő átláthatóság. Ezzel is jeleztem, hogy az én életem mostantól egy nyitott könyv. Persze, hogy sikere volt, ott volt tévé, újság, minden, vagy három pszichológus is nyilatkozott a témában. Utána nekiálltam, és a garázsunk tetejét meghordtam termőfölddel, és murkot ültettem, egy táblára felírtam, hogy *Nesze neked honfoglalás*. Nyomtattam cetliket, és minden postaládába tettem, hogy imádkozzunk az autonómiáért, és fogjunk össze a jó muroktermésért. Minden héten van valami akcióm, érted Danikám? Ezen a héten fénymásoltam ötszáz Ceaușescu-képet, alája odaírtam, hogy Valaki figyel, és felragasztottam a szomszédjaim ablakaira. Másnap kijött a rendőrség, és megbüntettet,

este felmáshztam a villanypóznára, és mindenki telefondrótját elvágtam, valamint röpcédulákat hagytam a kapuk előtt, hogy tiltakozzunk együtt a lehallgatások ellen. Azt, hogy a jövő héten mit csinálók, már most el tudom neked mondani. Figyelj, van egy versenybiciklim, csak nincs rajta gumi, de egyéb minden van rajta. Szóval veszek egy lepedőt magamra, mint a halál, és egy hosszú dróttal a bicikli után kötök egy döglött macskát, s a macska farkára négy-öt üres konzerves dobozt. Képzeld el azt, mikor azzal a ráfos bicikkel kezd fel-alá biciklizni az utcában, és közben azt kiabálom, hogy happy new merriid. Érted te ezt, Danikám, felfogod te egyáltalán az idő változásával járó, megváltozott kifejezésmódokat?

Szilveszter Dániel rossz anyagi körülmények között nyomorogva tengődő flekkenfalvi költő és lírikus egy újabb sör reményében barátjával mindenben egyetértett. Ezen túl arra biztatta képzőművész barátját, hogy nézzen szembe bátran a munkáját nehezítő akadályokkal, és azokat ne csak felszámolja, de zúzza is porrá, és ebből a vérrel, veritékkel átitatott porból építse nap mint nap a beteljesedés felé haladó életművét. Flekkenfalva nagy szülöttje a hajnali órában fáradtan és kimerülten ért haza a modern művészeti kifejezésmódokról tartott megbeszélésről. Mivel feleségét nem bátorkodott felébreszteni, éhesen feküdt le. A költő álma nem volt zavartalan, egész éjjel döglött, Ceaușescu-fejű macskákkal álmodott.

BARNA T. ATTILA versei

LEHUNYT SZEMMEL

Fekszem
Halott darázs repül szobámon át
Arcomhoz nyomja nedves arcát az ég
A hideg csípőjét tapogatom
Homlokom mögött esik az eső
Ziháló erdők zuhannak mellém
Meg nem született gyerekek futnak egy réten
Nevemet kiáltva

MARGITSZIGET

A Duna hideg
Combjai között lassan
Vonaglik a köd

ELKÓBOROLT

Köd-nyálát csorgató
Vén demenciás
Csoszog a fák alatt
Az ősz

SZEMÉRMETLEN ÉJ

A városra ül
a hosszú combú nyári éjszaka
és sikoltozik szégyentelenül

HAJNALI KÉTSOROS

virágok húsában a harmat kései remegnek
napsugarat tartanak maguk elé a vak őszi fák

HAJNALI KÖD

A téli tájon
oszladozó állattetem
hever a köd
Látszanak
csontjai
a fák
A kelő Nap
botjával
sugarával
belebök
undorodva
taszigálja
odább

EMBER

Hétköznapi prózájában
szenvedő szerkezet

NAGY ZOPÁN

Látens, No. II. – Kilencedik rész

(A „Regény” mögött. Szimultánok szinopszis-lapjai,
mint esetlegesség-rétegződések)

Jrgalmamm!

Irami Irina nővér szól most az érdeklődőkhöz.

Szeressünk fivéreim: rákollókkal a fülbe kapaszkodva – csippentve – elsüllyedni!

Hordók ura, ó, hódra hód: micsoda kis sértést érzett a gyomrában, amikor a seprűt keresztbe tette a kváziaszony küszöbén... – Irina szívesen követte volna a Norian Transz(kelta) atlantic hajóján férjének székrekedését, de amikor az véglegesen megfeneklett szép egyen-öltönyében, akkor már nem volt oly fenséges, ahogyan Sella-Fella (a fűtő-szerető, a nagy kemence kormos kotrása mellett) sem lehetett az, csorgó-velősen megolvadt, padló-suvickoló melleivel... Nyalogassunk, amit lehet, és örvendezzünk neki!

A dagály sűrűjében vízimének dagonyája dobog. Ott, Cabo Thormendosónál, ahol az iszapos mélytengeri hullámok a Hold tükörmaszatos arcát paskolják – és a vulkanikus pikkelylányek forrón sikamlósak... Nos, ott fogadjon Neptunusz (egyik) sógora fájdalmas cölibátust! –

A Nagy Csigakerékbe tört török fénye megbabonázza a történet (és a belső rajzoló) térelményeinek értékes énekét. Így, az ősi rejtjeleket tus-rajzoló beavatott ezernyi tájszólása (nyúlanyáknak nyenyerején) ércesen: ma is igencsak fennkölt...

Zorpia is elégedett. És lám, éppen itt közeleg: Snufff...

Amott pedig (talán Irina) egy vers-betéttel folytatja:

Peilitanssi*

„Senki nem találhat párra,
mindenki magában járja
most, míg tart e pillanat,
egy-ízben s egy percre csak
egymagában járja.

*Tükörfalú edénybe zártan
ki-ki külön, s dobozában
nem talál falat a szem.
Tágas a hely, ó igen.
Benn a dobozában...*

Mindenütt egyforma:

*az arc, a mozdulat íve
a többről tükröződve.
Közülük, kik itt lejtének
a semmiben, egy vagy, lehet,
bennük tükröződve...*

*Táncolj ürességed mélyén,
fejed önfejedhez vervén,
bukj el saját lábadban,
s zuhanj alá bágyadtan
ürességed részén."*

(Aaro Hellaakoski: *Tükörtánc, részlet)

*

És most részesei lehetünk, ahogyan (eme régi ismerős) Zorpia meghatározza mai napi önmagát, hogy fölemelje környezetét – és az elődök tiszteletét is számba (szájakba) vegye. Íme, az elbeszélés betétje (közvetlen közelséggel) így rezeg:

Amint a folyékony bátorsággal járó kiadásokat számolgatta, a melldüllesztő piccolóját, mint a csapat legapróbb és legfurább tagját sem állítva pellengérre, gondolatai a merész korszok irányába kalandoztak. Baráti jobbot (és ágaskodó balt is) nyújtott a pilseniek, a corsendorfiak, a (budějovicei) budvariak, a dubliniak, a leuveniek, az apátságiak (különféle trappisták), majd a különleges delíriumok (a Confrerie van de Roze Olifant: a Rózsaszín Elefánt Testvérisége Társaság közelsége itt kiemelt jelentőséggel bírt), a fótiak, a békésszentandrásiaiak, a Český Krumlov-iak... Nemzetközi társasága felé. Minden kéz- és ízle-

lőbimbó nyújtásának megvolt az alsó-, illetve felső(g)erjesztésű mivolta, a spontán és a hibrid netovábbja; ám, hogy ne részletezzük az alfajok 17 féle családjának 7x7 féle szerteágazását, és azoknak ük- és szépapa-anyai zamathalmazát, most légzésgyakorlattal elegyen (korty, pislogás, kaján mosoly, lassított gyorsmorsimítás, utókorty): nézzünk némán a tenger felé...

*

Ženska kis társasága ma meglátogatta a Vak Albínót, a híres remetét, a 102-103 éves Lában Gőtét, aki önmegtermékenyítéssel éli túl önmagát egy nedves barlangrendszer sötétjében, valahol Bosznia-Hercegovinában. Ő a különleges Proteus Anguinus, a „farkos” kételtű...

Ženska este a parton két kisgyermeknek, a szomszédos turisták iker-leánykáinak kezd el egy kis történetet, mintegy esti mese helyett, mert szeszélyes jókedve éppen így tartja. – A Marfan Szindrómával kapcsolatban szólok most hozzátok. Töredékek egy kórképről (a hosszúkéz elégiájának nyomában). – Long Archie, avagy Arachnoid Archie belopódzott a puha gumiszobába, s az olvadozó-alvadt tükrökön át-átnyúlt csápjáival a különböző helyiségekben alvók gyomrába, nyílásaiba, tudatába, álm-minőségeibe, kinek-kinek ahová a természet(e) engedte... A betegesen nyurga-vézna alkatú Archie-nak a karjai: teljes testhosszának dupláját is kitették, ízületei a végletekig hajlékonyvá váltak; szív- és érrendszeri térképét pedig már gyermekkora óta orvostársaságok specialistái vizsgálták (hasztalan)... Archie szemlencséi oda mozdultak ki, ahová még ő sem gondolta; extrém rém-alkatának érfalai gyakran megrepedtek, majd mások idegrendszerébe szakadtak át, Archie lidérces gondolataival együtt... – És mindez: ma sem lesz másképpen...

„Kinövéseim már taglalhatatlanok... – Darálj le egy újabb ujjat! – Dadadadadarr...”

(Ajánlott szakirodalom: A csontok Paget-kórja / Wilson-kór; A Cushing-szindróma / A Conn-szindróma; A Kleinefelter / Raynaud-szindróma...)

*

Intermezzo:

*...a jóga összes gyakorlata
nem ér fel azzal, ahogy egy halott apáca
picsája hámlik pikkelyesen,
miközben pisál nagy hegyesen,
és a tőgyét négyfelé vágja,
hogy bele ne dögöljön vérbajába... –*

Eno Dailor (alias A. A.) verstöredéke, amit – bizonyos-bizonytalan feljegyzések szerint – a következő személyek kaphattak kézhez (egy színházi szeánsz alkalmával) személyesen: Max Morise, Michel Leiris, André Breton, Roland Tual, Louis Aragon, Paul Éluard, majd gyötrődő-szenvedélyes viszonzatlan szerelme: Génica Athanasiou, a román származású („kegyetlen”) színésznő – és (talán nem utolsósorban) Robert Desnos szelleme.

„Enónak (folyamatos önmarcangolásából, paranoiás látomásából, görcsökbe-fojtásaiból, arzén-, higany- és bizmut-elvonásaiból, elektrosokkok előtti gyógyulásaiból, neuraszténias rángásaiból, rituális bőföggés-fingásaiból... fakadóan), többek között két jelentősebb kötete is örömmel említhető: A limbus köldöke és az Idegmérleg. – Ezen korai munkák, a feltörekvő alternatív pszichiátriával foglalkozók, illetve a kísérleti antiszínház, antiköltészetet követők köreiben „kötelező” olvasmányokká váltak...” – Mondotta egy fiktív kultúrműsorban, egy időzónákban ingázó, emlék és képzelet általi hologrammal kivetített hírbemondó egy tiszta, csillagfényes estén. És mindez, így (is) van rendjén!

*...na ina
ta tia nantifta
tia nantifta
tia iat*

*ta rupta
ta rupete
e tifta
e te tifta
eta bita...*

Eno Dailor keserves szavainak el-elhaló visszhangjai még itt rezegnek, és kor-függetlenül is érvényesen fröccsennek közvetlen jelenünk üzenő-falaira:

Újra meg újra megjelennek, jönnek-mennek (asztrálisan közlekednek) a Tarahumarák is... És körülöttünk járnak-kelnek az ismétlődő jelenések: lámák, jógik, brahmanok, bonctanosok, nyálka- és agyhártyagyulladásosok, gennyedző hereek-cémás orvosok, herélt nemigondozók, elmeháborodott jósok, feketemágiával felkent gyógyítók, perverz papok, viszketeg vitustáncosok, kitömött műsztárok, delejezett bábok, csonkított álfakírok, robotszónokok, degenerált vallási vezetők, önmegvalósító (ön)besúgók, impotens és klimaxos in- és succubusok, démonizált portások, kishivatalnokok... Járványszakértők, be- és kivándorló hóhérok, városoknak álcázott fertőtelepek, végbélrákos művészek, AIDS-beteg gyerekek, tüdőrákos természetgyógyászok, országház-image panoptikumok, múmárvánpolitikusok, értékfelmérők, létjogosultság-meghatározók, katasztrófa-átfogalmazók, fogyasztthatatlan fogyasztók...

Ó, élet-kép(es)ek!

Praktikák, mérgek: érvénytelen érvek / ellensértések...

„Ellenek” az ellenek ellen...

Szaporodások, önsorsrontások – és pusztítások a tudatlanság jegyében...

*

Ám most húzzunk be minden sötétítőt! Jöjjenek hozzánk ők, a beavatott árnyékolás-szakértők! És tekintsük beljebb és beljebb (semmisségeinkbe), mielőtt (a sehová sokaságába) tovább lépdelnénk...

A meztelenség felöltő

HEGEDŰS GYÖNGYI versei

Francesca Woodman fotóira

(mintha lélegzetért)

a képek, melyek a látó
pályát kikerülve jutnak hozzám vak
merőn, előhívatlan, és mégis
készen: egyetlen éjszaka. a nő
arca úgy tűnik el, mintha lélegzetért
az előző pillanatba hátrahajolna.
egyetlen tévút van: hinni,
hogyan belenézhetek a tükörbe.
és egyetlen téboly: ha nem nézhetek bele sohasem.

(a póz: hogy jönnék)

tükrön térdepeltetsz. a keret
súlyosabb, mint a tükör
maga. a csontok engedelmesen
felpuhulnak. ez is fáj. nemcsak
a póz: hogy jönnék
világra, ha világod
maga még mindig
a tágulási szakban?

(vonalzó mentén. a megadástól)

mindig csodáltam ezt a rapszodikus
szabályosságot. a feltartott
kéz párhuzamosát. hogy az ültetési rendet
felállva tanuljuk. talán ezért nem találtam
soha az egyenest a fa
vonalzó mentén. a megadástól a törzs a hám
felgyorsult érési idejével foszlik. mintha a mez
telenség felöltő volna. ebből a rengetegből nem a zöldre,
a fehérre emlékszem. a fehérre, mint rendező
elvre: akin átnéznek, mintha
nem lenne, annak érvényesül leg
inkább fénytörése.

(per primam)

ez is egy érintés. az üvegé. az üvegé,
amivel kapcsolatban csak tiltások
jutnak eszedbe. tízezer negatív
egyetlen beállításban. talán ezért
nem vagy formahű. ahogy a test
sem. ha egy részét tárgylemez
mögé teszed, az egész test
forensic evidence. a mellén
és a hason egy későbbi műtét per
primam gyógyult nyoma. nincs
heg. csak az üveg súlyától
vértelen ott a bőr. vágás ez is,
folytonosság hiány nélkül.
a test szívódik fel, nem a varratok.

(egy gerezdet. tükörrel)

ez is csak anatómia:
 hogy ennyit látsz. egy gerezdet.
 tükörrel nem egészíthető ki.
 ezért bele sem nézel.
 csak körbeszaglászod négykézlábra ereszkedve,
 egy sarokba szorított állat érzék
 enyebb szaglószerével. egy másik érzékszervet
 hívsz segítségül, hogy láss. mert valahol
 a tükör fölöslegesnek ítélt hátoldalán
 még ott kell lennie a citrusillatnak, ami felszabadult,
 mikor látóterenként
 két embernél tartott a teremtés.

JERNEY GÁBOR

Sajgtalan

Nézem Nagyit, gondolhatom így nagy kezdőbetűvel, személyes nagymamám, egy van belőle. A másikat nem ismerem, nem voltam egészen egyéves, mikor elment, hogy csak az egyik maradjon. Kicsit távolról nézem, egyedül ül az asztalnál, mi, unokák, lányok, vők, távolabb, székeken, a két ágyon. Legtöbbször beszélgetnek egymással, nekem jutott az, hogy nézzem Nagyit, mert velem nem beszélget senki. A rokonokkal telezsúfolt szobában is teljesen észrevétlen tudtam maradni. Még ma is megriadok, ha valaki rólam kérdez, nem lehet ennyi idő után megszokni az érdeklődést, zavarba hoz, hol lehet vajon az a határ, amikor nem érzem úgy, a másik csak egy haudujjudút akart, nincs igénye a válaszra, toporognak a szavak az agyamban, aztán elmúlik a pillanat, és megint csak nem közlök semmit. Az észrevétlenség bárátkoztatott meg az alkohollal, mámoros magányomban. A névnapokon, születésnapokon mindig akadt valamelyik pohár alján egy kis alkohol, Vicus néninek cseresznye, neki külön kellett venni, semmi mást nem ivott. Gyerekkorában műteni kellett volna az orrsövényét, vagy az orrpolipját, ez soha nem volt világos, az orvos azt tanácsolta, szokjon rá a dohányzásra. A tizenkét éves Vicus néni, aki akkor még nem is sejtette, keresztanyám lesz egykoron, nem akarta, bűdös, rosszul vagyok tőle, de nagyapa szíjjal verte, zokogva szívta Vicus néni a cigarettát, Nagy a kötényébe temette az arcát, hangtalanul zokogott, nagyapa haragja ne forduljon ellene is. Konok, kun ember volt az, tömött bajusszal, fekete szemekkel, sűrű szemöldökkel, napszitta arcbőrrel, erős hangú nevetéssel, hirtelen haraggal. Nevetve mesélte Vicus néni, nem értettem, hogy lehet ezt nevetve, amikor hosszan tüdőzte le a füstöt, öblökre kerekítette a száját, úgy engedte ki egy nagy gömbgomolyban, aztán az egészet felszívta az orrán át vissza a tüdejébe, hogy végül majd az orrán fújja ki, elnyújtott élvezettel, lehunyt szemmel, koncentrálni, hogy a járatokat jól átmossa a füst. Volt időm poharát üríteni, nem vette észre, azt hitte, fenékgig itta.

Mire elindultak a vendégek, elmúlt már tíz óra, nyitni kellett a lépcsőház kapuját, teljesen egyedül maradtam, ráérősen kivitem

a poharakat a konyhába, a folyosón kiittam a maradékokat. Amikor megint többen lettünk, már a szobámban feküdtem, könnyű mámor mosolygatott, hát ismét eltelt egy magányos összejövétel.

Nagyi ül, zavart mosollyal mered maga elé, tudom magányát, énmagányom az kicsit, merülhetünk bele mélyen, senki nem úszik utánunk, nem igyekszik felszínre húzni, itt a helyed, látod. Nagyi néz maga elé, bele a tányérba, a tányérban leves, zsírkarikák úszkálnak a felszínén, enyhén lebegnek a cércnametéltek, répakarikák a tányér alján, a tányér mellett sótartó, sajtalan ez fiam, sajtalan, ezt szokta mondani Nagyi, a konyha varázslója, volt idő, mikor szinte soha nem láttam máshol. Rétesének tésztarétegei lágyan simogatták egymást, vastag volt almatölteke, barna, ropogós, mégis lágy, puhult magokkal, paprikás krumplija mintha bográcsban főtt volna, sűrű volt, levét mégsem főtte el, mélypiros árnyalatú, erős lé, úsztak benne a galuskák, a vastag füstölt kolbászkarikák. Átjárta a krumplit a füst íze, pedig sparhelten főtt, fehér zománcos, görbe lábú öntöttvas sparhelten, amely télen-nyáron fűtötte a konyhát, a szobába is beszökött a meleg, reggelig is megmaradt olykor. Csak Vicus néni tudott olyat három lánya közül, anyám pedig csak a töltött káposztáját. A harmadik lánynak nem maradt semmi, szétfolyt keze között a munka, akárcsak az élete. Korán elvált, a parkba járt ismerkedni, aztán egy nap levették a mellét, egy év sem telt el, földbe feküdt, szórtuk rá a rögöt mi is búcsúzásként. Kiskundorozsmán a mai napig sírnak a Nagyi főztje után, vendéglőjük volt, négy szakácsnő felett bábáskodott, mindenre volt szeme, maga is dolgozott, két lánya pucolta a halat, közel volt a Tisza. Ögyél könyveret möggyel, ha nem köll, tödd el, majd mögeszöd röggel. Ma is tudok szögediül, pedig csak ezt tanultam tőle.

Mögeszöd vagy mögöszöd? Ezt kérdeztem Jutkától, kecskeméti volt, sokan ültünk ott a hírösvárosi kocsmában, rajtam kívül valamennyien kecskeméti, bebújtunk a füstbe, mindkét változatnak akadt támogatója. Döntés nem született, mert végül is mindkét változat lehetséges. Szerethettük volna egymást Jutkával, több bátorság köllött volna részemről ehhez, mögijedtem, akkor döbbsentem rá, nem löszök öleg bátor, mert liberálisnak ehhez túl konzervatív vagyok, pedig egész addig hittem erősen, konzervatívnak vagyok liberális. Sokáig éreztem emiatt rosszul magam.

Nézem Nagyit, két kezét ölébe ejti, ott biztos össze is kulcsolja, innen nem látom, eltakarja a terítőt. Eszembe jut a családi legenda, amikor apám a bátyámmal játszott, ott totyogtam körülöttük, kapaszkodtam a szék karfájába, járni még alig tudtam, rogyadozott a lábam, imbolyogtam, mintha valami csak általam hallott zenére táncolnék. Nagy felnyalábolt, odanyújtott apámnak, majd először és életében utoljára mérgesen rászólt: Ezt szeressed, fiam, ez hasonlít rád! Soha nem tudok elég hálás lenni ezért a mondatért, még ha nem volt is hatása, sem akkor, sem utána. Apám nem tudott, vagy nem akart igazán szeretni.

Agylágyulás, ezt mondja a rokonság Nagyira. Latinul infarctus cerebri, vagyis az agyat ellátó fő verőér trombózisos vagy embóliás elzáródása. Mintha ez szebb szó lenne az időskori demenciánál, az elbutulásnál, amely talán tényleg csúnya, viszont igaz. Ez a betegség döntött úgy, hogy beköltözik a szervezetébe, és lassan, de szívósan átveszi a hatalmat, leépítve a legfrissebb emlékeket, csak a gyerekkoriakat hagyva meg, talán még a menyecskések közül egy párat, majd elszakítsa sorra unokáitól, gyerekeitől, senkit se ismerjen meg. Engem se, akit mosolyával és tekintetével annyiszor megsimogatott, mert a kezét nem tartotta erre alkalmasnak, szemérem miatt, vagy nem akarta megsmirglizni bőröm a konyhában gyakran felázott, ki-repedezett tenyerével. De ez még csak a majd, most szinte mindenkit megismer, csak a dédunokákra nincsen szava, rám még van, látom, könnyei indulnak valamiért, odamegyek hát, miért sírsz Nagyí, éhes vagyok kisonokám, nagyon éhes, ott a cseréptányér előtted Nagyí, benne a még meleg húsleves, mondhatnám, mellette alumínium kanál, de Demencia már nem engedi, hogy összekapcsolja mindezt. Kezébe adom hát a kanalat, összeaszva is dudorodnak kézfejen a sötétkék erek, még áramlik bennük a vér, kötelességszerűen teszi a dolgát a szervezet, Demenciának eelőtt nincs hatalma, Nagyí, itt a leves, látod, jó étvágyat, egyél hát, rám néz, elmosolyodik, köszönöm szépen, kisonokám, neked is viszontkívánom, és már meríti a kanalat a sűrű levesbe, orrát megjárátja a gőz fölött. Sajtalan ez, nagyí, sajtalan, adom kezébe a sószórót, szégyenlősen néz rám, majd engedelmesen fordítja a lyukacsos tetejét a tányér felé: igazad van, kisonokám, sajtalan ez a leves, sajtalan.

LACKFI JÁNOS

A SAJTÓÉRZÉKENY PÁPA-PARADIGMA

Lehet-e egy pápa olyan ember, mint a többi?
És hogyan legyen olyan? Hiszen ott a nagy pucc
meg a felhajtás egyetlen fehér ruhás emberke
miatt, templomőrök, pápamobil, svájci gárda,
nyári rezidencia, helikopterek, műgyűjtemény,
az egész hóbelevanc, plusz a padlótól plafonig
telifestett Sixtusi kápolna Michelangelo pucér
Krisztusával, akire fürdőgatyót húzatott
egy korábbi őszentsége. Csak a villanyszámla
mekkora összegre rúghat, és a jól fekvő, központi
ingatlanok Rómában, az átlagember bezzeg tudná
mire költeni a lóvét, limuzin, jacht, pezsgő, szivar
meg szuper macák, igaz, jobb, ha hallgat, mert az
asszonynak nagy a szája, ki győzi azt ideggel...
Na de a frászkarikát se érdekelné a pápa,
ha rágózna, szotyit köpködne az utcán,
susogóban járna, dobozból inná a sört
a diszkóban, rappelne egy tehetségkutatóban,
a Szent Péter téren csövezne egy lakókocsiban,
két spangli közt végiggördeszkázna az oszlopcsarnokon,
a lóvét meg szétosztotta volna a röntgenkapunál
sorban álló turisták között. Erre jön egy másféle
pápa, tele vannak vele a lapok, mert nagycsüttörtökön
börtöntöltelékek lábát mossa, széket ad a hosszú
órák óta őrködő svájci gárdista alá, és elbeszélget vele,
csak úgy, spontán beül a személyzeti misére kertészek
meg konyhás nénik közé, magához engedi a gyerekeket,
de nemcsak egy-egy kamukép vagy futó áldás erejéig,
a szoknyájához búznak, és a trónján ücsörögnek,
személyesen felveszi a telefont egy csőringes vidéki
plébánosnak, és mikor az illető egy kifogástalan állapotú,
öreg, fehér, Renault 4-essel akarja megajándékozni,

először rákérdez, nem marad-e akkor autó nélkül a plébi, majd köszönettel elfogadja az adományt, és másnap már sofőr nélkül, az ódon járgányon közlekedik. Rajong a fociért, meghívja kedvenc argentin csapatát, a San Lorenzót. Megcsókolja a bőrbeteget, akitől mind undorodnánk. Páпамobilján elviszi egy körre a down-szindrómás fiatalembert. Hitre bátorítja a melegeket és elváltakat. Telefonon felhívja a megerőszakolt nőt. Kiszökik éjszaka, hogy ételt vigyen a hajléktalanoknak. Jótékony célra elárverezi a Harley Davidsonját, ami dupla menőség, egyrészt mert ezek szerint volt neki, másrészt mert ettől fogva egy keményfiú a pápa mociján viríthat. Megölelgeti az ateista uruguayi elnököt, és arcon puszilja nagy ellenlábasát, az argentin miniszterelnököt. Elítéli a szíriai háborút, szót emel az esőerdőkért, menekültek befogadására buzdít, szelfizget a tömegben, pedig a biztonság őrei ilyenkor egész biztosan milliméteresre nyírt hajukat tépik. Cikázik, minden áldott nap van egy új ötlete, mindenkínél előrébb jár egy lépéssel. És ha mindez csupán marketingfogás, kérdezik a szkeptikusok, hiszen minden rendhagyó akcióról fotók, cikkek járnak be a világot, annyi talán az egész, hogy a Vatikán végre észre tért, és gerillamarketinggel akarja feljavítani az emberektől elidegenedett egyház pedofil-ügyek miatt megtépázott imidzsét? Bizony, ha megkaparjuk látványos kijelentéseit, mögöttük a szokásos katkó tanítást találjuk, se többet, se kevesebbet, a meleg keressék csak Istent, aki őket is szereti, de ettől még sem a melegházasságot, sem a szexualitást nem szentesíti őszentsége, és ugyanígy semmi elmozdulás a házasság felbonthatatlansága terén vagy a cölibátust, női papságot és egyebeket illetően, amit ádázul számon kérne minden rendes szabadelvű azon az egyházon, melytől amúgy nem győz elhatárolódni. Nem tudhatjuk, a kamerák látószögén kívül

mennyi hasonló cseles és vagány kalandra képes még a pápa, Jézusról is az áll az Evangéliumban, hogy ha minden tettét, mondását, gyógyítását feljegyeznék, a világ minden könyve kevés lenne hozzá. Igen ám, mondják a roppant éberek, de azzal, hogy Ferenc kopott cipőjében fogadta a megválasztása utáni gratulációkat, és nem vette fel az ilyenkor előírtas bíbor sarut, mintegy kilépett Jézus vérének megszentelő köréből. A szimbolikus aranykereszt helyett viselt vaskereszt is az uralkodói, földi helytartónak járó hatalom elutasítását jelzi. És ahol Isten embere nem veszi át az uralmat, ott támad a Sátán, jaj nekünk, jaj az Anyaszentegyháznak, ha egy ilyen reflektorfényben fürdő bulvárceleb szítja a melegek és elváltak önérzetét, és úgy bátorítja a migránsokat, hogy nem is ismeri valójában a helyzetet! Ferenc pápa, miközben körberajongják, a radikálisoknak túl kevés, a konzervatívoknak túl sok, mindig csak a gond van vele, mindig eleven, nem lehet beskatulyázni, pedig annyi pompás skatulyánk van előre gyártva papírból, fából, bélelve, béleletlen, illő lenne már belepasszolni valamelyikbe. Emlékeztet nagyon Valakire, akit folyton szemrehányásokkal nyaggattak, anyád és rokonaid itt várnak rád, te meg papolsz, Uram, szólj a testvéremre, segítsen a házimunkában, Uram, add, hogy mi ülhessünk majd az égben jobboldon és baloldon, Uram, az nem lehet, hogy téged keresztre feszítsenek, gondolkodj már, Uram, ki viseli ezt a kemény beszédet, Uram, mi ez a langyos beszéd, keményítenél már be, Uram, nem kéne rohadó síroknak nevezni a hatalmasokat, Uram, nem kéne meghunyászkodni előttük, szedd már elő a kardot, és csapj oda nekik, Uram, nem vonulhatsz be számárcsikón, amikor ott a limuzin, Uram, nem hozhatsz kardot és tüzet, mikor puha kenyeret várunk, és nem szaporíthatsz kenyeret csak úgy, mert rontod a pékek üzletét, Uram, úgy szeretnénk megmondani neked, milyen legyél, és ehelyett caplathatunk a nyomodban, ámulva, háborogva, zavartan, és közben hogy lángol a szívünk, elképesztő, hogy lángol!

Goethe itt is demonstrálni akar valamit, mégpedig azt, hogy „nemcsak valódi görög drámát tud írni, hanem idős kora ellenére ő még mindig tüzes vérű lírikus.” – Márton László levelei a rendezőhöz a Katona József Színházban színpadra állított Faust megszületésének kulisszatitkaiba avatnak be, részletekkel az újonnan fordított műből.

MÁRTON LÁSZLÓ

Műfordítói levelek Schilling Árpádhoz

(részlet)

Tavaly nyáron, a második felvonás átültetése után a fordítói munka zökkenőmentesen folytatódott. A művön belüli költői probléma sem változott: Goethe a 3. felvonásban is az antikvitás és modernség viszonyának színpadi feszültségét próbálja megragadni. Mégis az volt az érzésem, hogy merőben más világba lépek át, annyira másképpen kezeli Goethe a nyelvet és a verselést, mint az előző felvonásban. Ez a benyomás, ennek ereje és frissége érződik a Schillinghez írt levélben is.

A kardalokra tett megjegyzés lényege, hogy nem érdemes pontosan követni a lekottázható metrikát, hanem inkább az értelmi egységeket kell hiánytalanul megőrizni, és azon belül érzékeltetni a metrikai szerkezet szimmetriáját. A Katona-beli előadás legszebb pillanatai közé tartozik, amikor a gyerekkórus énekli a kardalokat.

(2014. júl. 13.)

Kedves Árpád,

küldöm a Menelas vára előtti jelenetet. (Ez a Menelaos név ritka, de létező mellékalakja, Goethe, ritmikai okokból, követke-

zeten így írja.) Első olvasásra terjengősnek érződik, valójában így gazdaságos. Goethe egyrészt fejébe vette, hogy ír egy igazi görög tragédiát, Euripidészhez közelállót, a Menandros-féle komédia elemeinek beépítésével, másrészt megadja a módját a hősnő felléptetésének. Itt tehát nincs lazaság, nincs irónia, nincs viccelődés. Ha mégis van, akkor Goethe az antik tréfálkozást, az altercatio alakzatát utánozza.

A metrika is antik jellegű. Uralkodik a jambikus triméter, de van (a mozgalmasság, nyugtalanság érzékeltetésére) trocheikus tetraméter is. A kardalok heterostrófikus perikópák, amelyek képletét én egy kicsit szabadabban értelmeztem, mint Csorba Győző és Kálnoky László, de igyekeztem én is korrektül kezelni a metrikai problémákat.

Goethe fikciója az, hogy Mephistopheles afféle többirányú időutazást rendez. Faustot vissza-, Helénát előreviszi az időben a 13. századba, a keresztes háborúk korába. Heléna, társnőivel együtt, eleve halott, őket az Alvilágból kell kihozni. Viszont ezt ők nem tudják: azt hiszik, most ért véget a trójai háború, és rettegnek (a 2500 éve halott) „Menelas” bosszújától. Ezt használja ki Mephistopheles/Phorkyas, rájuk ijeszt, és így veszi rá őket, hogy Faust lovagvárába meneküljenek, ahová szintén ő viszi vagy röpti őket.

Röviden ennyi. Kérdés, hogy mi érdekel, mit tudsz hasznosítani ebből az egész „antik versus modern” gondolati konstrukcióból.

Barátsággal,
Laci

Ennek a jelenetnek nemcsak a fordítását, hanem általában az értelmezését is megnehezítik a fikción belüli fikció rétegződései, és ami ezzel együtt jár, a különböző metrikai sémák eltérő őszinteségi foka. Csak egy példa: ha a toronyőr dalát önmagában olvassuk, Goethe egyik igen szép időskori költeményével találkozunk. Az epizód egészen belül viszont, szcenikailag nézve, a mellékszereplő teljes értetlenségéről (azaz reflektálatlan extázisáról) tanúskodik.

Amikor meghallottam, hogy Bodnár Erika fogja alakítani Heléna szerepét, rögtön eszembe jutott, hogy egy harminc évvel ezelőtti filmben Bodnár Erika emlékezetre méltóan szerepelt együtt Máté Gáborral. Schilling mondta, hogy ő is erre a filmre gondolt. Címe, ha jól emlékszem: Mielőtt befejezi röptét a denevér, és Timár Péter rendezte.

(2014. júl. 17.)

Kedves Árpád,

küldöm a várudivar-epizódot. Dramaturgiailag egy kicsit lóg a levegőben. A Lynkeus megfenyítésére, majd ráncba szedésére tett kétszeri sikertelen kísérletet rövid idill követi, majd Mephistopheles/Phorkyas elhiteti a jelenlevőkkel, hogy a spártaiak ostromolják a várat (ez aztán elfelejtődik), végül Faust felosztja hívei között Görögországot, és újdonsült kedvesével kivonul a szabad természetbe, konkrétan Arkádiába.

Goethe itt is demonstrálni akar valamit, mégpedig azt, hogy nemcsak valódi görög drámát tud írni, hanem idős kora ellenére ő még mindig tüzes vérű lírikus. Három igen szép, öregén írt verse olvasható ebben az epizódban.

A történelmi háttérrel eléggé nagyvonalúan kezeli. Összemosza a második keresztes hadjáratot (amelynek során létrejött az úgynevezett „latin császárság”, 13. század eleje) a népvándorlással, azon belül a Balkán-félsziget gótok és gepidák által történt kifosztásával (5. század), amelyről Ammianus Marcellinus tudósít, de hát ez az egész amúgy is az ördög fikciója.

Fontos, hogy Faust villámgyors behódolása Heléna előtt nem egyoldalú: Heléna átveszi Faust poétikáját, a nyugat-európai verselést, és elkezd rímelni. Ez a kulturális transzfer (amelynek jegyében keletkeztek a Nyugat-keleti díván versei is) Goethe hitvallása a világirodalomról és a nyelvi-poétikai átjárhatóságról.

Barátsággal,
Laci

Az előző epizódok feszes komolysága után a 3. felvonás végének átültetése fellélegzés volt. Azáltal, hogy Goethe – itt és most az egyszer, és persze gondosan álcázva – saját szívfájdalmának is hangot ad, az epizódot meglepően elevenné teszi. Azért itt is vannak olyan mozzanatok, amelyek értelmezése nehézséget okoz. Például ki az a lány, akit Euphorión elkap, és aki aztán tűzzé változva szétoszlik a levegőben? Schilling válasza, amilyen egyszerű, olyan meggyőző is: Mészáros Blanka személyében Margaréta tér vissza egy pillanatra az első részből.

(2014. júl. 30.)

Kedves Árpád,

mellékelten küldöm a liget-epizódot, amelyben Faust és Heléna boldogsága kiteljesedni látszik a közös gyerek színreléptében, majd tragikusan összeomlik Euphorión Icarusra emlékeztető bukása miatt.

Goethe a népvándorlás és a keresztes háborúk mellé behozza még a görög szabadságharcot is (persze csak nagyon elmosódottan). Az értelmezők Euphorión alakját Byronnal azonosítják. Eszerint Goethe – önmagán kívül – Byronban látta az antikvitás és a modernség találkozásának egyetlen méltó szülöttét. Vagyis poétikai értelemben Byront tekintette a fiának. Annyi biztos, hogy van az ifjú alakjában egy nagy adag heroikus-militáns alt-ruizmus, amely nálunk Petőfi forradalmi költészetében él tovább.

Azért persze önállóan repülni még Euphorión sem tud, illetve nem szabad neki. A végén a trójai nők átváltoznak vagy fatünnérré (dryasszá), vagy visszhang- és sziklanimfává, vagy forrásnimfává, vagy szőlőnimfává (ami egy kis klasszicizáló dionüosz-i őrjöngést is lehetővé tesz).

Így most a 3. felvonás is megvan, az elejétől a végéig.

Holnap utazom Berlinbe, ott a 4. felvonáson fogok dolgozni. A címem ott is működik.

[3. 2]

Belső várudvar,
környezze a középkor gazdagon díszített, fantasztikus építményeitől.

KARVEZETŐNŐ

Valódi nők vagytok! Hebehurgyák, ostobák!
A pillanat s az ösztönök játécai!
Szerencsefüggők! Higgadtan nem képesek
9130 Helytállani! Egymásnak ellentmondotok
Civódva, és ellenkeztek a többivel!
Öröm és kín egy hangon nyög belőletek!
Hallgassatok! Várjátok meg, hogy a nagyeszű
Királyné mit dönt önmagáról s rólatok!

HELÉNA

9135 Hol vagy, Pythonissa? Vagy akárhogy hívnak is,
E komor vár boltívei közül lépj elő!
Ha azért mentél, hogy jelentsd érkezésemet,
A csodás várúrnak, aki szívesen fogad,
Hálás vagyok neked, s hozzá vezess hamar!
9140 Hadd pihenjek a hosszú hányódás után!

KARVEZETŐNŐ

Hiába nézel, királyné, köröskörül:
Eltűnt az undok maskara, talán ott maradt
A ködben, melynek kebléből, nem is tudom,
Hogyan, lépések nélkül szállottunk ide.
9145 Talán ő is e sokból egyé vált erő
Útvesztőjében kétségek közt tévelyeg,
Keresve a vár urát, hogy üdvözlje őt.
De nézd: odafönt a galériák, az ablakok
S a tárt kapuk során már ott sűrög-forog
9150 Fel és alá – csak nézd! – nagyszámú szolganép,
Ígérve előkelő, szíves fogadtatást.

KAR

Megdobban a szív! Látjátok-e ott?
Lépked lefelé ifjak csapata!
Mily visszafogott, tisztos, lebegő
9155 Lassú vonulás! Ám ki parancsolta ide
Őket, az ifjakat ily remekül sorakozva?
Mily gyönyörű csapat ez! Bennük mi a szép
Inkább: ütemes menetelésük,

- Vagy ragyogó hajkoszorújuk,
9160 Vagy pofikájuk, piruló, mint őszibarack,
És amelyet, mint a barackot, pihe borít?
Jó volna beleharapni, de félek,
Mert más ilyen esetben a mohó száj,
Szörnyű mondani is, tele lett hamuval.
9165 És a legcsinosabbak
Jönnek épp errefelé!
Mi van a kezükben?
Lépcsőfoka trónnak,
Kárpit, ülőhely,
9170 Fügöny, baldachinos
Sátorforma szövet:
Dúsan gömbölyödő,
Tornyosuló felhőkoszorúként
A mi királynénk feje körül,
9175 Aki már odalép, hova hívták,
Uralkodói székbe, fel.
Lépjetek elő,
Méltóságot kifejezően
Felsorakozzatok!
9180 Dicső, jaj de dicső, háromszorta dicső
És áldott az ilyen fogadás!

(Mindaz, amit a Kar kimond, sorjában végbemegy.)

(Faust, miután szolgálfiúk és csatlósok hosszú sora ereszkedik le, megjelenik a lépcső tetején a középkori lovagok udvari öltözékében, és lassú, méltóságteljes léptekkel lejön.)

KARVEZETŐNŐ (figyelmesen szemügyre veszi Faustot)

- Ha e férfinak csodálatos testalkatot,
Méltóságot, szeretnivaló küllemet
Nem kis időre és csak átmenetileg
9185 Adtak az istenek, mint nem ritkán teszik,
Úgy mindenben győz: férfival vívott csatán
S a legszebb nőkkal vívott kis tusákban is.
Előnyben részesítendő sok férfihoz
Képest, kiket rajongva bámult két szemem.
9190 Komoly, tisztelgő járásával erre tart
A vár fejedelme: úrnőnk, lásd és üdvözlökd!

- 9195 Rideg láncokba verten azt a szolgát,
Ki hanyag lévén, engem tett hanyaggá. –
Térdelj le a fenséges nő előtt,
S tégy vallomást arról, hogy mi a vétked! –
Ez itt, fenséges úrnóm, az a férfi,
Roppant éles szemű, ki általam
9200 Toronyba lett állítva, hogy az égbolt
s a föld térségeit fürkéssze buzgón,
S jelentse, ami látszik itt vagy ott,
A dombláncról a völgyön át a vágig
Mi mozgás van: legyen az marhacsorda
9205 Vagy hadsereg; ezzel megütköztünk,
Azt megvédjük. De most! Mily nagy mulasztás!
Te jössz; ő nem jelenti; elmulasztjuk
A magas rangú vendéget fogadni,
Mint illetet volna. Ő az életét
9210 Már eljátszotta, vére már kiontva
Vöröslene, mégis, te döntöd el:
Kegyelmet adsz neki vagy bünteted.

HELÉNA

- Ha ily nagy méltóságot rám ruházol,
Hogy bíró és uralkodó legyek,
9215 Úgy sejtem, próbatétel; ám legyen!
Ezt a kötelességet teljesítem,
S a vádlottat meghallgatom. Beszélj!

LYNKEUS

- Térdelve bámuljam őt meg?
Haljak meg? Legyek életben?
9220 Mindenképpen híve lettem
Ezen isten-küldte nőnek!
Várva hajnal örömére,
Azt kelet felől remélem,
Ámde csodás módon, végre
9225 Látom, fölkel a nap délen.
Arra fordul a tekintet,
Hagyva mélyt, magaslatot,
Hagyva földet-eget mindet,
Nézve csak Őt, a Napot.
9230 Az én szemem olyan éles,
Akár hiúzé a fán,
De most látóköröm véges,
Mintha álom hullna rám.
Honnan tudjam, mit figyeljek?

- 9235 Bástyá? Kapu? Vízzető?
Gyűlik felleg, tűnik felleg:
Egy istennő lép elő!
Szemem, szívem felé fordul,
Csodálva a drága lényt:
9240 Ez a szépség, mely túlsordul,
Elvakít engem, szegényt.
Mulasztva kötelességet,
Bizony, nem nyúltam a küirthöz;
Mondhatsz életemre véget:
9245 A szépség minden dühön győz!

HELÉNA

- Nem büntethetek oly rosszat, melyet
Én hoztam. Jaj nekem! Micsoda végzet
Jár a nyomomban! A férfiakat
Úgy megzavarjam, hogy se magukat,
9250 Se más, kímélni méltót, ne kíméljenek!
Rablás, csábítás, viszályok, bolyongás;
Félistenek, istenek, hősök és
Démonok is: ide-oda tereltek!
A világot két alakban becsaptam;
9255 Most hozok három- s négyszerezve bajt! –
Ezt a jó embert engedd szabadon:
Ne sújtsa büntetés az istentől-zavartat.

FAUST

- Meglepve látom egyszerre, királyné,
Azt, ki célba talál, s kit eltalált;
9260 A szép ívet, mely a nyilat kilőtte,
A szívet sebzőt. Nyíl követ nyilat,
Engem talál mind. És minden irányban
Átszelik a várat és ezt a termet.
Mivé lettem? Legjobb híveimet
9265 Hűtlenné tetted, s váram falait
Átjárhatóvá. Félek, seregem már
A győzhetetlen győztesnek fogad szót.
Mit tegyek? Neked adom magamat,
S mindazt, amit magaménak hiszek!
9270 Eléd borulva így ismerlek el
Önként és híven úrnőmnnek, aki
Mihelyt színre lép, elnyeri a trónt.

BÖSZÖRMÉNYI ZOLTÁN

DE OMNI RE SCIBILI*

Lágy hullámokba veti magát
az új esztendő első pillanata.
A parton, a fövény belső szélén ülök,
semmisségekről beszélgetek
a fölém magasodó pálmafákkal.
Figyelmesen hallgatnak,
s a Karib-tenger felől érkező szelíd szélben
bólogatnak arra,
amit magamról mondok.
Cserében egyiktől megtudom,
azért értik a végtelent,
mert minduntalan
a horizontba bukó víztükröt búvölik,
ez az egyedüli elfoglaltságuk,
ebben élük ki szenvedélyüket,
a megismerés iránti vágyukat.
„Minél kitartóbban nézzük a semmit,
annál inkább megvilágosodik
létünk értelme – mondja egy másik.
– Nem esünk kétségbe, ha pálmafányi életünk
egyszer csak a végtelenbe merül.”
„Az sem zavar minket, hogy e rövid idő alatt
keveset tudunk meg a környező világról.
Kudarcunkat, gondolkodásunk vereségét
a türelmetlenség, önnön változásunk,
gyenge akaratunk, az üres tértől való félelmünk
számlájára írjuk” – teszi hozzá a harmadik
az új esztendő első perceiben,
miközben a parton
a tűzijáték utolsó petárdája is aláhull
a semmibe igyekvő, végtelen éjből.

* Minden tudható dologról

KONTRA FERENC

Nincs nehezebb a lábszárcsontnál

Éltelt közben másfél évtized. Nem hittem volna, hogy egyetlen kép visszatérhet, és ugyanolyan intenzív marad, mint elsőre; csak hogy az álom életre kelti a fotót is, elmozdulnak az alakok, befejezik elkezdett mozdulataikat, ahogyan az állóképből újraindított filmen. Az álom folytatja, amit a pillanat félbehagyott. Ettől riadtam fel legmélyebb álmomból, mert az a kép a kezembe került. Bárcsak ne láttam volna, akkor nem érezném, hogyan indul útjára az erek vonalán a borzongás, ami más esetben az ember hátán futna végig, nem pedig a karján haladva felfelé. Honnan lehet azt tudni, hogy mi a véletlen, honnan lehet azt tudni, hogy mit szabad látni, és mi az, amit már nem? Mikortól szabad beszélni erről a képről? A mennyezetre meredtem, aztán az éjjeliszekrényen álló ébresztőóra pillantottam, és megállapítottam, hogy majdnem dél van.

Megpróbáltam visszaaludni, de már elmúlt az altató hatása, ráadásul alaposan kiszáradt tőle a szám, és hirtelen nagyon szomjas lettem. Föltápáskodtam és kivonszoltam magam a fürdőszobába. Megnyitottam a csapot, belenéztem a tükörbe, hosszan, bambán bámultam magam, kénytelen voltam észrevenni, hogy a szem környékén táskásan mélyülnek a ráncok. Rossz előérzetem támadt: eltorzított a környezetem. Elfordítottam a tekintetem, és a csapból zuhogó vízre összpontosítottam, hagytam, hogy újra és újra megteljen két összezárt tenyerem, közben figyeltem, milyen ezüstös; ilyen finoman selymes lehet az uránium. Ami öl, az nagyon sima és fényes.

Ez jutott eszembe a fotóról. Még sohasem láttam tömegsírt, el sem tudtam képzelni, hogyan készül; aztán véletlenül a kezembe került egy fotó a kórházban, az egyik sebesült holmija közt találtam. A leendő áldozatok egy gödörben állnak ingujjban, ásójukra támaszkodva várnak, szemük kikerekedik a rémülettől, ettől hasonlítanak annyira egymásra, mintha mindannyian testvérek lennének; el sem tudtam képzelni, miért készülhetett egy ilyen amatőr fénykép: talán lesz, aki az albumában nézegeti otthon, mintha

vidám kiránduláson készült volna, mutogatja majd a kocsmában vagy a családjának, esetleg a fiainak, hogy nézzétek, ott állt hős apátok a gödör szélén, géppuskával a kezében, hisz arra csak büszkének kell lenni, amit megkövetel a haza, és a hősiesség öröklődő néphagyomány, hiszen mi csak győzni szoktunk, ez pedig gyilkolás nélkül nem megy? De hogyan képes ázni az, aki tudja, mi vár rá?

Hozzászoktam, hogy senki sem jön látogatóba, ezért találtam furcsának, hogy egyik éjjel mégis becsöngettek. Két egyenruhás állt a kiskapu előtt, a kutyát csak nagy nehézségek árán sikerült rábírnom, hogy hagyja végre abba a csaholást, mert a fél várost felveri ebben az áramszünetes kényszersötétségben, amikor mindenki rettegetve várja a következő légi veszélyt. A két fegyveres férfi rövid utasításokkal kísért le, ahogyan a fegyvereket szokás, csak a kenyérszállító autóban mertem tőlük megkérdezni, hogy mégis hova visznek. Felrémlt bennem a tömegsír képe; ami öl, az mind sima és fényes, mint a puskagolyók, és innentől szétesett belülről minden, innentől csak esetleges töredékekben tudtam gondolkodni; már csak menekültem, gondolatban odahagytam a házat, a nővényeket, és tudtam, ha ezt túlélem, nem fogom őket sajnálni.

Mivel kórházban dolgozom, nem mozgósíthatnak. Azt választák, hogy hadiállapotban mindenkinek a munkáját kell végeznie, „erről hallhatott már, hiszen félóránként beolvassák a rádióban”. Erre visszakérdeztem, hogy nekem mi dolgom egy kenyérszállítóban az éjszaka közepén, mire azt a választ kaptam, hogy ez csak álcázás, mert a katonai járműveket fentről kiszűrják. Húszpercnyi szőfukar utazás után megálltunk a városi temető parkolójában. Ahol napközben a virágárusok kínálták gyászszalagos csokraikat, most letakart járművek sorakoztak baljós rakományaikkal. Összeszorultak a zsigereim, mert megcsapott a halál édeskés szaga, ami ismerősnek tűnt ugyan, mégis egészen más volt a hírért közölni, mint szembesülni az orrfacsaró bűzzel, elhaladni a tetemek előtt. Megmakacsoltam magam, hogy nem megyek tovább, nem kényszeríthetnek semmire. A város felől felharsantak a szirénák. Most már úgymint mindegy.

Megfenyegettek, mi vár arra, aki hadiállapot idején nem hajlandó a munkáját elvégezni, különösképpen, ha az illető kórházi alkalmazott. Hiába mentegetőztem, hogy nem vagyok orvos, nem értek a sérültek ellátásához, csak közvetítő vagyok. Erre közölték velem, hogy

a munkahelyemnek megfelelő beosztást kapom, ahogyan a többiek, és vegyem tudomásul, hogy katonai parancsot teljesítek, és fogjam be végre a szám. Szófogadóan kullogtam utánuk a ravatalozó felé. A hatalmas termet terepszínű katonai ponyvákkal teregették le, emberek heverték szanaszét, már ami megmaradt belőlük.

Ha gyerekkoromban megkérdezte volna tőlem a nagyapám, mi leszel, kisfiam, ha megnősz, azt mondhattam volna neki, hogy „kollaboráns”. Emberek oszladozó testrészeit cipelgetném lelkesen ide-oda jószántamból, merthogy én kollaboráns vagyok egy bűnös rezsimben. Elmehettem volna már korábban, de úgy alakult, hogy ezt előbb végig kell csinálnom, csak ezután mehetek egy patyolatársadalomba, ahova mindig is vágyakoztam. Nyilván bizonyos nézőpontból egy szép és igaz terv törmeléke, amit éppen eltakarítok. Ettől undorodom most, és szégyelltem magam.

Egy orvosokból, ápolónőkből és temetői alkalmazottakból álló fásult alkalmi csoport vizsgálta egymás után a testeket. Az egyik még élt, gyorsan hordágyra rakták, infúziót szúrtak a karjába, és rohantak vele a mentőautóhoz. Egy zilált, fiatal nő mocskos köpenyben, jegyzetkönyvvel járt körbe, benyúlt a zsebekbe, hogy valamilyen dokumentumra leljen, és feljegyezhesen valamit az illetőről.

Nem értem! Ezt a két lányt százötven kilométerről szállították ide. Útközben nem találtak temetőt? Volt, akinek a végtagja hiányzott, volt, akinek a feje, és torzóban maradt teste természetellenes tartást vett fel, úgy maradt derékszögben, ahogyan megörökitette a hullamerevség. Az alvadt vér sártengerében apró szigeteket alkottak a bakancsnyomok. A nő felemelte a fejét, és azt mondta, hogy mostantól együtt dolgozunk; azt senki sem tudja, hogy mettől meddig, mert a felhozattól függ, mivel főleg éjszaka bombáznak, így várható, hogy ilyenkor lesz a legtöbb teendő, erre senkit sem képeztek ki, egyszerűen dolgozni kell, mert nincs más választásunk, ez parancs; azt hittem, ilyen már csak a partizánfilmekben van. Legalább hazaszállítanak utána bennünket, és nem kell fáradtan gyalogolni, át a kihalt városon. Ilyenkor a legfélelmetesebb, amikor megáll az élet, és közben azt kell ismételnünk magunkban, hogy hadiállapot van, és ez az egész meg sem történt.

juk alól kilógott a fehér egyenköpeny, ugyanolyan gyorsan és köszönés nélkül távoztak, ahogyan érkeztek. Gyorsan szedték a lábukat, nehogy bele kelljen szippantaniuk a terem levegőjébe. Egy tálcán kiflit hoztak be a sírásók. Mentegetőztem kényszerezdetten, hogy nem vagyok éhes, és különben sem szeretem a tejet, mire a többiek rám szóltak, hogy ne finnyáskodjak, a városban úgysem kapni tejet. A szemem előtt az a fehéres por szitált, ami a robbanásokat követte, és aminek radioaktivitása egyre csak csökkent, ezzel nyugtattak bennünket, szállongott a széllel fűszálról fűszálra, és ekkor vétkeztem gondolatban utoljára azzal az uszító hatású gyanakvással, hogy talán a tétova tehénkéek ezt megették, holott napról napra megállapították, hogy csökken a káros koncentráció, már annyira, hogy el sem hittem.

Majd hozzászokik, úgyis eltart ez a munka egy darabig, mondta a sírásó. Nekem ez már semmi, én szeretem a halottakat, mert nem panaszkodnak, olyan szép egyformára formálja az arcukat a horpadás, orruk kicsúcsosodik, szemük gödrében megül a homály. Szeretem a halottakat, mert nem szólnak rám, ha leejtem őket, nem mondják, hogy mennyire fáj. Szeretem a halottakat, mert ahogy beteszem őket a ládába, olyanok, mintha hozzám bújnának, akár a gyerekek, elalvás előtt.

Ha most fényes nappal lenne, és bekapcsolhatnánk a ravatalozó hangszóróit, akkor elhoznám Händel Vízizenéjét, ez illene hozzájuk. Fanfárosan is békességet áraszt, gyászt, melyet iszonyú kínok előztek meg. Olyan monoton, méltóságteljes lenne, bárcsak hallanák, miközben menetelnének rá kifelé innen, nem létező kezükkel intenének; ismeretleneknek való zene, akiket elmenni látunk, és csak azért érzünk részvétet irántuk, mert valahol itt éltek, révedezett a nő némi lelkiismeret-furdalással a hangjában. Másnap kiderült róla, hogy a lebombázott vegyi üzem titkárnője, nagy szakértelemmel jegyezte fel az adatokat; ha találtak egyáltalán ilyeneket, akkor a hűtőházba szállították a tetemet, ha nem volt semmilyen dokumentum, vagy túlságosan hiányos volt a test, akkor vitették a hullaszállítóra. A nő volt az egyetlen, aki mindent kommentált, bármire lelt is:

Ilyen könnyű a férfiak heréje?

A kis hülye! Ahelyett hogy a saját személyes dokumentumait vagy az igazolványát őrizgette volna a zubbonya belső zsebében, nézd meg, mik ezek.

Látom, újságokból kivágott vitorlás hajók képei. Meg tudom érteni. Te nem?

Ki kell nőni ezeket a gyerekes dolgokat.

Pedig én sem nőttem ki. Ilyen idős koromban összehajtogatva én is egy újságkivágást őrizgettem a zsebemben. Még arra is emlékszem, hogy mi volt rajta: egy film jelenete.

Mi a címe?

Nem tudom, itt hogyan fordították. Magyarul: Kamaszkorom legszebb nyara, németül Frühling einen Sommer lang, eredetiben pedig Summer of '42, és Robert Mulligan rendezte.

Te is csak az eszedet játszod, mintha nem tudnál szerbül, az idegneknel ez a sikk. No és miért volt olyan nagy szám éppen az a film?

Mert éppen tizenöt éves voltam, mint Hermie, a film főszereplője, amikor először megnéztem. És nem azért mondtam el három nyelven a címét, hogy játsszam az eszemet, csak azért, mert később sem tudtam szabadulni ennek a filmnek a hatásától, bárhol jártam, és véletlenül ez ment a moziban vagy a tévében, mindig újra megnéztem.

És miért nem maradtál kint? Akárhol. Ilyen balek vagy? Már a szerb maffia is Magyarországra költözött, mindegyik magyar útlevelet vett magának régen. Te mi a fenét keresel itt?

Ezek voltak azok a napok, amikor elég volt egyetlen mondatot kimondani, aminek alapján egyik vagy másik oldalra állíthattak.

Megyek is, amint lehet.

A végtagok elhelyezésével és azonosításával volt a legtöbb gond, nincs nehezebb a lábszárcsontnál; végül csak arra ügyeltünk, nehogy valamelyik koporsóba eggyel többet tegyünk. Egyszerűbbnek tűnt, ha magunk végezzük el ezt a munkát, gyorsabban ment így, mint ha külön el kellett volna magyarázni a munkásoknak. Inkább egymással beszélgettünk, vagy inkább évődtünk, mintha egymás felett kellene ítélnünk. Közben már mintha nem is embereket mozgattunk volna, hanem tárgyakat, melyeket leltárba kell venni. Ha voltak személyi adatok, akkor én is jegyzeteltem, hogy utánanézzek a telefonszámoknak, és másnap a kórházból értesíthessem a hozzátartozókat, ha ugyan nem menekültek el azok is; szigorúan előírt szöveget adhattam csak elő, az elhalálozás idejének, helyének és körülményeinek mellőzésével. Csak annyit mondhattam, hogy milyen szám alatt található az elhunyt egy zárt koporsóban a hűtőházban, és mennyi a tárolás türelmi ideje, utána már nem tarthatnak igényt a megboldogultra. Így kellett eljárnom, akár egy

járókelő, akár egy portás volt az áldozat. Ha nem sikerült semmilyen adat nyomára bukkanni, még egy karra tetovált névre sem, ahogyan ez a katonák esetében gyakori, akkor az ismeretleneket fekete zsákokban felrakták a pótkocsira. A billenő rakodólapról egy frissen ásott árokba hulltak. A következő percben már gyújtotta is a motorját a sírásó, és simította el az árkot a földdel egyenlővé, hogy másnap ne tűnjön fel a friss hant a temető peremén.

Csak egyetlen esetben tettem kivételt, nem is szentimentalizmusból, inkább a megdöbbenéstől. Egy feleséggel tudattam a férje halálát, folytattam a lehegesztett koporsóval, miegyébbel, rutinosan, mire ő félbeszakított; nem kért, hanem határozottan rendreutasított, hogy ne merészeljek ilyesmit tenni, joga van hozzá, hogy úgy temesse el a férjét, ahogyan ő akarja, eljön érte aznap éjjel, és elhúzza egyedül a sarkánál fogva a furgonjához, aztán felülteti, megemeli a tetemet a hóna alatt, és a csomagartóba emeli, ne aggódjak: gyerekjáték az egész.

Egy hűtőkocsira vártunk ötven tetemmel, gyerekek, nők, idős férfiak voltak benne, ezek nyilván nem a bombázás áldozatai lehettek, csak hozzátartoztak a rendkívüli állapothoz. Valószínűleg szállították volna őket tovább a hullaégetőbe, de a sofőrnek inába szállt a bátorsága, amikor jöttek a gépek, talán mert lekapcsolt fényszóróval nem hajthatott tovább, vagy csak megremült, már sohasem derül ki, mindenesetre egy téglát kötözött a gázpedálra, és így indította útjára a rakományt a lejtőn, neki a Dunának, a holtak szigete felé.

Sötét óriás volt a ház, egy gyertya sem égett sehol. Éppen a hetedik hajnalon szállított haza a kenyérszállító furgon, amikor feltűnt a csend. Ilyenkor az ember nem érez fáradtságot, a feje fölött még látja a lyukakat, ahol a csillagok világítottak, mintha két énje lenne, amely felejt, és amely megőriz, amelyik fogcsikorgatva őrzi titkait, és amelyik kibeszéli magából, hogyan és kikkel kellett együtt élnie. Az egyik énem már egy évtizede csomagol, a másik daczból épít, ír és marad. Az egyik énem még újabb növényeket ültetne, de a másik már hiábavalónak, ostoba szentimentalizmusnak tartja az öntözést is. Jobb lenne, ha kiszáradna minden, jöjjön inkább a sivatag. Az egyik énem már nem itt él, a másik pedig még sorban áll hajnalban kenyérért, hogy jusson. Nekem is, nekik is, akikkel együtt éltem. Azokkal is, akiket meghurcoltak

háborúellenes szervezkedésükért, és azokkal is, akik ázni jártak. Ilyenkor az ember nem azon töpreng, melyikük áll előtte vagy utána a sorban. Ilyenkor legszívesebben be se menne a szobába, mert tudja, hogy a szoba ebben a szürkületben mozogni fog immár örökké, mert aki átélte a bombázást, annak a talaj a lába alatt nem nyugszik meg többé. A szirénaszó megszólal álmomban, és ilyenkor zsáksötétben álmos emberek rohannak lefelé a lépcsőn, melegítőbe öltözve, melyet hetvennyolc napon át viseltek egyfolytában, és ez a szag nem szellőzik ki az éjszakákból.

Megint jönnek a tieitek, mondja nekem a szomszéd az óvóhely felé menet. Megkérdeztem volna, ahogyan apám szokta: ki kezdte, de miért éppen tőle kérjem? Erre most nem lehet válaszolni, nem lehet a szirénaszót túlkiabálni, ez nem kérdés, ezért holnap sem lehet. Az ébrenlét határán felsír karján a gyerek, mert fél a kőolaj-finomító lángjaitól. A kőolaj-finomító is ellenség. Biztosan az enyém is. Szikrái, akár a tűzijáték. A kormfeketeségtől éjszaka lett nappal is.

Olyan ez, mint az alkonyat, ha bámulod a tengerpart szikláján mélázva, akkor csodaszép, de ha megpróbálsz leírni, valami émelyítő takony lesz belőle, mondta a szomszéd.

Mire én azt válaszoltam volna: magyarázattal szolgálnak a gépekből szórt röpcédulákkal, melyek a dízelszagú szürkületben libegnek alá, mint a pernye. Onnan minden könnyebb: írni és látni is. Mintha itt bármi magyarázatra szorulna. A „tieitek”, vagyis az „enyémek” úgy elszállnak, mint a fecske, odafenn a levegőben, amerre én járok, bámul a világ: békaperspektívámmal a tetőn csak arra tudok gondolni, hogy az óvóhelyről valószínűleg nemzeti alapon kinézhetnek, erre célzott a szomszéd viszonylagos jóindulattal, így marad a lehetősége annak, hátha valaki célt téveszt, és lehetnék én is egy szétplattyantott civil a kétezerből. Mert a civil ilyen kicsinyesen félti a bőrét, és nehezebbre esik hamarjában szélesebb dimenziókban gondolkodni. Nekem nincsen egyik és nincsen másik oldalam. Megint inkább egy idegen országot választok magamnak.

Tulajdonképpen búcsúztunk egymástól. Csak azt nem tudom, a kutyámmal mi legyen.

helyszínre szabdalták az életem, amennyit eddig összesen éltem, vagy hogy kivitte az ablakot a légnyomás, talán azon ironizáljak, hogy a padlóra kellett tenni a tévét, mert különben leesett volna az állványról, vagy arra emlékezzek, hogy meztelenül feküdtem a hetedik emeleten a fürdőkádban, és a kilengéstől lelöttyent rólam a víz, akkor a hirtelen lett csendben csak az én röhögésem-től harsogott a ház, és azt harsogta: hiába szartok, nem én kezdtem. Mi a picsára emlékezzek? Már nem is érdekel, miben értsünk mi egyet. Hogy nekem milyen jó volt, kérdezte a szomszédom, amikor mindketten tudtuk azt is: az utóbbi tíz évből talán ha négyet jártak rendesen iskolába a gyerekek, sohasem lesznek képesek utolérni más európai nemzedéktársaikat; anynyit ültem gyertyafényben, hogy ezzel le van tudva száz év karácsonya, és miért ültessek virágokat a teraszra, ha a felettem lakó rendőr folyton az árvácskákra szórja a disznósajtmaradékot. Gyűlöljem, mert mindig is rest volt levinni a szemetet, tette fel utolsó kérdését a szomszéd, majd így folytatta: ezen a hajnalon leszedtem a virágokat, téptem inkább őket két marokkal, hogy csináljuk együtt, én meg az égi gépek: irtsunk mindent, ami még itt virágozhat, ami még megmaradt, és a folyóba szórtam mind, reméltem, hogy senki sem látja, nehogy azt mondhassa: micso-da mocskos lírai irracionalista.

Arra gondoltam: fontos egyáltalán, hogy miben értettünk egyet? Melyikünknek fontos? Fontos, hogy volt-e vagy lesz-e híd közöttünk, ha felépülnek, vagy sohasem bocsátja meg nekem, hogy az „enyémek” jöttek? Kinek higgyünk, hogyan és mint legyen? Mit és kinek felejtsek el én? És ő? Miért mondja a szemembe, amit gondol, és én miért nem?

Ezekkel a kérdésekkel indultam lefelé a lépcsőn beosztásom szokásos útjára.

Ilyenkor az ember csomagolni kezd, szorongat egy képet a kezében, és tudja már, hogy maga mögött hagyja romjaiban, amit átélt, ahogyan a visszhang az újabb robbanást mint dob dübörgi szét; ennyiért kísért ki engem ez a világ, és itt várok a határán elátkozottan a fejemben körbekanyargó mondattal, ami épp csak egy velőscsontnyit ér.

VASS TIBOR

Kék Radnóta

Készecske A Nagy Bibin és a műlovarnóból

Apám rőt sövény
a lassú dél
előtt.
Bolond,
ki öltre rogyván öl,
fél, újra lépked, átmegy
a szomszéd szobába süttetni a hasát.
Oda besüt a nap a szombati krónika előtt,
így elvan vígan még egy darabban, azt hiszem.
Apám bereki napóra. Svéd csepp, aranyér, zsírsavak, tőkehalmáj féláron.

Anyám hol
mint akit szárny emel,
hol hanyattfeküdt házfal,
váltogatja kékjét. Zsírját sírva szívja fel az este.
Anyám a kék kékessárga józansága. Aszúbor, töpörödő szem.
Fúrókulcs, barackbefőtt, hernyó a rőt sövényt övező féltéglákon.
Ölelőt akartam mondani. S hogy éltég lát. Az jól vakul a holtághoz.

A zsírsírásról jut eszembe, zsírsírni szoktam néha vagy nem néha,
ha felvérzem azt a kéket. Kitódul a vérem.
Vass, ó-ra gondolok, és akkor sajnálom magam,
vagy savóra, és akkor nem, süttetem vasam.

Belenyugszom, hogy lesz kevés szívembennincsharagmár,
nem lesz sok boldogságkékmadár, elvagyok ezzel a kevés-sok hülyeséggel,
ennyit erről, tettetett menetben.

Két kékedben, két Kakodban hintalózom csöndesen.
Egyikük fojt, fullaszt, öl el. Elöl
látszik a képen a másik, lehúz, altat, befed.
Persze, hogy látszólag ezzel vagyok jóban.
A másik kikacagja légszomjam, hátulról szorít, mélykékülésig.
Persze, hogy éjkekulásignak hallom.
A szorításból, ha szoli után jelentkezem:
Pilóta elvtárs, itt Vass honsvéd,
jelentem, ma semmi feledésre méltó esemény nem történt.

Anyám mondja szolinak a szolgálatot, szoliba jár dolgozni.
Elmegy reggel Lillafüredre, egy sziklából védeni a légteret,
pilóta elvtársakkal konzultál,
megtér másnap délelőtt, van visszatérni otthon,
kék a szeme alatt, alszik két órát, kékebb lesz,
aztán csinál egy ebédet vagy nem. Kerülgeti nagyanyámat,
aki rendszerint az ebédet csinálja, sziklából ételt,
anyám otthon van szoli után még két napot, juthat ideje magára,
juthat rám. Azidőtájt van egy csajom, azt mondja, megyek szoliba,
cseréltek csövet. Mondom, ha most elmész, ne is gyere vissza.
Évekkel később mutatkozik, kék a szeme alatt,
alszik nálam két órát, kölcsönkér kétezret, aztán nem látom soha.
Van egy másik, szorít, kikacagja légszomjam,
adok neki kétezret, hogy többé sose jöjjön vissza. Honi a légvédelem.

Kérek engedélyt megnézni, svédül hogy van az, hogy lak,
kacagó szél, elsuhan, hogy van a halál nagy csöndje sem.
A lak lenne előljáróbb, több levélen Kakot elírják Laknak,
Hernádlaknak szerintük van értelme, szép.
Mint a szilvalekvár szó meg a béke méhe zöngne.
Persze, hogy a széppel vagyok jóban.
Lakon lakni előkelő, mégse ugar, mégse álmon átesem.
De Pilóta elvtárs, én csak a műlovarnőre keresek.
Műlovagló, műbika fennáll a szótárban. Megvan a hintaló is.

A svéd nyelvről van egy beképzeltégsem,
három karja van, kettő hasonló, mint Kaknak,
a harmadik egészen egyedülálló. Értsd: csatolható protézis
egy látszólag egymagában álló karkinövés-helyre.
A svéd nyelvnek előbb-utóbb lesz Kakkinövése.
Ha megyek, ha nem. Ha jön, ha nem.
Hanem ha fölteszi, leveszi, fölelisz, leleszti,
megölel, megpofoz, megpolel, megöfoz. Megszeret egyre.

Azt hiszem, mondtam már,
bolond, ki öltre rogyván öl, fölkél. És újra a kéked, anyám,
a szolgálatod. Szolid mosolyod, ha az írásban tévedek.
A rőt sövény lelőtt.
Értsd: csatolható protézis
egy látszólag egymagában álló sövénykinövés-helyre.

Egyes nyelvekben nincs semmi különös, egyesekben meg van.
Ne menj tovább. Kiálts rám. Töppedek.
Hogy ne legyen ilyen tréfás az aszúdás vége, tegyük hozzá,
állítólag ma kék az ég. Észrevehettem volna a lassú dél előtt.

KISSLAKI LÁSZLÓ

A bohóc

Nem is fájt, mikor Ica néni nekilökött a kredencnek. A felső polcon a poharak is csak azért kezdtek táncba, mert túl közel álltak egymáshoz. A vastag talpú ferencjóska-korsó azonnal alarmra döccentette a díszkendőn a fedett fejű Vilmos-kriglit. A konyhaszekrény tetején unatkozó birsalma pedig csak a vicc kedvéért ugrott le a fejemre. Erre Ica néni leguggolt, és magához ölelt:

– Jaj, szentem, nem akartam, de látod, hogy itt útban vagy. Menj inkább a cirkuszbá – mondta, s evvel kezembe nyomott egy tízfillérest. Ennyiért gyakrabban is lökdöshetne, mert a gyerekotthonban nem adnak zsebpénzt. Meg Bandi bácsitól se kaptam egy fillért sem, mikor a múlt héten kihozott a kastélyból. Azt is csak azért, mert Juli nénémet holnap viszik az oltár elé. Pedig itt is lakhatnék, mert Bandi bácsi a gyámom. Meg persze nemrég még Juli nővéremé is az volt, mert akkor még kiskorú volt, s nem menyasszony.

A másnapi esküvő miatt már reggel óta tömve volt az udvar lakodalmasokkal. Most is csak esznek, isznak, mert nem kerül semmibe nekik. Egyesek már alaposan berúgtak. Mit fognak ezek holnapig csinálni?

Ica néninek igaza volt; tényleg útban voltam. A hatalmas nyári konyha tele volt sütő, főző, kipirult asszonynéppel. Állandóan hordták az utánpótlást a lakodalmazó vendégeknek. Ica néni búcsúzásként még megsimogatta a fejemet, és lekent egyet a Komoróci Pistinek a szomszédéból. Azért kapta, mert belelépett a bezsírozott tepsibe, amit Ica néni egy pillanatra letett maga mellé, mikor leguggolt hozzám; de Komoróci egy fillért sem kapott a pofonért, pedig ő is útban volt. Az udvaron éppen Bihari Pista és zenekara játszott a purdékkal a kútnál, mert imént vezényelt szünetet nekik Becsó Jani, a cipész. Itt is ő volt a násznagy. Ki más?

Már előre nevettek, ahogy felállt a mester a székre, mert faluszerte híres volt a vicces lakodalmi rigmusairól. Pedig Juli néném, a menyasszony még ott se volt. Julit csak holnap viszi Bandi bácsi a templomba. Na, arra én kíváncsi vagyok, mert

múltkorában még kútba ugrással fenyegetőzött, ha Soós Lacihoz kényszerítik.

Már az udvaron voltam, mikor eszembe jutott, hogy a pénzt biztos megtarthatom, mert már régóta szinte cirkuszosnak számítok; de viszek nekik egy csirkét. Azért még a páholyba is ülhetek az első sorban. A páholy az azt jelenti, hogy egy támlásszéken ülök, ráadásul egyedül, nem pedig a hozzám hasonló söpredékkal szorongok egy hosszú padon.

Idehaza meg úgyse veszik észre abban a lakodalmi felfordulásban, hogy egy szárnyas hiányzik.

A fészker oldalánál kaptam el a hathetes kendermagost. Nem volt nehéz. A buta csirke, mikor látta, hogy széttárt karokkal megyek feléje, rögvest megsejtette, hogy mi a szándékom, pedig rámosolyogtam. Erre a kendermagos úgy megrémült, hogy állandóan nekiugrott a sűrű drótkerítésnek. De az a hibbant jérce még az ötödszöri próbálkozás után se jött rá, hogy ez így nem fog menni. Ezután persze nem volt nagy kunszt elkapni.

A döglött jércét betettem az ingem alá. Tudtam, nagy lesz az öröm a társulatnál, mikor meglátják nálam a rántani való ajándékomat. Igaz, már sokszor láttam a műsort, de ahogy a Templom tér felé loholtam, eszembe jutott, mint mindig, a legelső előadás, mikor megismertem őket, és életemben először fogtam kezét egy kalapos majommal.

Az úgy történt, hogy aznap, ahogy megjöttek a cirkuszosok, már rögtön odavitt magával Juli nővérem. Ő is csak azért, mert Pepi meghívta.

Annak a meghívásnak meg az a története, hogy Juli néném Terkával, a barátnőjével a fonyódi búcsúba ment nézelődni és vásárfiát hozni. Akkor éppen ott játszottak a komédiások a Vásár téren.

– Azt nem lehetett kihagyni; az ember faluhelyen olyan ritkán jut kultúrához – mondta Terka, és beültek megnézni a műsort.

Az előadás után, ahogy karonfogva nézelődtek a bódék között, a kalácsosnál véletlenül összetalálkoztak a Pepi bohóccal a cirkuszból. A művész urasan bemutatkozott, és leültek beszélgetni egy padra. Majd sokáig sétáltak a mólón és a parti fasorban, és visszamentek a búcsúba. Miután Juli sört is kapott a bohóctól pereccel, onnantól már karonfogva mentek a törökmézeshez. A bódétól már Terka se sétált egyedül. Véletlenül összetalálkozott egy rokonával, akit eddig még sose látott. Mit tesz Isten, az meg

éppen ott katonáskodott a fonyódi utászezredben. Nagyon megörültek egymásnak.

Mindezeket Juli néném mesélte nekem még aznap este az istállóban, mikor megjött a búcsúból. Azért ott, mert mióta vendégségbe hozott Bandi bácsi, ott szerettem aludni.

– Persze, hogy tudok titkot tartani – mondtam Julinak, mert már úgy kezdett gondolkodni, mint egy asszony. Ezek után nem csoda, hogy pár napra rá rögtön odamentünk, mikor megjött a cirkusz, és a művészek leverték a sátrat.

Pepi nagyon megörült, hogy meglátta mellettem Julit. Büszke voltam, mikor bemutatnak neki. Pepi hozott egy limonádét, aztán elment átöltözni, hogy senki se ismerjen rá a cirkuszban a műsor alatt.

A bilétás kocsiiban már akkor is Madám Lejla ült, a szakállas nő. Ő volt az egyik attrakciója a műsornak. Az a szőrös madám a műsora közben nem csinált semmit, csak felügyelte a kecskét, ahogy körbefut a porondon. Igen ám, de a kecske egy zöld nadrágos majmot cipelt a hátán, és szaladt vele öt kört a porondon; aztán – uzsgyi! –, visszanyargalt az istállóba, de a majom nélkül. A madámot később én is Józsi bácsinak szólíthattam, mert neki a Lejla csak a művészneve volt. Ő azóta komédiás, mióta a kocsmája tönkrement Zircen. Így sose találják meg azok, akik keresik. A felesége, Kati néni is fellépett néha – mikor a majom köhögött – mint madárutánzó füttyművész, de leginkább a truppnak főzött.

Az előadás után Pepi megvendégelt bennünket limonádéval és tésztával, amit Kati néni süített. Még sokáig ottmaradtunk. Juli és Pepi sötétedésig beszélgetett a művészek nehéz, de szép életéről, aztán kultúráról, költészetről meg hasonló marhaságokról. Én inkább a majommal paroláztam, aztán az istállósátorba mentem, ahol a két ló lakott, amelyek szintén felléptek a porondon, mint musztángok, de főként a kocsikat húzták, ha utaztak. Aztán még a sátorban lakott a kecske és az elefánt is. A majom Józsi bácsi és Kati néni kocsijában aludt, de szomorúan, mert magányosan, asszony nélkül.

De még nem beszéltem a nagy barátom, Pepi bohóc művészetről!

Avval kezdődött a műsor, hogy bejött Alfrédó kapitány, a cirkuszigazgató. Őt egy indiai elefánt követte egy kisvödörrel. Aztán a kapitány kihirdette, hogy ez az állat ingyen megborotvál egy önkéntes jelentkezőt. Nem kell félni, mert az elefánt az ormányával

finomabban kezeli a borotvakést, mint a legjobb borbélykisszony kacsója. Persze, hogy senki sem akart a porondra menni. De volt ott egy néző, akit már a műsor előtt ki akartak dobni, mert mindig leesett a székről, és ricsajozott, hiába pisszegtek neki. Erre az a hangoskodó ember felállt az első sorban, és kitántorgott a porondra. Pedig a mellette ülő asszony megpróbálta visszarángatni a székre. Jót mulattam én is, mert mindenki azt hitte, hogy egy részeg néző az, akit az elefánt megborotvál. A végén, mikor az a nagy állat a habbal teli vödört a vendég fejére borította, mindenki röhögött rajta, hogy a kenderáztatóg is elhallatszott. De aztán a csúffá tett ember hirtelen ledobta az utcai göncét, és alatta egy lila művésztrikó feszült! Csak akkor derült ki, hogy ő az a világhírű bohóc, a cirkusz fő attrakciója. Az elefánt csak segített neki. Mondom, mindenki kacagott és brávót kiáltott, csak Juli néném nézett szomorúan a hajlongó, tapsot köszönő művészre.

Ezt nem értettem, hiszen kedvelte Pepit. Hát hogyan tudja megállni Juli, hogy ne röhögjön, amikor egy bohócra néz? És még ráadásul szomorú is, és a szeme is könnyes?

Már nem volt messze a Templom. Ahogy a Királyné utca végére értem, oda lehetett látni a térre. Mintha villámcsapás ért volna, megdermedtem.

– A cirkusz eltűnt! Elmentek!

És nekem nem is mondták! Szomorúan, mint egy alvajáró, bandukoltam hazafelé. Legjobban az fájt, hogy Pepi bohóc, a legjobb barátom se szólt, hogy csak úgy otthagyják a falut. Pedig tudtam volna titkot tartani.

Odahaza hatalmas ribillió fogadott. Ica néni kisírt, vádló szemmel nézett rám, mint egy bélpoklosra. Bandi bácsi meg, ahogy meglátott, dühtől lila arccal nekem rontott, és lehúzott egy hatalmas pofont.

– Ez a kis rohadék is tudta, hogy Juli megszökik a cirkusszal!
– ordította.

Na, ezt a pofont még egy pengővel se tudná helyrehozni. De erre az ütésre hirtelen minden csalódás és ártatlanul kapott verés, igazságtalanság kitört belőlem. Dühtől bőgve, előrántottam a döglött csirkét az ingemből, amit a cirkusznak szántam. Összefogtam a két karmos lábát, meglóbáltam, és szájon vágtam vele Bandi bácsit:

– Akkor ezt zabálják meg maguk! – ordítottam.

Kirohantam a kapun, és zakatoló szívvel loholtam a vakvilágba.

SÖTÉT TÜNDÉRMESE

DOROTHY HEWETT versei
TURCZI ISTVÁN fordításában

ELŐSZÖR EGY ÉVE ADTÁL NEKEM JÁCINTOT You Gave Me Hyacinths First a Year Ago

Találkozunk, elválunk; a világ: idegen szobák,
mereven állok, szívemet nyíl lőtte át.

Korosodó Cupidóm óvatos kujon,
a nyílhegyet kirántja, kettős fájdalom.
Ügyetlen karom ital s bűn hajléka,
tehetetlen nézem, ahogy kezdődik a séta.

Kezek összeérnek, szem elborul, remeg,
felszökken a szív, bőr alatt a vér hezseg,
akár a fagy, majd az álarc lehull,
s ő csupasz testemen az ágyban is úr.

Jácintom csalán, bár elhinni bajos,
a békává vált herceg lehelete fagyos.
„Mi lesz velünk?” „Élünk és meghalunk.”
S a nyugtalan semmiben nem lesz balzsamunk.
Torz tagadás és hazugság örökké,
könnyeink mennyei csatákban válnak ékkövekké.

Nincs választás: a sors ítélte bátran,
találkozom veled egy idegen szobában.

SÖTÉT TÜNDÉRMESE

Grave Fairytale

Ültem a toronyban, kavarogtak az évszakok,
változott az ég színe, a folyó megáradt,
majd pocsolyává apadt.
Az angolnaként tekergőző fekete Boszorkány
feltornyoza hajamat
az ablakpárkány köré.

Ott volt, amikor felébredtem, és elfogta a fényt,
vagy éjjelente dúdolván próbálgatta ruháimat.
Hozzászoktam; éppúgy részemmé vált,
mint saját magam; néha azt gondoltam: „*Ő
én vagyok!*” valami vad, sötét erő szerepében.

A toronyban nem volt tükör.

Valahányszor egy hang felsikoltott a bozótos kertből,
felálltam, szórakozottan kibontottam hajfonataimat,
éreztem, amint a földhöz csapódik, ahogy megrándul,
egyszer, amikor visszahúztam, madártetemek voltak benne,
másszor háromszorosan a torony köré tekeredett –

a torony megremegett.

Ablakomba zárva, a vidéken végigsöprő hajam
hálójával fogtam sólymot, szárnyast

és egyszer egy medvét is.

Egyik éjjel ló kapálására ébredtem,
cellámban és az egész kőépületben szétáradt a fény,
és a kert fehér nyugalmaiból egy hang szólított:

„Rapunzel!”

Kihajoltam a párkányon, hajfonatom suhogva,
hóviharként kavarogva, legördült;
ő lassan, akár a szívdobogás, mászni kezdett a falon,
egymásba hullottunk, miközben kibontotta hajam,
és ragadozó kezei tetőtől talpig felhasították a testem:
ekkor a Boszorkány hátamra ugrott, és a falhoz szorított.

A sarokban kuporogva mindent láttam –
a vágás mentén szétnyíló csípőt, és a kardot,
amint belédöfik,
mint lepkébe a gombostűt – az öröm sikolyával.
Egész éjjel néztem a verítékükben hentergő,
kielégületlen állatokat, feltörő kiáltásukkal
megtelt a levegőég.
Hajlott hátú, szőrös farú árnyaik ugráltak,
és amikor a nőstény négykézláb átszaladt a fényen,
vérének érméi a padlóra hulltak.

Reggel a lovag ismét fölvette páncélját,
és angyali búcsúcsók után leereszkedett hajamon.
Hallottam a patkók koppanását a kemény földön,
a torony tövében.
Háromszor engedtem le hajam a csillogó hercegnek,
hajgyökereim fájtak, amikor felmászott,
vérem csöpögve hullt a párkányra.
Háromszor láttam a győzelemittas,
nagyhangú kisfiút.

Harmadszorra elrejtettem az ollót,
fekete jégdarab csöpögött a ruhámban.
Ő felállt, páncélja megcsillant könnyeimben,
csattant az ívelt olló,
a fényes fonat surrogva lecsúszott
a bozótosba.

Kerekre nyílt szájjal nézte végzetét,
körmei kiszakadtak, a levegőt markolászta.
Szügyig a bogáncsba süllyedt lova elvágatott.
Három évszakon át rothadt a torony tövében.
A szemét sólyom vájta, az agyát hangyák lepték,
a száját gaz nőtte be, hatalmas kardját rozsda ette,
húsának cafatjai zászlóként lengtek a bokrokon.

Kopaszon, bezárva ülök, akár egy elítélt,
a kupolás tetejű toronyban,
ősz levelekből font kötelekkel háromszor összetekerve.
És a Boszorkány... néha lustán belerúgok
egy rongykupacba a földön.
Látom, ahogy évről évre zsugorodik.

EGYETLEN KIÁLTÁS

The Single Cry

Ha egész nyáron itt laknánk,
ablakunk alatt a folyó,
a víz fölött a Hang Chow-i
fecskék cikáznának...
Írnánk-e verseket, áradnának-e
tollunkból a regények, drámáink
bábjai ott ugrálnának-e a gyepen
a szétpattanó akáchéüvelyek közt...
Vagy olykor hajnalban
felkelnénk-e vaságyunkból,
és köntösben kiülnénk-e az ablakba,
hogyan érezzük a kert végében
duzzadó sötét folyót,

halljuk a harmatban nyíló fuksziákat
a csöpögő víztartály mellett,
a falon zizegő leveleket
és a mutatók nélkül ketyegő órákat
a kék folyondár alatt...

Amikor egymás köré font karra
remegünk a nyitott ablakban,
mint régi árnyak, az elemek lemerültek,
az írógép hallgat –
vajon eljutnánk-e saját névtelen
sírunkba a pinjarrai temetőben,
a boltíves ablakok alá
egyetlen kiáltás nélkül...

HAZATÉRÉS

Homecoming

I.

Hazaérkezem – a repülőtér idegenekkel teli,
a bőrrönd túl nehéz, akár a melegek csókja.
Mély levegő a folyosón, majd fejest ugrom
a hermetikusan elzárt klausztrófóbiába.
Az ablaküveghez nyomott orrok brutális
ártatlansága: „Vigyél magaddal, vigyél magaddal!”
Üres város, túl kicsi, hogy emlékezzem rá.

A kert esőtől és gyerekhangoktól virul,
a télikerten túl szivárványszínű a juharfa,
a vázában kórházi látogatásból maradt,
megbarnult szegfűk, az ágyban idegenek érintése.

II.

Eltelik egy hónap, a juharlevelek pirosodnak,
tűz ég, „Az új államférfi”-t olvasom,
fekete teát iszunk a kertben,
gépelsz a rusztikus asztalon...
Ruhában fekszünk le aludni.
Minden kényelmet és állandóságot sugároz.
A Boeing 707-es elzúg a ház fölött,
meztelen testem átrohan a makadámúton
bele a sötétbe... ki a zöld kertből,
és a gyerekek megjönnek az iskolából
„Vigyél el... vigyél el!”

DOROTHY HEWETT – az irodalmi szerepjátszás és az alakváltások nagymestere; az önéletrajzi elemekkel ötvözött, kendőzetlen lírai szexualitás képviselője. A nyugat-ausztráliai Perth-ben született 1923-ban. Az 1959-ben megjelent első verseskötetét (Bobbin Up) további 9 követte, emellett 13 drámát, 2 regényt és egy memoárkönyvet is közölt. Munkásságáért számos hazai és nemzetközi irodalmi elismerést kapott. A Kék Hegyekben él férjével, az ugyancsak író Merv Lilley-vel.

Mit olvastam az újságokban? (Főként az erdély.ma hírlevélben)

SZŐCS GÉZA

Karácsony tájban olvastam azt a hírt, amely nyilván megvigasztalta mindazokat a székely atyfiakat, akik nem érzik elég fontosnak magukat, s netalán azt gondolják, hogy ott az Isten háta mögött, az elfelejtett székelyföldi végeken senki nem tartja számon őket, senki nem törődik velük.

Akiket ilyenszerű gátlások kínoznának, azok önérzetének bizonyára jót tesznek az USA Állambiztonsági levéltárából most előkerült dokumentumok, melyekből kiderül, hogy az ötvenes években melyek voltak az akkor fenyegetőnek tartott nukleáris háború romániai célpontjai.

Beszéljünk most az erdélyi célpontokról.

Az 1956-ban kidolgozott csapásmérő stratégia Gyulafehérvár és Vulkány mellett két fő célpontot határozott meg, Sepsiszentgyörgyöt és Csíkszecsőt. Ha utóbbi esetében apró kis precíziós hiba csúszik be a célzóberendezésbe, a hidrogénbomba telibe találhatta volna a Siculicidium madéfalvi emlékművét, nem meszsze nagyapám szülőházától.

Székely, hiába menekülsz. A dormánfalviak is megszívták volna: Mojnest, a hegyen túl, ugyancsak kiszemelt célpont volt.

Vajon mivel vívhatták ki a csíkiak és háromszékiek a NATO haragját?

Talán azzal, hogy, olyan vitézül harcoltak a napóleoni háborúkban? Józsa Lajos írása emlékeztet rá, hogy a székely hadak ezekben az években – nyilván hálás szívvel, amiért a császáriak voltak szívesek rendet teremteni Madéfalván – több mint kétszáz csatában vettek részt derekasan és becsülettel. (Még egy

Szentkereszty tábornok is harcolt ezekben az ütközetekben, igen vitézül, és mit sem sejtve arról, hogy a család árkosi kastélya milyen restitúciós polémiák tárgya lesz két évszázaddal később.)

Derekasán, hősiesen, vitézül.

Csoda-e, ha a NATO bepánikolt a székeleyektől? Durr nekik egy hidrogént!

Adott időpontban a székelő hadak a Rajna mindkét partját megszállták. Nem messze Kölnőtől. Ha kihúztak volna ott alig több mint kétszáz évet, komoly feladataik lehettek volna a mi nap, szilveszterkor, a kölni nők védelmében.

Szerencsére Henriette Reker, a kölni főpolgármester asszony tudja, mi a megoldás: fel is hívta a kölni lányok-asszonyok figyelmét arra, hogyan kell viselkedni a februári karneválon. Ne menjenek közel az idegenekhez, „tartsanak tőlük kartávolságot”.

Bezzeg Bíró Rozália, nagyváradi alpolgármesteri rutinjával, egészen más megoldásokban gondolkodik. „Az RMDSZ nőszervezete tartalmaz rendezvényekkel töltötte ki a 16. Akciónap A Nők Elleni Erőszak Ellen elnevezésű kampányt, amely zéró toleranciát hirdet a nők elleni erőszakkal szemben.”

Erre a kampányra néhány hete került sor, de különösen az azóta történtek fényében ki ne értene egyet a zéró toleranciával, meg azzal, hogy „az is fontos, hogy olyan menedékhelyek, központok létesüljenek, amelyekben elszállásolhatóak az erőszakos cselekedetek áldozatai”. Talán Reker főpolgármester asszony másként gondolja? Vagy már el is kezdték a menedékhelyek építését a kölni nőknek?

És még egy-két cím, egy-két hír:

„A Balkán felől hódítaná meg Európát az Iszlám Állam.” Honnan máshonnan? „Leigázzuk a keresztény országokat, gyilkolni és mérgezni fogunk.”

Miheztartás végett.

És még egy gyöngyszem.

„Saját anyját végezte ki az Iszlám Állam harcosa.” De miért is?

Az eset az ostromlott, bombázott, aknavetőkkel és gránátokkal lőtt Rakka városában történt. Az anyuka arra vetemedett, hogy fiának, az ifjú Ali Saqr-al Quasemnek felvesse, fiacskám, vajon nem kellene-e elmenekülni erről a helyről, ne húzzunk el innen valamilyen békésebb környékre?

Ali nem sokat hezitált, felnyomta anyját a parancsnokainál. És az anya ugyanazt az ítéletet kapta, mint Ruqia Hassan újságíró, akinek volt mersze az ostromlott város mindennapjairól tudósítani. Mi a büntetése az ilyesminek? Halál.

Azt nem tudjuk, volt-e kéznél az újságírónőnek fia, aki kivégezhette volna. Ali mindenesetre megkapta hálás feladatként, hogy anyja hóhéra lehet. Az eseményre nagy nyilvánosság előtt, a rakkai posta előtt, több száz érdeklődő és okulni vágyó jelenlétében került sor, ott lőtte fejbe anyját a buzgó harcos.

Nem tudjuk, olvasták-e Várnai Zseni versét:

Ne lőj, fiam, mert én is ott leszek!

ÖRÖS ISTVÁNnal
beszélgettünk *Százötven
zsoltár* című versesköteté-
nek megjelenése alkalmából.

Mindannyian lírai tér-időben élünk

„Dante mindannyiunk kollégája, annak is, aki nem ír verset” – *mondtad két éve a Kolozsvári Állami Magyar Színházban tartott szerzői esteden. Mindannyian képe-
sek lennénk isteni színjátékot írni, tercinákban gondol-
kodni?*

Dante nagyon fontos számomra. A világot költészetként élte meg, és belepakolta a költészetébe. Teljes volt a szabadsága, hogyan teremt túlvilágot a képzelet és/vagy az irodalom eszközeivel. Ez a lehetőség mindenkinek nyitott. Egy tágasabb léptékű órával mérve pedig mindenki kortársunk, aki ezer év távolságon belül él tőlünk. Én néha egész közel érzem őt magamhoz, holt testi valója elenyészett, azóta viszont eljutottam a sírjához Ravennába. Most sincs távolabb. És igen, mindenkinek fel kell építeni a maga világkölteményét ahhoz, hogy tudja, hol él, és honnan kell majd egyszer elmennie.

Bármikor verssé tudod formálni az érzéseidet, gondolataidat. Tulajdonképpen egy lírai tér-időben élsz?

Mindannyian abban élünk, de aki ír is, csak verssel tudja megérteni és formálni mindennapjait. Aki viszont nem is olvas, a lírai erőternek csak a romjai és alaksejtelvei közt él, ezekre kénytelen építeni, ha meghatódik egy dalszövegen, elmond egy imát vagy egy átkot, esetleg hat rá egy reklámszöveg, félreolvas egy szót valami újságban vagy feliraton.

Rajtam néha olyan erős ennek a lírai létmezőnek a hatása, hogy előfordul, 5-6 verset is kénytelen vagyok megírni egy nap. Máskor meg persze semmi. Így is rengeteg a forrás, abból rengeteg ér és kisebb patak ered, és mindenfelé folyócskák kanyarognak, a talaj pedig zsombékos, vizes, besüpped a lábam alatt.

Könnyebb sokoldalúnak, mint egyoldalúnak lenni, és ha prózán dolgozol, gördülékenyebb a versírás is – nyilatkozta. De a prózához másféle gondolkodás, lelkiállapot szükséges, és időigényesebb, míg a vers gyakran csak pillanatnyi varázslat, felfokozott idegállapot.

Más műfajok ezek, az igaz, de a prózához is kell ihletettség. És mérséklet. Megeshet, hogy a túl gyors ihlet fölégeti a regényszöveget, azért hagyta félbe Kafka a nagyobb vállalkozásait. Túl nagy költő volt prózaíró létére, túl erős az inspirációja. A költő heveségű lélekrengés egy prózaíró számára túl erős. Vagyis pontosítsunk, egy regényíró számra. Mert a novellistáé hasonlóan rövid távú és intenzív. A novella a vershez van közelebb, és nem a regényhez.

„Az ember eredendően normális állapota a zsenialitás, a nem zseniális a nem normális” – idéztél két évvel ezelőtt az Irodalmi Jelennek adott interjúban Hamvást. Lackfi Jánossal a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen kreatív írásműhelyt szerveztetek. Tapasztalataid alapján megnyit farag le az iskola, a társadalom a velünk született zsenialitásból, és hogyan lehet a fiatal alkotókat visszazökkenteni ebbe a „hamvasi” állapotba?

Sokat lefarag. Ez a művelet legkésőbb az iskola beindulásával megkezdődik. De bizonyos értelemben már a nyelv megtanulása is konformizmus, kompromisszum. A tevékenységünk célja éppen az eredendő kreativitásunkhoz való visszavezetés. Kár, hogy nem tudni, hol van. Mindenkinek magának kell megtalálnia. Én csak utána tudok kiabálni a diáknak a sötétbe, hogy jó fele mész, ne állj meg!

Legutóbbi kolozsvári esteden beszéltél arról, hogy az irodalmi műnek szükségszerűen két centruma van, az amerikai íróiskolák szerint viszont csak egy. Hozzáte-

ted, hogy a tengerentúlon sok profi irodalmárt „termelnek”, de kevesen válnak igazán nagy íróvá. Európában jobb a helyzet?

Őszintén szólva ez nem annyira foglalkoztat. Nem érdekel túlságosan sem a kreatív írás története, sem annak elmélete, az állandóan fortyogó munka és a diákok elszabaduló ötletzuhataga érdekel. Megeshet, hogy kicsit sarkos voltam az amerikai iskolákkal szemben, nem ismerem őket annyira, az egyközpontúság persze tényleg ottani elv, Egri Lajos A drámaírás művészete című könyvéből vettem. Sok mindent most tudtam meg ezeknek a törekvéseknek a szépségéről a Korunk tematikus számából. A kreatív írás bevonását az irodalomtanításba például nagyon üdvözlendőnek tartom, de csak addig, amíg a gyerekek fantáziájának elszabadításán munkálkodik, és nem válik osztályozandó rémálommá.

Nemrég jelent meg a Lackfi Jánossal közösen írt Apám kakasa bővített újrakiadása. A legjobb magyar gyerekversek e szókimondó, szellemes átíratáról azt mondod, hogy a csúnya, „vaskos” szavak kerülése sekélyes gyerekklírát eredményez, a nyelvi jófiúság nem ízlésformáló. Hol az arany középút?

A vers, akárkinek is szól, nem lehet semmilyen szempontból ideologikus, nem szolgálhat pártcélokat, nem szolgálhat iskolai célokat. Nevel, de nem tanítósan, hanem brutális őszinteségével, bátorságával, gátlástalanságával. Nincs arany közép. Csak radikalizmus van. Ezzel nem azt akarom mondani, hogy mindig az elképzelhető legdurvábbnak kell lenni. Nem. A lehetőségekhez képest a legmesszebb kell elmenni és a legmakacsabban. Az persze lehet akár középen is. A közép radikalizmusa. Egyszerűen működnie kell az ízlésnek is. De az nem pedáns valami, hanem precíz inkább, mint a ritmusérzék.

Mi a jó gyerekvers titka, s van-e köze ahhoz, hogy a költők általában akkor kezdenek el a kicsiknek írni, amikor gyerekekük születik?

zabbnak kell lennie. A jó felnőtt vers titka pedig, hogy jobbnak kell lennie a gyerekversnél.

A saját gyerek mindenki számára érdekes témaanyagot jelenthet, és ihlető közönséget, akinek igénye van versekre. És az igény szüli a verset, mint alkalom a tolvajt.

Az irodalom értése szeretet dolga, bátorság kell hozzá, a gyáva ember csak gyűlöl – mondod. Állítólag egyre kevesebbet olvasunk, a gyerekek is szívesebben lógnak a világhálón, játszanak számítógépes játékokat.

Gyerekekben is van bőven gyűlölet és gyávaság. A gyerekekben ott van mindaz, ami a felnőttekben, csak bábállapotban, és a tapasztalataik még nem aktiválják ezeket a dolgokat. Szerintem sosem olvastak sokat. Másképp fogalmazva: Még most is sokan és sokat olvasnak. Korábban az volt a baj a gyerekekkel, hogy olvasás helyett kint fociztak a téren, csavarogtak. Most mind otthon van. Sokszor és sok helyen számított naplopásnak az olvasás. Érettségi után a Szépművészeti Múzeumban dolgoztam kisegítőként. Ha a főnököm meglátta, hogy olvasok, őrjöngött, ha ugyanakkor csak üresen magam elé nézek, nem lett volna kifogása.

A Fénylovasok című verses mesekönyvedben Istennel, az ember genezisével, a szeretettel foglalkozol. Miért fontos, hogy a gyerekek megismerkedjenek e fogalmakkal?

Nekem hiányzott, hogy nem kaptam időben, és főként nem lebutítva ezekről a kérdésekről szinte semmit. Hátha olyan hasonló gyerekeknek, mint amilyen én voltam, tudok segíteni. De hogy hogyan fognak a könyv meg ők egymásra találni, azt nem tudom. A lehetőséget megteremtettem. A többi már nem az én dolgom.

Úgy véled, hogy a magyar irodalom nem elég metafizikus. Hozzád viszont közel áll ez a fajta költészet.

Végül is ki vagyok én, hogy megmondjam a magyar lírának: fizikus, kémikus, metafizikus vagy metakémikus legyen? Csak látom, hogy nem olyan. Van egy hiátus, amibe bele lehet írni. Bele lehet menni abba a semmibe. És mindez nem idegen a hajlamaimtól. Ezért teszem.

Legújabb verseskönyved, a zsoltár-átiratokat tartalmazó Százötven zsoltár mennyiben folytatása A Vörös István gép vándorévei kötetednek, amelynek, ha jól tudom, A Vörös István gép zsoltárai volt a munkacíme?

Igen, talán ez a két kötet a legsúlyosabb munkám az utóbbi időben. Egymás folytatásai sok tekintetben. Előtte a Heidegger... és *A darázs tanításai*, na meg *A csodaöreg* a legfontosabbak. A *Vörös István gép vándoréveiben* volt a Tao-te king átíratom, a Saját tao, ebben is rokon a két kötetet, meg abban, hogy valamiféle elméleti vonatkozásai vannak. A *Gépben* versről versre építke fel és tovább bizonyos fogalmakat, ahogy egy filozófiakönyvben szokás. A *Zsoltárok* teológiai vitáit némi képp. Mind a két kötet kísérlet a téma nélküli regényre. A *Gép* alcíme is: fejlődésregény. Ezért, hogy a megszokott verseskönyvnél mind a kettő lényegesen vastagabb.

Tekinthetjük a Biblia korszerűsített változatának, egy-fajta Isten-értelmezésnek?

Távol álljon tőlem a Biblia korszerűsítése. Ezek a saját műveim. De a mostani könyv például lírai járószintjét nem a magyar irodalmi hagyományban találja meg, hanem a zsoltárokból. A kísérlet egyik eleme, hogy ne versként írjak meg verstémákat, vagy másképp: verstémákat ne a versírás során megtalált módszerekkel szövegezzek meg.

El tudnád képzelni a kötetbemutatódat imaházban, vallási környezetben, netán templomban?

Olyannyira el tudom képzelni, hogy már kaptam is ilyen felkéréseket, és nagy örömmel várom az alkalmat.

„Uram te elmaradtál a világodtól / Téged a kor maga mögött hagyott” – írod az egyik zsoltárban. Miért hagyta az ember maga mögött az Istent, s miért tartunk attól, hogy a modern világunkhoz idomítsuk az istenképünket?

idomítani, mert különben a hívó és a maradi ember közé egyenlőségjel kerül. Pedig Jézus nem maradi volt, hanem újító. De az volt Buddha, Mózes, Mohamed, Konfuciusz is.

Egyed Péter kolozsvári költő, esztéta Weöres és Nemes Nagy líráját látja leginkább idomulni az eksztatikus istenközelséghez. Egyetértesz?

Ezekkel egyetértek, de hozzátenném Pilinszky, Füst Milán nevét feltétlenül, Babits is jöhet. A kései József Attila.

Zsoltár-átirataidban a szakrális szövegekben rejlő ideggyűlöletet, alá-fölérendeltségi viszonyt és himsovinizmust is megpróbálsz leépíteni. Főként az utóbbi érdekel. Mi dönti el, hogy egy zsoltárban az 'asszony' vagy 'úr' megszólítást használjuk?

Az eredeti zsoltárok e tekintetben nem ismerik a kétséget. Úr, úr és úr, mindig. Nálam ez nem szükségszerű, van úgy, hogy mind a ketten megjelennek a versben, van úgy, hogy csak az egyik. De ez nem a nőkérdés rendezése. Csak valami szimpátiatüntetés részemről. És annak a jelzése, hogy se férfi, se nő, ez már metaforika, amit épp ki akartam irtani ezekből a versekből. Hogy mégis mikor melyikük jelent meg a szövegben, azt a zsoltár-ihletnek a líraiéhoz hasonló szeszélyessége okozta.

A Jeruzsálemet dicsőítő zsoltárt Budapestre írod át. Erre a kolozsvári esteden is kitértél, úgy vélem, fontos vers ez számodra. Manapság alig olvasunk a fővárost magasztaló verset, inkább mindenki elmarasztalóan beszél Budapestről, te ezzel mész szembe.

Az író egyik dolga, sőt feladata, hogy ha mindenki ugyanazt kezdi mondani valamiről, vagy legalábbis túl sokan, akkor ő ettől elidegenedjen, és jelezze, hogy másképp van. Másképp is lehet. Budapestet ma mindenki szidja, pedig amire haragszunk, az épp a saját magukban levő eltévelyedés, rossz, zavartság, idegesség. Nem Budapest a vétkes. El a kezekkel Budapesttől! Meg a rossz nyelvekkel!

Kafka Amerikájából készült színpadi adaptációdra Michael Dočekal vitte színre a Kolozsvári Állami Magyar

Színházban. Mekkora munka volt, és hogyan értékeled a premiért?

Ez esetben az én feladatom egy egységes és gördülékeny magyar szöveg volt. De szerencsére akadt benne egy nagyon izgalmas Egon Bondy vers is, amelynek a lefordítása nagy fejtörést okozott, amíg meg nem találtam az érvényes hangot. Az előadás jó lett, megfelelő mértékben formabontó, és megfelelő mértékben álomszerű, ugyanakkor mélységesen ismerős is az egész, amit látunk, igazi színházi örület, ahogy az kell.

Arra törekszel, hogy a drámáid, színpadi adaptációid nyelvileg fordulatosak legyenek, sok jelenet tudjon kibontakozni belőlük – azért is, mert a rendezők nem szeretik megfogadni a szerzői utasításokat. Márpedig irodalmi alapozás nélkül nincs jó színházi mű sem. Miért mellőznék mégis a dráma vagy az adaptáció szerzőjét?

A drámaíró eszköze a dialógus. Ott, vagy sehol. A szerzői utasításnak sokkal inkább ironikus a szerepe, nem lehet komolyan venni teljesen. Az már a színpadi vízió része, amiért a rendező felel. Ez közös munka (esetleg egy majd ötszáz év múlva élő rendezővel), és lényegében azt kell pontosan megírni, ami el is hangzik. A történést, a teret, a mozgásokat és cselekvéseket a dialógusnak kell létrehoznia maga köré. A rendező nem mellőzi a szerzőt, hanem a szöveggel foglalkozik, felnyitja, és tehetsége természete szerint alakítja tovább, amit talál.

A magyar színház kevésbé merész, formabontó, és jóval kevesebb kortárs drámát játszik, mint a cseh. Mi az oka?

A rendezők, de főként a színi direktorok nem ismerik igazán a kortárs magyar drámát, és így aztán nem bíznak benne, félnek tőle. Mint ahogy senki nem bízik abban, amit nem ismer, és fél is tőle, ha van félnivalója. A kortárs magyar dráma persze félelmetes, de azért, mert sokat megmutat a drámai kortárs magyar világból. Ezzel nem jó szembenézni. Ráadásul van egy szinte szükségszerűen bukásba vivő sikerorientáltság (anyagiasság) az egész kulturális szcénában. Jogászok és gazdasági igazgatók döntenek szintisztán szellemi: művészeti és tudományos kérdésekben. Ez egyenes út a tragédia felé. Legyek patetikus? A Vörösmarty által emlegetett nemzethalálhoz.

Budapestet előntötte a gagyi, a csicsás boltok, a bárgyú muzikel-plakátok, importált daljátékokat hirdetnek, amelyek vámpírfilmekből és gügye rajzfilmekből készültek. Az utca, ahol egyetemista koromban antikvárium és könyvesbolt váltotta egymást, most örömlányok és feketéző bűnözőarcok helye. Az értelmiség inkább gyagyaságként viselkedik, és semmit sem tesz, hogy ezt a szennyes áradatot viasszorítsa. Nem hiszem, hogy egyszerűen csak valami öreges katasztrófizmus beszél belőlem. Aki tagadja, hogy így van, és mindenféle felmentő szövegek mögé menekül, az nem akarja látni, hogy az ürülék a nyakunkba ömlik. Amikor egy ország sorsát tényleg gazdasági szakemberek és politikusok fémjelzik, vége mindennek. Akkor jönnek az utcára paródiáik, a már emlegetett feketézők és örömlányok.

Az Őfelsége pincére voltam című Hrabal-regény színpadi adaptációját is te készítetted, két éve mutatták be a kolozsvári színházban, ugyancsak Dočekal rendezésében. Hrabal sokkal sötétebb író, mint ahogy regényei fordításából nekünk, magyar olvasóknak átjön, az öngyilkosság például visszatérő motívum nála. Miért tűntek fel őt derűsebb színben?

Nem a fordítók ferdítenek, nem tehetik, köti őket a szakma etikája. A magyar olvasó vesz észre mást a Hrabalokban. Menzel filmjein át olvassa a regényeket is. Ő derűsebb. De ez sem hiba, hiszen azok az ő filmjei. És én áldok mindenkit, aki a derűt érvényesen meg tudja szólaltatni.

A magyar Hrabal-címek is problémásak, például nincs olyan regénycíme, hogy Sörgyári capriccio.

A legtöbb lefordításával nincs semmi gond. Az előbbi cím eredetije egy pogány szláv beavatási szertartásra utal. Az pedig telitalálat, hogy ez a magyar cím mindent összefoglal, amit a hazai olvasó keres, és kicsit egyoldalúan meg is talál Hrabalban és a cseh irodalomban. A cseheknek is gondjuk lenne mondjuk a *Keveháza* címének lefordításával.

Egyre kevesebb világirodalmi művet fordítanak magyarra. Alig tudunk valamit a kortárs cseh, lengyel,

szerb, sőt a nagyobb népek irodalmáról. Nem fenyegeti a magyar irodalmat a provincializmus, a belterjesség?

A provincializmus éppúgy beállhat attól, ha egyáltalán nem tekintünk ki a nyelvünk körülhatárolta erődből, és attól is, ha folyton csak kibámulunk. Ha a saját problémáinkra könnyörtelen és kérlelhetetlen válaszokat tudnánk adni, nem lenne itt provincializmus. A saját problémáink persze éppúgy összeköttetésben állnak a körülöttünk levő világgal, mint az energiahálózatunk. Mindenhol vezetékek, észrevétlen átjárások, kölcsönös adósságok. Provinciális a provincializmust egy kis nép orra alá dörögni. Mindemellett a magyar kultúrának elemi érdeke ismerni a körülötte élőket, azok kultúráján keresztül elsősorban, mert úgy szerethetők meg a legkönnyebben. A szerbeket, románokat, lengyeleket, szlovákokat. Nekem a magyar, a cseh és a német irodalom egyformán az otthonom. Néha igyekszem azt a látszatot kelteni, hogy cseh író vagyok. A nevem Štěpán Zrzavý. Már publikáltam is ezen a néven.

VARGA MELINDA

Szabó Péter festménye

AFRA JÁNOSsal a Horváth Péter Irodalmi Ösztöndíjról, a kortárs magyar irodalom népszerűsítéséről, vers és képzőművészet, a *Glaukóma* és a *Két akarat* viszonyáról beszélgettünk.

A marketing nem szitokszó

Idén neked ítéltek a Horváth Péter Irodalmi Ösztöndíjat. Hogyan fogadtad az elismerést, és mennyiben könnyíti meg az alkotói munkát?

Alig hittem el, mikor kimondták a nevem. Már a tíz jelölt közé kerülést is sikerként könyveltem el, nem gondoltam, hogy lesz tovább. Megvoltak a saját favoritjaim, a háromba be is került közülük egy, de nem én voltam az. Persze akadt a jelöltek közt olyan, akit – a könyve alapján – nem értettem, miért lett esélyes, közben meg hiányoltam másokat. Bizonyára vannak, akik meg azt nem értik, miért nyertem végül én, és osztom a meglepetésüket. Tény, hogy soha nem volt még olyan lista vagy díj, ami mindenkinek az értékítéleteit, elképzeléseit visszaigazolná akár csak a szakmából is. Mivel remek zsűri döntött, jó érzés, hogy a *Két akaratot* ítéltek az elmúlt év legjobb fiatal irodalmi kötetének – ezt még kimondani is félek, de így alakult. Ugyanakkor nem szeretném túldimenzionálni a döntésüket, mert az inkább hátráltatna, mintsem segítene a továbbiakban. A pénzjutalom, a várható német nyelvű könyv, a németországi alkotóházakban tölthető hónapok segítenek talán, hogy biztonságban és jó úton érezem magam szakmailag, de igazából ugyanúgy dolgozom tovább, mint eddig, az időbeosztásomat tekintve elsősorban szerkesztő vagyok/lehetek, de egy lépéssel talán megint közelebb kerültem ahhoz, hogy az írást helyezhessem előtérbe.

Alig vannak irodalmi díjak, elismerések a fiatalok számára, a Móricz Zsigmond Irodalmi Ösztöndíjon és az NKA Alkotói Ösztöndíjon kívül egyebet hirtelen nem is

tudnék mondani. A civil kezdeményezések, mint a Horváth Péter Irodalmi Ösztöndíj, egy járható utat jelölnek ki, de nem az a tapasztalat, hogy tolongának a felajánlók, főleg a belföldi befektetők, cégvezetők, bankárok stb. Szerinted miért nem támogatják az irodalmat, az alkotómunkát akár a magánvállalkozók?

Mivel az állami támogatások sorsa egyre kiszámíthatatlanabbá válik, megnő a magánmecenatúra jelentősége. Sokkal több magántámogatóra lenne szükség, olyanokra, akik a kortárs szövegek értékeit felismerve és/vagy kultúrsznobizmusból, különösebb önérdek nélkül hajlandóak rendszeresen kiállni anyagi értelemben is egy-egy ügy mellett. Sajnos Magyarországon aránylag kevés a kulturális elhivatottságú nagytőkés, de vannak esetek, amik már igazolták, hogy a cégtulajdonosok közt is lehet támogatókra lelteni, az Írók öltönyben projekt keretében megvalósult öltönyboltos felolvasóest, fotósorozat és színes kiadvány például a József Attila Körrel együttműködő Békési Zoltánnak, a Mr. Sale öltönyüzlet vezetőjének köszönhető.

Az ő nevéhez köthető a JAKkendő Díj megalapítása is, ami a legtehetségesebb fiatal prózaírók első könyvének megjelenését támogatja. Ugyanő a szervezet nyári táborának megvalósulását is segítette, amikor az állami támogatások csökkenése az ellehetetlenedés határára sodorta az év egyik legfontosabb irodalmi eseményét. Remélem, hogy idővel egyre többen találhatnak majd követendő példát az ő aktivitásában, vagy éppen Horváth Péterében, aki létrehozta a legmagasabb összegű fiatal irodalmi díjat. Jó lenne, ha a leggazdagabbak presztízs kérdést csinálnának abból, hogy rálicitáljanak.

A díjjal külföldi ösztöndíj is jár – Stuttgartban és Berlinben. A hely atmoszférája befolyásolhatja-e az írást, vagy ez egy rég kihalt romantikus elképzelés?

A környezeti jelenségek, jellegzetességek, új helyek rendre beüzemlenek a szövegeinkbe, gyakran tervezettség nélkül is mintázatokká állnak össze. A korábbi térképzeteinkhez mérten sajtószervezőnek ható jelenségek különösen termékeny témát adnak a szépíróknak, ez mikro- és makroszinten is működik, lehet szó egy egyszerű szobabelsőről, de a városi topográfia sajátosságairól is. Talán nálam ez utóbbi kevésbé volt eddig jellemző, de nem biztos,

hogy így is marad. Vannak változások, az elmúlt időben például eltávolodtam a közvetlen környezeti mozgásokra koncentráló személyes megszólalásmódtól, amit eddig képviseltek a szövegeim.

Az első, Glaukóma című versesköteted és az idén jelent Két akarat is tudatosan megkomponált, okosan kicentizett könyv. Az alkotói módszer érdekelne. A kötetötlet, az egységben gondolkodás befolyásolta a verseket, vagy egy hosszú folyamatban a versek teremtették meg a kötet terét?

A kísérletezések után egy-két sikerültebb szöveg előhívott hasonló jellegű emlékeket, írásokat, és azok is újakba futottak át, aztán mikor egy szövegcsoporthoz önmagától kisebb egységgé állt össze, hagytam működni tovább ezt a nyelvet. Tehát nem döntöttem el a *Glaukóma* első szövegeinek megszületése előtt, hogy na, most akkor szerepverseket fogok írni, mások szemzőgéből nézve meg egy-egy helyzetet. Az első ilyen írások csak megtörténtek, aztán úgy éreztem, ezt érdemes folytatni. Később eredetileg egy tisztán a képleírások hagyományához kapcsolódó kötetben gondolkodtam – mert a Móricz Zsigmond Irodalmi Ösztöndíjra munkatervvel kellett pályázni, s ez a téma adta magát –, de aztán ez az elgondolás alárendelődött a kérdéseknek, amik megfogalmazódtak bennem, szövegeknek, amik tervezés nélkül születtek, így a vizuális művek inspirációjára készült szövegekbe is elkezdtek beszüremelni a párkapcsolati dinamikát elemző részek. Így állt össze a *Két akarat*.

Bevallom, az új kötet címét sokáig két akaratnak olvastam – félre, a borító színével összhangban. Engedhetünk-e egy verseskötet esetében a félreolvasásnak, a félreértelmezésnek, hogy ezzel tágítsuk a jelentésmezőket?

Ez az elsőre viccesnek látszó félreolvasás nagyon is termékeny lehet szerintem, már ha csak a borító szintjén gondolkodunk, akkor is megmutatkozik egyfajta kettősség: a tisztán képi információ – ez esetben a borító színe – felülírja a szövegkép által hordozott jelentést, így olvasod félre a szót.

Ez egyrészt a címbe foglalt üzenetre reflektál, hisz kétféle dimenzióját mutatja meg az érzékelésnek, így a kép-szöveg viszonyra hívja fel a figyelmet, utalva arra, hogy a kötetbe kerül-

tek vizuális munkák inspirációjára született írások. Befogadói szemszögből a kötetben épp fordított helyzet áll elő, mint a borító megfigyelése esetén: egyéb szövegek közé keveredve, a képek elé tolakszanak a képekből kiinduló szövegek, hisz a munkák listája csak a kötet végi mellékletben olvasható. Mikor a könyv végére érve rákeres valaki az egyes írásokat elindító vagy befolyásoló művekre, már a szöveg hatása alatt néz majd rájuk és onnan „olvassa” őket.

Érkeztek-e ilyesféle olvasói levelek, üzenetek, amelyek számodra meghökkentő vagy elgondolkodtató, szokatlan vers(kötet)olvasásra hívták fel a figyelmet?

Egy pszichológushallgatónak például egyből feltűnt, hogy Kasza Gábor borítófotóján a kisfiú okkal áll egy kör és egy négyzet előtt, ez a két forma látható a Bender-féle rajzteszt első ábráján. A vizsgálat a gyerekek látás-mozgás összerendezési, vizuális téri képességeit méri fel. A könyv eleji szövegek éppen a gyermekkortól indítanak, s részben a kapcsolatok szülői mintákhoz mért alakulásával foglalkoznak. Már a szövegek írása idején eldöntöttem, hogy ezt a képet szeretném majd a címlapra, pedig akkor még nem ismertem személyesen a művészt, s nem voltam tisztában a mű összetettségével sem.

Mindkét kötetedben traumatikus költészetet művelsz. Nem állítom, hogy szenvedésnyelv, de kétségtelen, hogy egy-egy vers a szenvedés megértéséhez keres és talál nyelvet. A test kiszolgáltatottsága költészetileg továbbra is érdekes „műfaj”?

Engem nem a testi szenvedés vonz, sokkal inkább a pszichoszomatikus folyamatok, a fizikai és pszichés zavarok működése, illetve ami addig elvezet, de még ennél is jobban foglalkoztat, ami mindezekén túl van, a metafizika. A megrázó és taszító testi szenvedésben, a felaprózódás szélsőértékében, a határok elmosódásában sem látok mást, mint visszavezető utakat a fizikai testen túli létezés kérdéséhez. Ott tartunk, hogy már nem elképzelhetetlen valakinek a fejét új testre ültetni, ami mégiscsak döbbenet. Annak belátása, hogy az ember külsőségeit tekintve minden megváltoztatható, minden kicserélhető, pótolható, átformálható, az engem éppen nem a materializmus irányába te-

rel, inkább azt az érzést erősíti fel, hogy kell lennie valaminek, ami az egyént a fizikai hordozó átalakulása után is önazonossá teszi, valaminek, ami összefűzi a kapcsolatba kerülő élő szervezetek szövevényes hálózatát.

A fiatal magyar költészet előszeretettel jelenít meg más művészeti ágakat. Bajtai András gyakran él filmes motívumokkal, Csehly Zoltán a zenei élményt emeli be a verseibe, míg Lanczkor Gábor és a te verseidben is feltűnik a képzőművészet. Festesz is, ez hozzásegít-e ahhoz, hogy másképp nyúlj egy-egy témához, fogalomhoz?

Arra már többen felhívták a figyelmemet, hogy a – közvetlen képleírásokon túl is – sok helyen érződik a szövegeimben a vizuális művészetek, illetve általában véve a vizualitás iránti érdeklődésem. Utóbbi szerintem valahol magától értetődő, s a képzőművészeti érdeklődésem is ebből ered, hiszen mégiscsak a látás a legdominánsabb érzékelésmód. Ez a nyelvünkben is szépen kifejezésre jut: ha jelentősnek gondolunk egy dolgot, akkor látványosnak mondjuk; ha valami megtévesztő, akkor látszólagosnak; ha valaki előttünk van vagy mást gondol, akkor meg azt mondjuk, velünk szemben. Látod? A nyelv láthatósága is érdekel, fontosnak érzem a tördelést, a tipográfiát, vonzanak a vizuális költészet lehetőségei.

Írói Facebook-oldal, írói honlap, friss és figyelemfelkeltő posztok, gyakori szereplések. Úgy tűnik, egy fiatal szerzőnek ma már nem elég csak irodalmi lapokban publikálnia. Érzed-e a veszélyeit, hogy ügyes marketinggel gyakorlatilag bárki komoly népszerűségre tehet szert?

Érzem a veszélyeit, ugyanakkor látom benne a lehetőségeket is. Manapság nem igazán engedhetjük meg magunknak, hogy csak üljünk az íróasztal mögött, várva a csodát, hogy az emberek egyszer felfedezik, mennyire baromi jókat is írunk, aztán tömegesen rohannak a könyvesboltba köteteket venni. Mégis hol fedeznék fel? Az irodalmi folyóiratok alapvetően a szakma szűk köréhez jutnak el, elvétele, véletlenül kerülnek egy-egy kortárs irodalomban járatanabb olvasó elé, aki jobb esetben megijed a bonyolult szövegektől, rosszabb esetben teljesen érdektelennek látja az egészet. Az online megjelenések is a közösségi ol-

dalakon való terjesztéssel érhetnek el szélesebb kört, erre jók a személyes és szerzői oldalak, ha például ott rátalálnak egy írásra – nemrég a Nő a tükörben Facebook-oldalra kirakták egy írásom, ami két nap alatt több mint 2000 lájkot, 600 megosztást és számtalan kommentet kapott. Ezek nemcsak számok, jövőbeli olvasókat is remélek tőlük. A marketing nem szitokszó, legalábbis nem kéne, hogy az legyen, az pedig alkati kérdés, hogy ki mit vet be az olvasók elérése érdekében. A rendszeres személyes jelenlét a szövegekhez társuló hang és az értelmezési munkába való bekapcsolódás, a dialóguslehetőség miatt fontos. A rendhagyó, több művészeti kifejezésformát érintő projektek is azért jók, mert hírértékük van, s egy nyitott, társművészeti befogadói körhöz is eljuttatják a szövegeket.

Az Alföld folyóiratnál és a Kulter kulturális oldalnál szerkesztőként dolgozol. Milyen lehetőségei vannak egy bölcsész végzettségű fiatalnak, ha nem szeretne tanítani, nem vesz részt doktori képzésben vagy tudományos kutatásban, illetve nem tud elhelyezkedni szerkesztőként?

Azt mondják, régen jobb világ volt a kortárs irodalom és az irodalmi folyóirat szerkesztőségek tekintetében is, ma már folyóirat-szerkesztésből sem sokan tudnak megélni, elkerülhetetlen, hogy az ember több dologgal foglalkozzon párhuzamosan ezen a területen, aminek megvan az a veszélye, hogy felaprózdik. Ettől függetlenül azt gondolom, aki komolyan veszi a bölcsészképzést, s nem csak azért csinálja, mert döntésképtelen a jövőjét illetően, az előbb-utóbb célba ér. Sok kreatív gondolkodó kerül ki innen, akik képesek akár nagyobb cégeknél is hasznosítani a kommunikációs, szövegírói vagy épp szervezői képességüket, illetve meglátnak olyan összefüggéseket is, amelyek a tisztán reál beállítottságú emberek számára kevésbé maguktól értetődőek.

Mit tartogat számodra az új év, akár az Alföld folyóiratnál, akár a költőléted szempontjából?

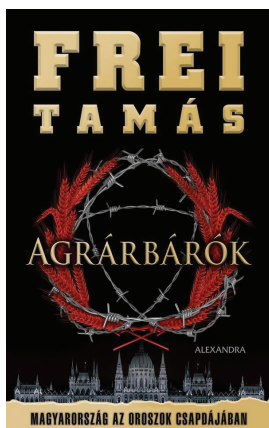
Aczél Géza főszerkesztő nyugdíjba vonulása után az Alföld januártól megújult szerkesztőséggel működik tovább, Szirák Péter vezetésével, hosszú távon a folyóirat arculatának felfrissítése is cél lesz, mind a külső, mind a belső tartalmak tekintetében meg-

újulunk, illetve várható egy erősebb együttműködés a Kulter és az Alföld között is debreceni fronton. Közben a Kulter megújult ugyan, de mivel most már nemcsak egyedi tartalmakat, hanem híreket is közlünk, nő a felelősség. Szeretnénk jelentősen növelni az oldal látogatottságát, megtartva a szakmai színvonalat. Tovább fut a KULTerdő programsorozat, márciusban pedig újra lesz KULTOK, immár ötödjére, s ezúttal éppen egy olyan téma köré épül majd a konferencia, ami az előbb szóba is került: Marketing, brand és kultusz a kortárs irodalomban. Ha minden jól megy, a kétszer egy hónapos ösztöndíjat majd valamikor egy év múlva használom ki, mikor már túl leszek a doktori képzésen, és az egyéb dolgok is rendeződni látszanak. Addig is szeretnék írni, amikor esély adódik rá, leginkább éjszaka.

AYHAN GÖKHAN

Szabó Péter festménye

Egy kétségbeesett apa, francia titkosügynök lánya elvesztése után végigjárja Európa és Ázsia háborús zónáit. Közben olyan szatákra bukkan, amelyeket a konteók rajongói bátran szőhetnek tovább **FREI TAMÁS** regényének olvasása után. Az *Agrárbárókat* **TÓTH MIHÁLY** értékelte.

Hipnotizáló erejű Frei-akcióregény

Frei Tamás nemzetközileg is ismert riportert, elemzőt és újságíró aligha kell bemutatni az olvasóknak. Hiszen a magát kiválóan menedzselő Frei immár quatrológiát jegyző kortárs regényíró is. Bő egy évtizede külföldön él, saját állítása szerint manapság elsősorban kávéval foglalkozik, de legalább fél szemét Magyarországon tartja.

Legújabb kötete, vagyis az *André*-ciklusban negyedikként, november elején megjelent *Agrárbárók* a sorozat többi darabjához hasonlóan akcióregény. A főhős, André Calvi egy személyben lányos apa, elpusztíthatatlan idegenlégiós és a francia titkosszolgálat embere. Szépen csiszolt ékköve az idén 55 éves jubileumát ünneplő James Bond ügynöktípusának. Profi, felkészült, hősi halálra teremtett karakter. Viszont magyarabb, mint brit kollégája. Idegen tőle James Bond hidegfejűsége, és inkább a cselekvés, mint a cizellált technikai és elméleti megoldások híve.

A rendkívül sok helyszínen játszódó és igen bonyolult belső idő-sík-váltások mentén szerveződő történet kezdetén André kislányának óvodájában bombamerénylet vet véget a főhős Nizzában felépített új életének. Calvi első dühében testestül-lelkestül veti bele magát a merénylet megbízója utáni hajszába, végigjárva Európa és Ázsia aktuális háborús zónáit. Végül Ukrajnában köt ki, ahol rá kell ébrednie, hogy sosem léphet tovább, már sosem élheti nyugalomban az életét, amíg egyetlen szállal is kötődik a régihez. André számot vet helyzetével, korábban elkövetett hibáival,

és elhatározza, hogy kerül, amibe kerül, elvarrja a múltba vezető szálakat. Természetesen semmi sem történhet ilyen egyszerűen egy majdnem ötszáz oldalas akcióregényben. Már csak azért sem, mert a kötet alcíme: *Magyarország az oroszok fogságában*.

A regény leginkább helyszínek szerint tagolható történetében Frei sötét, már-már disztópikus világot fest elénk, melyben elképesztően gazdag, ugyanakkor rövidlátó és önző hazai agrár-oligarchák, az olajból és egyéb nyersanyagokból mérhetetlen vagyontételek szerző multimilliárdosok a strómanok. André mellett nagy hatalmú orosz ügynökök és ambiciózus amerikai szuperkongszernek örökösnői a kulcsszereplők. Minden eladó, nincs, amit meg ne lehetne venni pénzért, befolyásért, bosszúért, legyen az Ukrajna területeinek elcsatolása, a magyarság múltja, jelene és jövője, vagy akár egy óvodányi ártatlan gyermek élete. Ebben a kerettörténetnek álcázott, voltaképpen fő szálban André ellenfelei egy olyan világhoz tartoznak, melyről a hétköznapi embereknek tudomása sem lehet. Ebben a közegben a keményen dolgozó kisemberre mindössze statisztikák alapegységként gondol a hatalmat birtoklók szűk köre.

Az *Agrárbárók* műfajának megfelelően fegyveres összecsapások, sikeres és sikertelen fedett bevetések, bonyolult alvilági konspirációk, és még egy műkincsrablás is színesítik a cselekményt. Kár volna tehát számon kérni a könyvön a tényyszerűséget. Hiába olvasunk szinte fejezetenként hitelesnek tűnő statisztikai adatokat, hiába hisszük, hogy felismertük a hazai politikai elit karikírozott alakjait, végül nem szabad elfelejtenünk: mindez fikció.

Frei Tamás művének elsődlegesen felvállalt célja a könnyed szórakoztatás. Sajnos éppen e téren hagy némi kívánnivalót maga után az *Agrárbárók*. A számtalan helyszín- és identitásváltás során könnyen elveszíthetjük a fonalat. Mondhatni Frei Tamás jellegzetes mondatfűzési és narrációs technikája nagy mennyiségben adagolva „hipnotizáló” erővel bír: *„Ha lett volna szeme ennek a fémgyümölcsnek, a zöld színű citromgránátnak, akkor az ablakból elemelkedve azt látta volna, hogy egy dübörgő helikopter felé tart. A vasmadár a ház fölött lebegett és épp visszafordult. Ahogy közeledett felé, a gránát észrevette volna a félretolt ajtóban beszíjázva ülő géppuskás katonát, és látta volna, ahogy az megpillantja őt. Aztán egyetlen elhűlt másodpercre rajta felejt*

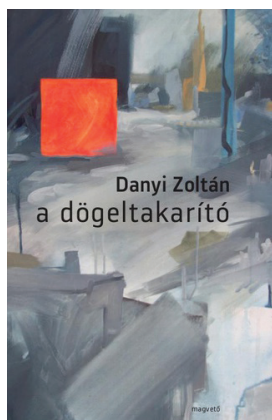
a tekintetét, végül lenéz oda, ahonnan ő jön. Le a második emeleti ablakra. [...] Épp befordult szembe, ránézett a helikopterben ülő géppuskásra, a hasa teli volt repeszekkel, mert védőgránát volt ő, ez a típus, vagyis a támadó gránátoknál sokkal több acélszilánkkal teletömve. Épp befordult, összevillant a szemük, vagyis összevillant volna, ha a gránát él, gondolkodik és lát.”

A kötet legfőbb hiányossága, hogy elég kevés eszközt használ az olvasó „megmozgatására”. Sok helyen alkalmazza a szóismétlést, amely után hatásos állóképekkel nyomatékosítja mondanóját: „Lidérces, lidérces, lidérces. Nem jutott más szó eszébe. Libéria, Szomália, Afganisztán.... André megjárta már az embergyártotta poklokat, de még a legborzalmasabb háborús övezetekben is több életet tapasztalt. Kelet-Ukrajna holdkóros világ, játszótere a felfoghatatlan és értelmezhetetlen embertelenségeknek. Így érezte. Hogyan lesz ebből valaha is normális élet? Sehogy! Soha! Az ő életében már biztos nem.”

Egyes helyzeteírásokat azonban az említett eszközök egyikével sem lehet élővé tenni. „Hideg, sáros, esős idő volt. Szeptember vége Kelet-Ukrajnában. Talán öt fok. A nő lehetett akár hatvan éves is, ennek ellenére konyhakötényben, fedetlen karokkal és mellekkel, mezítláb, szoknya nélkül állt a repedezett városi aszfaltúton. Ahogy a rangjelzés, rendszámtábla és bármiféle azonosító nélküli francia katonák elhaladtak mellette, ő lassan utánuk fordult, de nem mozdította a karjában tartott és asztalterítőbe bugyolált csecsemőt. Mintha nem akarná felébreszteni a koszos rongyba csomagolt apró testet. Csak a fejével tekeredett és nézett utánuk. Kiüresedett tekintettel követte André.”

Az André-sorozat eddig megjelent köteteihez hasonlóan az Agrárbárók könnyed szellemi kikapcsolódás a hazai és a világpolitika iránt érdeklődőknek, az akcióregények és az ügynökhistóriák, valamint a *military fiction* olvasóinak. Mindenekelőtt azonban a gazdasági konteók rajongói fogják igazi örömeiket lelni benne, mivel az André Calvi körüli szálatokat irányító figurák számos álmatlan éjszakára ellátják őket gondolkodnivalóval.

Történelmünket is ébren kell tartani, ha már a történelem bennünket, magyarokat, álmatlanságra ítélte. – **DANYI ZOLTÁN** *A dögeltakarító* című regényéről **BÖSZÖRMÉNYI ZOLTÁN** írt.

Polgárháború

Egy író akkor nyert, ha könyve kritikát provokál, de amikor az ember hozzáfog, hogy a kritikát elgondolja, mindig érezze elégtelenségét, és ennél többet: igazságtalanságát – írja Hamvas Béla Szentkuthy Miklós *Prae* című regényéről szóló esszéjében. Engem is hasonló gondolatok foglalkoztattak, ezért csak részben vállalkozom Danyi Zoltán 2015-ben megjelent kötetének* exegézisére.

A vájt fülű olvasó, aki Proust, Virginia Woolf, Thomas Mann szövegvilágán nevelkedett, de Kerouac-tól, sőt Salinger-től sem idegen, rögtön átveszi a történés lüktetését, megpróbál „alkotó” része lenni a cselekménynek. Drukkol az írónak, hogy azt írja, amit olvasni szeretne, durvábban: akarna. Danyi megteremti az ehhez szükséges kezdeti energiát, ügyesen görgeti, oda-vissza, emlékeit. Több sínen, mint egy nagy rendező-pályaudvaron tolatja a vasúti kocsikat, hogy végül összeálljon belőlük a szerelvény, melynek húzóereje a háború.

A délszláv konfliktusról számtalan prózai alkotás, több játék- és dokumentumfilm született az elmúlt tíz-tizenöt esztendőben. Gondolok itt Miljenko Jergović *Ruta Tannenbaum* (Kolár Árpád fordítása) és Igor Štiks *Illés próféta szekere* (Orcsik Roland fordítása) című regényére, vagy Angelina Jolie *A vér és méz földje* című játékfilmjére. Míg az előbbi két sikerregény a második világháború holokauszt-történeiseibe ágyazza a polgárháború atrocitásait, Angelina Jolie alkotása egy boszniai muzul-

mán nő és egy szerb férfi tragikus szerelméről szól. (Mivel dokumentumfilmeket is említettem, hadd emeljem ki Goran Dević *A három katona*, Heddy Honigmann *Jó férjem, drága fiam* és Namik Kabil *Kihallgatás* című munkáját.)

Ebben a témában Danyi Zoltán jugoszláviai magyarként sem tud kétségbejuttatóbbat, megrendítőbbet, drámaibbat mondani, de úgy vélem, nem is állt szándékában.

Regényének főszereplője vajdasági magyar fiatalember, aki egy széthulló, nacionalizmustól feltüzelt és lángba borult ország szülötteként éli meg a délszláv polgárháborút. Bár elszakított szülőföldjéhez kötődik, magyarságidentitása hiteles és tragikus jelképe országa történelmének. Míg az antik görög drámában a hős vagy az ellene forduló bukása, erkölcsi, lelki összeomlása idézi elő a katarzist, addig Danyi esetében a gondolatiság, a repetitív monológ szürke, néhol semmitmondó paradigmái váltanak ki az olvasóban hasonló érzést. Nem a kiélezett háborús élethelyzetek, a vadállati ösztönök emberi megnyilvánulásai teremtik meg a szöveg feszültségét, hanem a belső párbeszéd, az elidegenedés peremére úzótt emberi lélek reflexiói, s ezt az író mesterien valósítja meg regényének első három fejezetében.

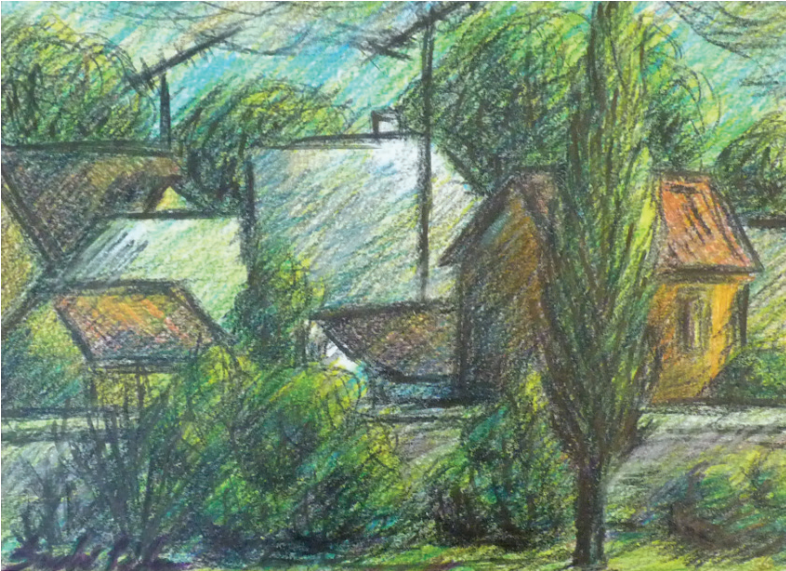
A folytatás viszont kisiklik a kezéből, elillan, kámforrá válik a kiábrándultság, a talajvesztettség, az útkeresés sikátoraiban. A főhős meddő elmélkedése Budapest forgalmai dugóiban, pótcselekvése a kocsiban (vizet iszik egy műanyag palackból, s ugyanabba vizel), már-már hisztérikussá hiperbolizált füzetvásárlási rögeszméje, a minduntalan visszatérő emlékképek tobzódása – még ha jelképekkel teletűzdelt is – nem segít üzenetének megfogalmazásában, nem fokozza az elidegenedés érzetét. Ellép a drámaiság fókuszából, sejtet, de nem győz meg, nem teremt újabb feszültséget, kihívást.

Pedig lenne még mit mondania, mire visszatérnie, mit elővennie és elevenen felboncolnia, kardélre hánynia. Az Osztrák-Magyar Monarchia, a magyar államiság és nemzet széthullásának drámaisága, tragédiája egyedülálló a modern világtörténelemben. Ez a forrása minden magyar kétségbeesésének és talajvesztésének. Az elmúlt száz év során romba dőlt, soha vissza nem állítható magyar állami egység fájó hiánya legfőbb oka a

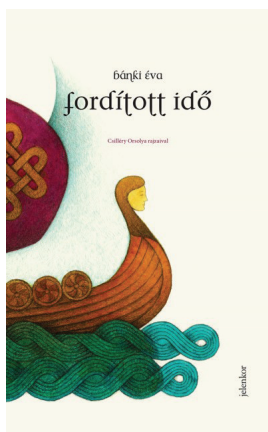
nemzet identitás- és kultúrávesztésének, elidegenedésének önmagától és az európai kultúrától. Erről a kollektív lelkiállapotról Danyi csak árnyaltan és keveset szól. Igaz, szövegének teste, struktúrája sem mindig alkalmas történelmi reflexióra, de neki, a kisebbségi sors elszenvedőjének meg kellett volna keresnie, jobban mondva teremtenie ezeket a lehetőségeket. Ettől (is) lett volna a regény még jelentősebb, markánsabb, maradandóbb. Történelmünket is ébren kell tartani, ha már a história bennünket, magyarokat álmatlanságra ítél.

Készakarva nem idéztem a regényből, nem ragadtam ki azokat a mélyen tragikus mozzanatok, amelyek megdőbbentenek, felemésztik a lelket. Azt szeretném, ha ezeket az olvasók tapasztalnák meg, mert Danyi Zoltán írása jelenkori irodalmunk jelentős teljesítménye.

*** Danyi Zoltán, *A dögeltakarító*. Magvető Kiadó, 2015.**

Szabó Péter festménye

BÁNKI ÉVA érdekes regény írt a koraközépkorról *Fordított idő* címmel. A szerelmi költészet mellett sokat elmélkedik az arab hódításról. Véletlen volna? Hogyan beszél a mórokról? **FEKETE J. JÓZSEF** írásából kiderül.

Kitalált középkor – vagy a mai migráció regénye?

Va lami furcsa dolog történt az idővel, összegubancolódtott talán, mert Bánki Éva regényének egyes szereplői a jövőre is képesek emlékezni egy olyan korban, ahol megelevenedett mesék és mítoszok közt egymás mellett élnek tündérek, emberek, szorgok¹, akik keveset tudnak egymásról, de annyit igen, hogy óvakodniuk kell a másiktól. Ez a regényben ábrázolt kor éppen arra az időszakra tehető, amelyet Heribert Illig fantomidő-hipotézise kitalált középkornak nevez, vagyis a VII–X. századra, a kora középkorra. Illig vitatott teóriája szerint az erre a periódusra vonatkozó írásos források meghamisították a történelmet, a bennük említett események vagy máskor, vagy egyáltalán nem történtek meg, miként a történetekben szereplők is részben kitaláltak, részben meg más periódusból kölcsönöztek.

A *Fordított idő* is egy ilyen „kitalált középkor”, csak nem a feltételezés, hanem a fikció nyelvén elbeszélte, rendkívül összetett és szerteágazó, a szerző *Esőváros* (2004) című, első regényéhez hasonlóan bonyolult vonalvezetésű, kalandos történet. A mostani ugyan ezer évnél távolabbi múltban játszódik, mégis elképesztően időszerű.

¹ Meztelenül járó, az örökös félelemtől beszélni is elfelejtett gnómszerű lények, rabszolgák, akik bizonyára emberi eredetűek, hiszen a szorgok és az emberek párosodásából utód születhet.

A regénybeli krónikás, Illighaen nevében könnyű felfedezni Heribert Illig nevét, ami közvetlen utalás a kitaláltságra, noha jeles uralkodók és ismert népek, törzsek népesítik be a könyv Csilléry Orsolya kódex-iniciálékra és margináliákra hajazó rajzocskáival bevezetett fejezeteit. Az írek mellett megjelennek a normannok, a gótok, a kelták, az alemánok, a vikingek, a galegók, a bizánciak és a latinok. Mindannyian rettegnek a többitől, amíg meg nem jelennek a hódító mórok, akiktől már mindenki egyaránt fél, miközben igyekszik különböző cselszövésekkel megerősíteni saját hatalmi pozícióját. E tekintetben nagyon hasonlít a mű a hagyományos történelmi regényekre – intrika, a lehetséges trónkövetelők kiirtása, a vélt vagy valós ellenségek száműzése, kivégzése és hasonló, ismert finomságok –, noha nem az, s nem csupán az idő összezavarodása miatt nem sorolható e műfajba.

Akár egy mese, úgy kezdődik a történet. Nyomban látjuk, öntörvényű világba csöppentünk, ismerős és ismeretlen lények közé, akiknek mások a mítoszaik, mint a mieink, kicsit úgy élnek, ahogyan mi, kicsit másként, bár az elbeszélő nem enged olvasójának mélyebb betekintést ebbe a fantáziavilágba.

Az elbeszélés kezdetben szűkre fókuszál, Bandemag király szigetére, ahol mindössze 52 ember él, a torzszülött szorgokkal együtt 91 a teljes populáció száma. A szigeten megrekedt az idő, gyermek már nem születik, megszűnt a jövő. Itt tűnik föl Riolda, e női lovagregény gyermekkorú hősnője, és innét indul fejlődéstörténete. Ennek során a krónikás Illighaen tanítása mellett különös helyeken fordul meg, fantasztikus események részese lesz a hercegi és királyi udvarokban és a ködös tengerpartokon. Noha még egy hercegi pár utódját is gondjaira bízák, minden nép, minden udvartartás idegenként, félelemmel tekint rá. Magának sem képes magyarázatot adni haja, szembogara színére és a tenyerét csúfító bonyolult rajzolatra. Talán tündérek és szorgok utódja? Ahhoz, hogy megtalálja identitását, sokat kell tapasztalnia, megérteni mások álmait, elfogadni sajátjait, és mindvégig azok megvalósítására törekednie. Közben folyton menekül, hol a szegénység, hol az elátkozott helyek, az udvari intrikák, végül a mórok elől, miközben a regényben „az idő zavarodottan lüktetett, mintha körbe-körbe kergetnék a tenger körül.”

Első látásra meglepőnek tűnnek a prózába ágyazott versek, a titokzatos N. hercegnek tulajdonított költemények. Szerepük

tisztázásához tudnunk kell, mennyire kötődik a szerző a közép-kor költészetéhez. Ő készítette el ezen időszak nyugat-európai szerelmi költészetének antológiáját (*A tavaszidő édessége*, 2004), illetve a trubadúrköltészet gyűjteményét (*Udvariatlan szerelem*, 2006).

A kitalált történetekkel szemben az arabok (mórok) európai térhódítása és több évszázados uralkodó jelenléte az Ibériai-félszigeten cáfolhatatlan történelmi és kultúrhistóriai tény. Megjelenésüket – párbeszédben Európa jelenével – így ábrázolja a *Fordított idő*: „*De mostanában ez a barátságosan kimért világ összeomlani látszott. És a zavar a fejekben kezdődött el. Part-ra száll egy szedett-vedett sereg Normandiában...*” A szöveg nyomban fölvet egy kitalált változatot is: „*Vagy az a bizarr história, ami a galegók földjén esett meg! Egy hercegisasszony a kútba dobja a titokban szült kisfiát, de a gyerek feltámad, és mint valami rosszindulatú kísértet, egész Hispániát átjuttatja a mórok kezére.*” A történet teljes egészében rávetíthető a jelenre, a migránsok fegyvertelen (a regényben „szedett-vedett”) tömegeinek új otthont követelő honfoglalására, illetve arra a teóriára, hogy a muszlimok beözönlése voltaképpen árulás, és a helyzet kezelésére alkalmatlan európai gondolkodás következménye.

A regény azon részei, amelyek kissé elengedik a Riolda köré font szálakat, az iszlám világgal foglalkoznak. Illighaen közelről is meg kívánja ismerni a muszlimokat és tudományukat, de csalódik. Sokan nem is találkoztak mórral, vagy ha mégis, legfeljebb egy lócsiszárral, mégis rettegnek tőlük, mert másmilyenek. Ez az idegenség, a muszlim-hitetlen ellentét feloldatlan marad mind a regényben, mind a jelenben.

A *Fordított idő* annyira időszerű, hogy azt hihetnénk, a mostani migrációs roham pattintotta ki az ötletét. Ha jelen recensens nem tudná, hogy a szerző formaművészként nem könnyen engedi el magától a műveit, talán ebbe a hibába esne. Így viszont arra gondolhatunk, Bánki Évának a történetmondás közepette sikerült elsajátítania a jövőre emlékezés regénybeli technikáját.

KARAFIÁTH ORSOLYA *Él* című verseskötete egy küzdéssorozatát vázol fel. Hol a hűtlen szeretővel, hol az anyasággal, hol a vetéléssel szembesülünk. **KADLÓT NIKOLETT** mutatja be a könyvet.

Mint egy mély lélegzetvétel

Karafiáth Orsolya *Él* című negyedik verseskötete ösztörművészeti alkotás, amint ezt a szerzőtől megszokhattuk. Egy csipetnyi jut bele képzőművészetből és filmből is. A borítón egy fotó Torma Éva *Kertben* című szobráról: a törekeny női alakot kerámiadarabok borítják, körülötte a föld is csupa csempezilánk. Az alkotás hófehérségét a mozaikok közötti vonalak és a címet ölelő keret feketesége kontúrozza. A belső címlapok feketék, a könyvben is találni még ilyen oldalakat. S amint a védőborító lekerül a könyvről, mindennek az ellentéte válik láthatóvá: az eddigi fehér feketeként köszön vissza, a matt borítón most csak világos csempeköszök adnak egy kis fényt. Ugyanez a forma kel életre a kötethez készített zenés filmben is, amely voltaképpen egy klip: a művek között nem szereplő dalt a Takáts Eszter Beat Band szólaltatja meg, az ismerős szobrot pedig Góbi Rita eleveníti meg a monokróm képkockákon. Aztán hamar kiderül: az *Él*-ben tudatosan végigvonul a monokróm hatás, ami valószínűleg Keresztury Tibor szerkesztői attitűdjéről árulkodik.

A témák között az emberi viselkedés, épített vagy éppen természetes környezetünk kerül a középpontba. Az indító vers címe *A hegy*: innen nézünk körbe, szemrevételezzük a (belső) tájat. Nyugodtan szemlélődünk, figyelmünket semmi sem kerülheti el: megpillanthatjuk a vadállatokat, megismerhetjük legeldugottabb ösztöneinket, szemügyre vehetjük emberi kapcsolatainkat, időt tölthetünk szorongásainkkal, faggatóra foghatjuk vágyainkat.

A kivétel nélkül rimes versek összefüggnek témában és hangulatban. Ettől a könyv olyanná válik, mint egy mély lélegzetvétel, az egyes alkotások pedig a különböző hosszúságú és eltérő ritmusú kilégzések lenyomatai.

*Latolgat még a víz: akarjon-e.
Megnyaldos, kellemes. Hogy tud mozogni!
Akar végül, előnt, erőszakos lesz.
Ragad! Sodrába vesz, nem csúszhatok ki.*

*Combom simítja, láb közé folyik.
Csorog, már túl, eltűnt a kádperem.
Én nem döntök, mert én nem is tudok.
Fény villózik a lázas pikkelyen.*

*Hiszen ő így szerelmes! Én is! Én is!
Kövek segítik, minden övele!
A csempeél, a sziklapart. A szél!
A légszomj józanít. De nem. De ne!*

*Szempár nyílik, hullámokat csodál.
Visszadjuk nyűgözi, ki csak lebeg.
Nem húz a mély, és nem fogad a part.
Fulladni így. Vagy élni így. Lehet.*

(A sellő)

A legtöbb szövegben szembe kell nézni valamilyen ellenféllel vagy ellenséges érzéssel, de legalábbis megküzdeni egy nehézséggel: a pornak a fallal (*Por*), a hűtlen szeretővel (*A fácan*), áldozatnak a rá vadászó bestiával (*Találkozás*). Karafiáth Orsolya tudatosan működteti ennek a küzdéssorozatnak a beszédmódját. Felszólító mondatok, tömör tőmondatok váltják egymást, minden egyes érzés vagy gondolat egy-egy természeti képbe kapaszkodik erősen. A beszélő mindig kertelés nélkül – fekete-fehéren – mondja ki, amit gondol vagy érez: „*És éhezel! És szomjazol! / Kiáltasz megint, hiába. / Tetőled nyer erőt az állat, / míg átrágod magad a mába.*” (*A patkány*) Nincsenek tabuk. A rímek nem élesek, meglapulnak, nem csengnek össze.

Voltaképpen a szenvedélyes gondolatok, érzések, szavak helyettesítik a színeket, amelyek dobognak a fekete-fehér kerámia-váz alatt. A kötet végére került a legbelső réteg, a legtitkosabb bugyor: a családi történetek helye. Az apai érzések egy verset érdemelnek (*Apa és a hóember*), míg az anya-téma több darabot is összeláncol, ezeket a *Tükör* című ciklus fogja össze. Ez az anyakép nem makulátlan, mégis markáns, a beszélő minden apró részletre

emlékszik vele kapcsolatban. Itt megváltozik az írásmód: eltűnik a központozás és a nagy kezdőbetű, a címek is zárójelbe kerülnek: (anya ideje), (anya szeretője), (anya ágya), (anya felől a világ).

*„anyától felünk már megint ivott
elalszik vagy dühöng ez még talány
anya hatalmas életünk betölti
anya csak nő ma semmit sem csinál”
(az anyaszörny – részlet)*

Az anyaság más nézőpontból is megjelenik: a női beszélő több költeményben rendkívül személyesen vall saját termékenységről, a terhességről, a vetélésről vagy a gyermekáldás nehézségeiről. Nincs pozitív végkicsengés, a női természet viszontagságainak láttelepe a kötet második, egyben befejező része.

*A nagy hasam – de izgalmas – hová lett?
Megnyomkodom az úrt, valódi-e.
Mellembé csípek: túl szép, hát gyanús.
Úgy tűnik, száraz, s nem vár semmire.*

*Az én kölyköm talán nem kér belőlem.
Bespájzolt bent, és ment, amint tudott.
Nyilván elvett mindent már jó előre.
Engem másolt, csak mert én voltam ott.*

*Akkor, mikor az álmomban zokogtam?
Vízben úszott az ágy. Máskor mikor?
Úgy fájt, hogy azt is csak később figyeltem:
sehol vér, sehol köldökzsínór.*

*Ha így van, gyorsan észre fogja venni,
hogy túl mohó volt, ennyit nem bír el.
De ez már tényleg az ő dolga lesz.
Kilökve lenni: ezt jól ismerem.*

*Nem emlékszem, hogy megkérdeztem volna:
„Egészséges? Teljes: Fiú, ugye?”
Remélem boldogul, kinő belőlem.
Ha felsírt, meg kellett születnie.*

(Kölyök)

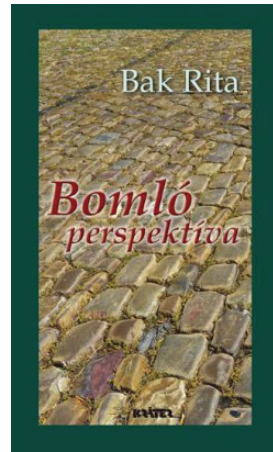
A kötet rendkívül feminin abban az értelemben, hogy elsősorban női aspektusból láttatja a helyzeteket, kifejezetten jól ismert életszakaszokat, helyzeteket emleget fel, ezek állnak a fókuszban. Ha mégis határozottan egy harmadik szint kellene választani a kötethez, az kétségtelenül a vörös lenne. Ez egybefogja a dühöt, a szenvedélyt, az erotikát, de a bizalomnak, a veszélynek, a fájdalomnak és a melegségnek is a színe. Mindannak, ami élettel tölti meg a kötetet.

Karafiáth Orsolya: Él. Scolar Kiadó, Budapest, 2015.

Szabó Péter festménye

BOLDOGH DEZSŐ elemzi **BAK RITA** *Bomló perspektíva* című verseskötetét.

A besorolhatatlan versek kötete

Bak Rita első kötete, a *Bomló perspektíva* mindenképpen meglepetés, főleg abban az értelemben, hogy a versek színvonala, érettsége alapján a szerző nem tűnik most induló lírikusnak. A könyv lektora, kiadója, a közelmúltban elhunyt Turcsány Péter utószavában a költemények besorolhatatlanságáról beszél, és megemlíti, hogy a költő tehetséges, ő maga pedig tanácstalan. Valószínűleg sok helyen az olvasó is az, mert Bak Rita lírája öntörvényű, ami nem feltétlenül könnyíti meg az értelmezést.

Ha csak a cikluscímeket nézzük, és bele-beleolvasunk a rövidebb darabokba, a József Attila késői korszakát idéző lelki-pszichés kérdések kerülnek előtérbe. *Vastér, Korai éj, Kelj fel és járj!* – mondják a kötet ciklusai. Többnyire pesszimista verseket kapunk, erőteljes, bár néha érthetetlen képi megoldásokat, időnként laza vonásokkal, kihagyásos technikával létrehozott alkotásokat.

József Attila hangulatvilága mellett E. E. Cummings hatása érezhető a versekben, időnként pedig Tandori Dezső és Tolnai Ottó is feltűnik a sorok között. De mindenkiénél erőteljesebben érvényesül a kötetben Payer Imre poétikája, például *A homeless-hollandi álma az alkaiosz-plázájánál* című műben:

*Ősi szentély. Nagy betonépület.
Időtelen légkondiiszony. De most
álmát szakítja szét sziréna,
ébred az ősi homeless újra.*

Az otthontalanság és az idegenségérzet végig jelen van a kötetben, akkor is, ha a lírai alany hattúttollakat talál a fiókjában, esetleg a sarkvidéken menetel bakaként a semmibe, vagy azt mondja: „*Özveggy, egy lábon álló balerina lettem*” (*Szirommesék*). Az idézett ihletadó költők jól idomulnak Bak Rita világához, és a szerző van annyira járatos a mesterség fogásaiban, hogy azt is tudja, milyen versformákat érdemes használnia, és melyek azok, amelyekből csak keveset, de hatásosan. Amikor viszont „balladarészletet” ír, feladja a leckét az olvasónak. Abból ugyanis, hogy befalazásról, betonhalálról és cigarettázó sírásókról beszél, még nem születik ballada, haikusorozatként viszont megállná a helyét. Bak Rita mégis az előbbi koncepcióhoz ragaszkodik. Pedig utóbbiból igen kitűnőeket alkot, és más kötetbeli műveiből is több részletet kiemelhetnénk, amelyek ehhez a formához állnak közel: „*Mese fejeződik / Szívféreg tokozódik / Ember felejtődik*” (*Felejtődik*).

Nem feltétlenül szerencsés költői megoldás a kötetben a Tandori (és követői) által több évtizede feltalált, majd sokak másolta tényvers (*Józsí*) sem, vagy a svéd típusú gyerekversek érthetetlen divatját meglovagoló, horrorisztikussá átirított próbálkozás (*Baba*). A százéves albínó halála című hosszúversével meg az a gond, hogy képtelenség megérteni, miről szól, a szöveg egyszerre rejtőző és helyenként banális mondatai nem állnak össze egészzé, nem kínálnak elég támpontot az olvasónak.

A *Bomló perspektíva* nagyobb részét azonban a sikerültebb, a pszichés redőzetek éjjel-nappal pulzáló, feszült és elhallgatott titkai teszik ki, a könnyed ecsetkezeléssel felvázolt, mégis súlyos mondanivalók, a „*tűvel átszúrt tájak ziháló falon*”. Bak Rita tehetsége a formák mögött felsejlő kimondatlan, távolról körülírt fogalomcsoportok titkaiban rejlik, témától és variációktól függetlenül. Előfordul, hogy egy semleges szövegbe illesztett néhány sornyi, kecsesen oda nem illő kép emlékezetes költeményt hoz létre: „*Műanyag halak fickándozása a kádban. / Megérinted a vállam, elbúcsúzol. / Talán majd holnap –*” (*Tükör*). Máskor konkrétabb a színtér, de a lebegtetés ettől függetlenül szintén nagyon hatásosan működik:

*Temetés
a képernyőn.
Az elvtárs halott.*

*Cserélnék veled.
Évek óta
nézem a
temetést.
Megakadt
az adás.
Viszketek.
Az élőködők támadása
visszafordíthatatlan.
(Tetvek)*

Különös, hogy a *Bomló perspektívában* a szerzőn kívül megjelenik még két alkotó – a kötet záró darabjait Bíró József és Debreczeny György írta. Ez önmagában nem volna probléma, de attól, hogy az egyik „társszerző” Bak Ritának ajánlotta versét, a másik pedig a költőnő műveiből állított össze montázst, a gesztus erősen zavarkeltő. Ráadásul abban a befejező, nem túl terjedelmes ciklusban kaptak helyet, ahol sikerültebb haikuk, rövidebb versek szerepelnek. Olyanok, amelyekért érdemes kézbe venni a „besorolhatatlan” kötetet:

*Tussal kihúzott
létvonal és üvegszív
megdobbanása.*

*Mandulakemény
holdfény kirakatokon.
Ecsetsuhanás.*

(Kalligráfia-álom)

MÁRKUS ANDRÁS *Paraszt-tartók kézikönyve* című regénye egy uralkodó jobbágynak végrehajtott, változatos és megrázkéltő kínzásairól, kegyetlenkedéseiről szól. A könyvet **AYHAN GÖKHAN** mutatja be.

Emberkínzás mesterfokon

A mindössze huszonnyolc éves Márkus András három remek verseskötet után végre megjelentette a több éve beharangozott *Paraszt-tartók kézikönyve* című regényt. Aki nem ismerné a szerzőt, nézzon utána hamar, olyan, címszavakban is sokatmondó állomásokra bukkanhat, mint Kolozsvár, Bulgakov Kávéház, Bretter György Irodalmi Kör, Látó, Székelyföld és az Erdélyi Magyar Írók Ligájának Debüt-díja.

Több elszórt utalás is dokumentálja a könyvet megelőző felfokozott várakozást. Az egyik, amikor Márkus egy interjúban, Szálinger Balázs kapcsán megemlíti: „Neki elsősorban azt köszönhetem, hogy megtanított dolgozni. Fene gondolta, hogy mindez egy kocsmaszobánál fog megtörténni, de úgy volt. Ültünk a kocsmában, ő folyamatosan írt, dolgozott valami drámán – egy idő után annyira untam már, hogy elkezdtem rendszerezni írást, jó néhány év után. Így született meg a *Paraszt-tartók kézikönyve*, egy nyár alatt.”

De mi is ez a könyv tulajdonképpen?

Dunának, Oltnak egy a hangja, de 'paraszt' főnevünk magyaroknak, cigányoknak, votjákoknak egészen eltérő jelentést tartogat. Mást ért alatta egy budapesti értelmiségi és mást egy autószerelő-műhely tulajdonosa. Mást a recenzens, mást a szerző és az olvasó. Csapjuk fel gyorsan az etimológiai szótárt, tovább bővítené a számos jelentést. „Paraszt. Szláv jövevényszó, az

óegyházi szláv jelentés szerint együgyű, egyszerű, szabad, nyílt, őszinte a jelentése, míg a horvát–szerb *prost* »közönséges, durva, mentes valamitől« jelentésekkel bővül”. Lejjebb azt találjuk, hogy a németből származik az argó nyelvi prosztó, amelynek jelentése: „buta, neveletlen, paraszt.”

Egy 2011-es Márkus-interjú újabb adalékokkal szolgál a keletkezésről: „A blogot eleinte Szálinger Balázssal kezdtük el írni, majd pár bejegyzés után magamra hagyott. A történet egy veszedelmes, már szinte viccesen kegyetlen uralkodó elméjében játszódik, aki a parasztnevelés fortélyairól számol be az olvasónak, mesél el történeteket. Félreértés ne essék. Senkinek sem a földművelő nagyszüleit akarom gyalázni ebben a könyvben.”

A könyv nem finomkodik, valóban egy uralkodó egyes szám első személyben elmesélt, „parasztokon” végrehajtott, változatos és meglepő kínzásairól, kegyetlenkedéseiről olvashatunk száznyolcvannégy oldalon keresztül, ha bírjuk idegekkel, ha ez a sötét utazás nem sérti fel bőrünket és a szépérezkünket. A mindent metafizikus és történelmi térbe helyező olvasók messze elkerülik a regényt, mérget vehetünk rá. Aki nagyon komolyan veszi a szöveget, és a huszadik századi haláltáborokkal azonosítja a regény terét, az talán kényelmetlenül érezheti magát. Az iróniától és mindennemű hűvös humortól elszokott olvasóknak feltételezhetően nem ez lesz a kedvenc olvasmánya. Orbán János szavaival élve semmiképp sem ajánlhatnánk a könyvet annak, aki „nem látja a fasztól az erdőt.”

Ehhez hasonló részek szép számmal találhatók a *Paraszttartók* kézikönyvében:

„A megszégyenítő eljárások meglepően széles lehetőségekkel bírnak. Nemrégiben például az egyik parasztom szemem láttára bántalmazta a nála sokkal értelmesebb sertésjóságot. Nem tudom, hogy jobbágyom erőszakosságának irigység volt-e az oka, mindenesetre mélyen felháborított a látvány, így megparancsoltam a tettesnek, hogy családjával együtt költözzön be a bántalmazott sertés óljába, a sertést pedig beköltöztettem az ő otthonába, hogy ott kedvére élvezhesse a kényelmet, amit gazdája nem érdemelt meg” – olvashatjuk a *Parasztfenyítés gyakorlati síkon* című fejezetben.

Semmi remény, kemény könyvvel van dolgunk. Aki fogyni akar, itt a recept hozzá. Márkus András provokatív, mégis ki-mért, nyugodt mondatai pontosan ettől a higgadtságtól fenyegetően ijesztőek. Szép, elegáns körmondatok keringenek a regényben, a trágár kifejezéseknek, megszólalásoknak nyomát nem találjuk benne, s ettől egy ki nem mondott blaszfémia kel-lős közepén érezzük magunkat.

A szerző komolyan veszi a gonoszt, és jó emberismerőként a kegyetlenségnek sem szab határt, gúnyosan érezteti, a kínzások-nak nincs mérhető határa. A következő részlet is ezt bizonyítja: *„A delegáció során nem egy földesurat és helytartót tettem el láb alól. Többnyire választás elé állítottam őket: életüket meg-tarthatják, amennyiben beállnak a jobbágyság körébe, avagy végbeliüktől egészen az utolsó nyakcsigolyájukig hatoló – a havasok tiszta illatát idéző – fenyőfakaron fognak díszelegni gyermekeik és alattvalóik szeme láttára.”*

Alig jött ki a könyv a nyomdából, a Librarius.hu oldalon már az első komoly (politikai indíttatású) félreértelmezése is napvi-lágot látott. Most tekintsünk el ettől, fontosabbak a cikk szer-zőjének utolsó sorai: „Még nem döntöttem el, mihez kezdek ez-zel a könyvvel, de ha meg tudok barátkozni a címbeli állítással, akkor nem csak a betűrend miatt kerül Niccolò Machiavelli és Slawomir Mrožek közé a polcon.” Félreértés ide, félreértés oda, ennél jobb reklámot keresve sem találnánk.

SZŐCS GÉZA Egy zseniális könyvről, avagy: veszedelmes viszonyok Capri szigetén

1. Orosz Istvánról tudjuk, hogy napjaink egyik legjelentősebb grafikusa, a nemzetközileg – méltán – legismertebb magyar képzőművész.

Tudjuk róla, hogy nagyszerű költő – sokkal jobb, mint amennyire jelentős. (Hiszen nem játszhat jelentős szerepet egy ismeretlenül maradt költészet.)

Tudjuk róla, hogy kiváló novellák szerzője.

Tudjuk róla, hogy képes egy festmény egyetlen részletéből izgalmas oknyomozó tanulmányt, egész könyvet írni, felfejtve a rejtett jelentéseket és összefüggéseket, feltérképezni és értelmezni a kor üzeneteit.

De azt nem tudtuk, hogy képes zseniális könyvet írni egy sakkpártiról is, rekonstruálva és elemezve nemcsak a lépéseket, hanem azt a sokszereplős játszmat is, amelyben – a szerzőt idézzük – „a történelem úgy mozgatja a szereplőket, akárha sakkfigurák volnának, öntudatlan bábok, tisztek, vezérek, áldozatként odavetett gyalogok”.

2. A könyv címe: *Sakkparti a szigeten*.* Témája: a sakkjátssza, amelyet Vlagyimir Iljics Lenin és korábbi barátja és szövetségese – ekkor már politikai és mozgalmi ellenfele? riválisa?

inkább: személyi alternatívája – Alekszandr Bogdanov orvos-író-filozófus vívott Capri szigetén, Makszim Gorkij villájában 1908 tavaszán.

A könyvművészeti remeket a Borda Antikvárium adta ki 2015-ben.

3. Nem túl eredeti hasonlat azt mondanunk, hogy a sakkjátékosok lépéseikkel egyféle hálót szőnek, amely, ha jól működik, elveszejtí az ellenfelet. Amennyiben a másik játékosról is elképzeljük, hogy ő is hálót sző, már két hálónk van a sakktáblán, egymást átfedve, egymásba gabalyodva, összegubancolódva, és ebben küszködnek, egymással és végzetükkel a bábuk, illetve – például jelen esetben – a játékosok.

Ahogy a szerző fogalmaz: „A sakkpárti már csak kivétel, egyéb, összetettebb játszmák láthatóvá vált manifesztációja, amelyeket... a sakkénál bonyolultabb szabályok vezérelnek”. Hozzátehetnénk: ezek a szabályok – nevezhetjük erőknak is őket, akár csillagokat és emberi sorsokat is mozgatni képes erőknak – olykor kávézaccban vagy jósnők kártyalapjaiban is megmutathatják magukat. Valahogy úgy, ahogyan egy mágnes rendezi el egy papírlapon a vaspór figurációit. Ezúttal azonban nem kozmikus áramlatok képeződnek le a Gorkij-villa teraszának sakktábláján – bár ki tudja –, hanem a 20. század történelmét majdnem csődbe futtató orosz aktivista körül képződő és vibráló bonyolult erővonalak. A cári titkosrendőrség mindenhova elérő karjának fenyegetése, a mindenre árnyékot vető gyanakvás, ügynökök, kémek, pénzemberek, színésznők, szeretők, politikusok, szélhámosok. A torzsalkodás, az inszINUáció, a szektás hisztéria-keltés, a politikai ármánykodások, az áttekinthetetlen szerelmi szálak, az árulás, a féltékenységek. Az erős karakterek folytonos dominancia-küzdelme. Mindezek együtt olyan feszültséget, olyan sűrű atmoszférát hoznak létre – nemcsak 1908-ban Caprin, hanem Orosz István könyvében is –, a jellemek, érdekek és konfliktusok olyannyira plasztikusan és erőteljesen körvonalazódnak, hogy alig-alig érthető: sokoldalú szerzőnk miért nem próbálta ki drámaírói tehetségét is, és miért nem dramatizálta mindazt az elképesztő, fantasztikus anyagot, amit összegyűjtött, ideértve szürrealisztikus figurákat, helyzete-

ket és történeteket egyaránt. De hogy a drámaíró Gorkij miért nem tette ezt meg – erre választ talán az ad, hogy az íróban elég jól működött az önvédelmi, egyszerűbben: az életösztön. (Az más kérdés, hogy végül ez sem segített rajta. Ilyen értelemben akár meg is írhatta volna Lenin látogatását Capri szigetén.)

4. A narratívát gazdagító hivatkozások, háttér-skiccek, motívumkapcsolatok komplex mivolta lenyűgöző. Jókai-idézetektől Aljechinig, Csontvárytól Kamó elvtársig, Marx Károlytól Raszputyinig ezer szál bukkan fel, ezer színes figura, ezer motívum-egyezés vagy kombináció. Mint egy hatalmas, Isteni vagy Emberi Színjátékban vagy történelmi léptékű sakkjátszmában. A szerző mindenkiről mindent tud. (Talán csak egyvalamit nem, legalábbis nem említi: hogy a londoni Fekete Macskához címzett kocsmában éveken át hétről hétre találkozott egymással három Károly. Játszmáik fennmaradtak a kocsmá sakknaplójában. A három Károly: Marx, Dickens és Darwin Károly volt. Tekintse a szerző ezt az ismeretet szerény kontribúciónak könyve következő kiadásához.)

Ha a sakkozó feleket, mint fentebb írtuk, hálóiakat szövögetve, értelemszerűen mint pókokat képzeljük el, nem vitatható, hogy a legnagyobb pók maga a szerző, aki lenyűgöző erudíciójával – a könyvben felhalmozott ismeretmennyiség jóval meghaladja egy átlag doktori dolgozatét – úgy görgeti, idézi, fonja, szálazza, kombinálja, variálja a tényeket és saját feltevéseit, kommentárjait, értelmező eszme-futtatásait, s mindezt olyan ellenállhatatlan humorral, hogy az olvasó kénytelen föltenni a kérdést: vajon ki fogja ezt követni, megérteni, átlátni? Hogy a magyar olvasó nem, az abból is gyanítható, hogy eddig nem sok ismertetés jelent meg a közel egy éve kiadott gyönyörű kiadványról, amely képes albumként is végtelenül izgalmas. Úgyszólván minden oldalra jut egy emlékeztető repró: arckép, festmény, plakát, dokumentumfotó. Szinte hihetetlen. És a szerző CD-n még egy rajzfilmet is mellékel a kötethez. (Azt már nem is említem, hogy költőként is megszólal: Lenin egyetlen ismert verssorát egészíti ki az orosz románcok stílusában, fölényes szakmai tudással, mesterkézzel.)

Ha a magyar olvasó nem értékeli is ezt a példátlan könyvet, akkor majd talán az orosz – töprenghetünk, és tényleg: ha ez

a mű eljutna az orosz könyvpiacra, sláger lehetne belőle. Hogy egyetemen is oktatni kellene, az magától értetődő.

5. És akkor még nem beszéltünk a sakkozókról, a sakkhöz értőkről, azokról, akik esetleg már azt sem tudják, ki volt Lenin, és ez már nem is nagyon érdekli őket, legfőnnebb annyiban, hogy hogyan sakkozott ez az ember, akinek fellépése (és húzásai) a történelem sakktábláján birodalmak, dinasztiák, nemzetek, generációk, százmilliók sorsát tették tönkre az elmúlt évszázadban.

Jobban tette volna, jobban jártunk volna, ha a sakkjátékban tökéletesítette volna magát.

*** Orosz István: Sakkipart a szigeten. Borda Antikvárium. Zebegény. 2015**

Hihetetlenség

BÁRDOS JÓZSEF rovata

A MÚZSÁK HAJLÉKA (Brüll Adél és Boncza Berta)

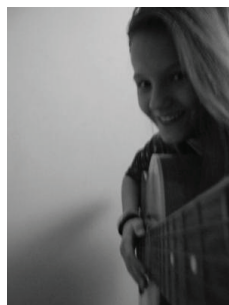
- Bocsánat, asszonyom! Ideülhetek egy percre?
- Csak tessék. Én már úgyis indulóban vagyok.
- Maradjon, kérem. Hadd mutassam be magam: Boncza Berta vagyok.
- Adyné?
- Boncza Berta.
- Örvendek, kicsikém. Diósyné, Brüll Adél.
- Hallottam, hogy Pesten van. Azt gondoltam, beszélünk kellene.
- Kellene?
- Szeretném.
- Volna miről?
- Róla.
- Tudja, én már nagyon régen nem voltam része az ő életének.
- Most már senki.
- Hát akkor?
- Ön már örökre Léda marad.
- Köszönöm, nem kérek belőle. Amíg még élek, szeretnék önmagam maradni.
- Én is, de nem hagyják.
- Kik nem hagyják?
- A rajongók. Az irigyek. A csalódott nők. Az Ady-család.
- Az „édes”?
- Meg a Lajos.
- A Lajoska? A mintagyerek? Akivel sosem volt baj? Aki mindig jó fiú volt?
- Igen. Képes volt odajönni Bandi halálos ágyához, hogy az szerezzon neki jó állást. Mert ugye annak csak egy szavába került. Megkapta a vágyott tanfelügyelőséget, még a forradalomban. De azóta is benne ül. Hogy fordult a világ, őt nem zavarja. Ő is fordult. A jó fiú. Hálából most rám támadt.
- Mit akar?
- Bandi jogdíjait. Persze nem magának, az „édes”-nek. Hogy ők a rokonai. Bezzeg, hogy segítsen, amikor ott maradtam egy szál magam, akkor nem jutott eszébe a rokonság.

- Van végrendelet?
- Ugyan! Még a háború alatt, amikor a nyomor elért minket is, Hatvany, az áldott, megvette az eladatlan, pincében pusztuló könyveket és az összes jogot egyben. Így tudott segíteni, amikor Bandit sehol sem közték (még a Nyugat sem), és leverte lábáról a betegség és az elkeseredés.
- Meg az alkohol.
- Hát igen. De amikor mi találkoztunk, már késő volt. Azon már nem lehetett segíteni.
- Tudom.
- Bandi halála után Hatvany mindent nekem ajándékozott. Mert szerettem, ápoltam a barátját. Mert Hatvany nagyszerű barát.
- Mindig is az volt. Egy ember, akinek fontos volt a magyar kultúra. Aki a saját pénzét nem sajnálta önként adni a Nyugatnak, Adynak. Ilyen ember száz évben egyszer születik. És akkor is adta a pénzét, amikor megcsalták, összefogtak a háta mögött. Persze ezt maga, kicsikém nem tudhatja. Tizenkettőben történt. Jóformán kizárták Hatvanyt a saját lapjából.
- Bandi mesélt a dologról.
- Őt is megzsarolták, szegényt. És most?
- Most már Hatvany is ellenem fordult. Hogy osztozzam meg az Adykkal. Mert Lajos el akarja perelni a hagyatékot.
- Szegény Hatvany. Ne haragudjon rá. Menekülnie kellett. Most Bécsben húzta meg magát.
- Még jó, hogy Bandi ezt nem élte meg. Még egyszer belehalna. Hogy nem azok a bűnösök, akik jó magyar kártyás módjára egy lapra feltették az országot, hátha nyernek még néhány évet a hatalomban. Hanem azok, akik féltőn óvni próbálták a magyarságot, akik időben szóltak, akik még az utolsó utáni percben is próbálták menteni a menthetőt.
- Igen, Ady. Ő tudta, látta előre. Olvastam az *Üdvözet a győzőnek*-et.
- Most mit tegyek, mondja?
- Én mondjam meg? Ne legyen a nemzet özvegye! Egyezzen ki a Lajoskával. Tömje be a falánk száját. Felezzen vele. És ha rám hallgat, kivonul az irodalomból, ahogy én. Maga, kicsikém, még fiatal. Még megtalálhatja a helyét. A boldogságot. Menjen újra férjhez. De ne költőhöz, ne íróhoz. Azt hallom, Babitsot kerülgeti.
- Én őt? Vagy ő engem.
- Döntsön. De ne őt válassza!
- Már döntöttem is. Köszönöm a tanácsot. Márffy Ödön megkérte a kezem.
- Tegyen úgy, ahogy jónak látja. De ne nagyon legyen szem előtt! Gondoljon szegény Szendrey Júliára. Neki még Hatvany sem tud megbocsátani. Pedig hát...

- Ez valami átok?
- Bertuka, olvasta Kaffka Margit könyvét, az *Állomásokat*?
- Még nem jutottam hozzá. Lássa, Kaffka Margit is meghalt. Elvitte a járvány. Tudja, hogy Bandi két napig nem akart sem enni, sem inni, csak zokogott, amikor megtudta?
- Margit asszonyt mindig nagyra tartotta. S volt érzéke hozzá, hogy felismerje az igazán nagyokat.
- Én meg kicsit féltékeny is voltam miatta.
- Butaság. Tudja, van abban a regényben egy alak, akit kicsit talán rólam is mintázott. A költőt, Kürthy meg Adyról.
- El fogom olvasni.
- Egy részt kigépeztettem magamnak, és azóta mindig a táskámban hordom. Hogy erőt merítsek. Tessék, olvassa el:
„Éva, te ezt nem érted, tán senki asszony más nem értené; én oly igazi vagyok az érte való fájdalomban, az eltérésben; és ez nem hogy megalázza: felmagasztal inkább!... így, mindig öhozá igazodni, az ő nagy nyugtalanságai, szeszélyei, egyenetlensége felé fordulva lenni arccal... minden órában, minden kis lelki szűk-ségben, hangulatban, életvitelben! És mégis... én vállaltam; erre szántam magam, az életemet. És vállalom és bírni fogom, ha néha, ilyen ideges órákban azt hiszem is, hogy nem bírhatom soká! ... Ma leltem meg itt az íróasztala sarkában, egy összegyűrt papírra firkálva a tegnapi versét; ez van benne! Hogy végünk volna nekünk már rég, ha nem galvanizálnók kinnal és bolond hajszákkal az egymás életét! De ez a vers oly gyönyörű, oly csodálatosan remekmű, oly forrón lírai, oly kitakaródzott, oly vérrel aláfutott; nem, nincs szó rá,... Éva, ha soha nem írt volna mást és nem írta többet; ez az egy vers elég ok volna és megérdemelné, hogy neki áldoztam az életem, az én szegényes poézisem, mindent!”
- Gyönyörű.
- És igaz. Ez volt a mi sorsunk. Vállaltuk.
- A sors döntése volt, hogy neki áldozzuk magunkat.
- Áldozat? Vagy inkább áldás? Tudja, kicsikém, egyszer majd, úgy száz év múlva, boldogabb időkben felépül a magyar múzsák hajléka. És ott lesz majd szobra Losonczy Annának, Markovits Miklósnénak, Török Sophie-nak, Vajda Juliannának, Csajághy Laurának, Szendrey Júliának, Laborfalvi Rózának, Fráter Erzsébetnek, Jósika Júliának, Kratochwill Georginának. És – hála a sorsnak, hogy találkozhattunk Adyval – talán nekünk is jut majd egy szelvény kis táblácska az egyik sarokban.
- Úgy legyen.

Kupihár Rebeka

Tizenhat éves vagyok, Egerben szü-
lettem, és itt is tanulok. Kiskorom óta
megszállottja vagyok az irodalomnak, tíz
éve írok, elsősorban verseket. Örök kedven-
cem és példaképem Nemes Nagy Ágnes. Az
írásom kívül szenvedélyem a sport és a me-
ditáció.”

Versszakok az énről

ÁTVÁLTOZÁS

Irtózatos bűnben élek,
Rettegnek tőlem az arkangyalok.
Elmegyek hát növénynek,
Holnaptól nyári vadvirág vagyok.

Debüt

HANG LESZEK

Hang leszek, hang.
A teret meg nem szokom.
Büntetlen marok beléd,
Nem létező hőfokon.

Hang leszek, hang.
Sok neked a hús és vér.
Nem birtokolhattok,

Se te, se a tér.

Hang leszek, hang.
Ami annyit mondana néha,
Hogy úgy dönt inkább,
Marad örökre néma.

ÉN

Életjeleket mutató,
Ögyelgő tetem.
Nekem sem egyszerű
Együtt élni velem.

Fejem fölött
Nyomorék védangyal.
Nekem sem egyszerű
Egy ágyban magammal.

Nem egyedül vagyok.
Osztozok a testen.
Nekem sem egyszerű
Szeretni engem.

Végtelenül sok vagyok,
Mint Úr az ostyán.
Nekem sem egyszerű
Odabújni hozzám.

Vakmerő és tudatlan
Az, aki átölel.
Hozzám még magam
Sem engedem közel.

Debüt

VERSSZAKOK AZ ÉNRŐL

Én vagyunk legalább ketten.
Egymást nem fojtják, csak verik.
És ez a legnehezebb ebben,
Én vagyok. *De melyik?*

*

Benned keresem magam.
Pedig bennem is vagyunk elegenden.
Sajnálom, hogy ilyen vagyok.
Csak belőlem van elegendem.

*

Élek. és nem félem a halált.
Élek. és ebbe még belepusztulok.
Élek. de jártam már odaát.
Élek. csak az anyagtól szabadulok.

JÚNIUS

Debüt

Hozzám simul a nyár. és én meztelen vagyok.
Hamvasak az apró almák. levelek közt az idő ragyog.

Belém simul a nyár. és én meztelen vagyok.
Finoman hullámozó ágak közt ellazulnak a végtagok.

Rám simul a nyár. és én meztelen vagyok.
Pillangókat nevetek. nem vagy se itt se ott.

ANYA

Csillagokat aggattál
A kocsonyás méhfaladra.
Úgy növesztettél, mint a hajad;
Azt hitted, sose hagylak magadra.

Hogy te majd később levághatsz,
Ha elfog unalom vagy félelem.
Észrevétlen vetélsz el,
De nézz rám! l é t e z e m.

NOVEMBER

Aludj gyökér,
Aludj gödör.
Minden tél más.
Nem a halál gyötör,
A feltámadás.

Debüt

DUNA

*„A Duna csak folyt. És mint a termékeny,
másra gondoló anyának ölen
a kisgyermek, úgy játszadoztak szépen
és nevetgéltek a habok felém.
Az idő árján úgy remegtek ők,
mint sírköves, dülöngő temetők”*

(József Attila: A Dunánál)

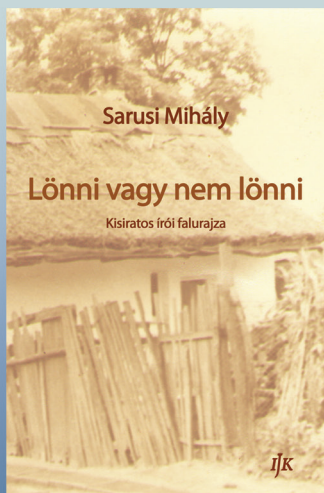
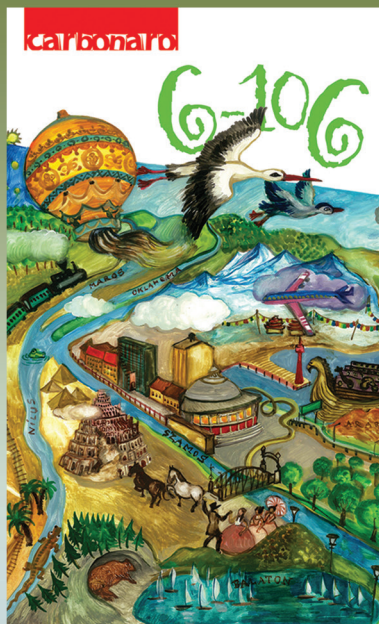
Élet és szenny lüktet benned,
Mint valóság a bőröm alatt.
Iszapba takarózva várom, hogy üzenj,
Testemen cseppfolyós fertőd halad.

Holtágakban vergődik a tegnap,
Pikkelyek között oszon a félelem.
Kövekre gyűl, sziklán csorog a hab,
Az iszap torkán akad a jelen.

Nézem, hogy morajlik némán,
Hínár megy a fogam közé,
Bennem köt ki a csónak, a sétány,
Elmém minden szörnyszülötte is övé.

- 3 Szócs Géza: Kívánok boldog régi évet (vers)
4 Bodó Márta: Csecsemőszobor (novella)
6 Láng Orsolya: A kör zezgugosítása (vers)
10 Boldogh Dezső: Az ifjabb de Sade tanulóvei (novella)
15 Marno János versei: Bruno Alzheimer emlékére, Vers a szocializmus felállásáról
19 Muszka Sándor: Modern művészet (novella)
22 Barna T. Attila versei: Lehunyt szemmel, Margitsziget, Elkóborolt, szemérmetlen éj, Hajnali kétsoros, Hajnali köd, Ember
24 Nagy Zopán: Látens, No. II. – Kilencedik rész
29 Hegedűs Gyöngyi versei Francesca Woodman fotóira: (mintha lélegzetért), (a póz: hogy jönnék), (vonalzó mentén. a megadástól), (per primam), (egy gerezdet. tükörrel)
34 Jerney Gábor: Sajtalan (novella)
37 Lackfi János: A sajtóérzékeny pápa-paradigma
40 Márton László: Műfordítói levelek Schilling Árpádhoz (részlet)
48 Böszörményi Zoltán: De omni re scibili (vers)
49 Kontra Ferenc: Nincs nehezebb a lábszárcsontnál (novella)
57 Vass Tibor: Kék Radnóta (vers)
60 Kisslaki László: A bohóc (novella)
64 Láthatár
64 Dorothy Hewett versei Turczy István fordításában
70 Szócs Géza: Mit olvastam az újságokban (Főként az erdély.ma hírlevélben) (tárca)
73 Mindannyian lírai tér-időben élünk – Varga Melinda beszélgetése Vörös Istvánnal
82 A marketing nem szitokszó – Ayhan Gökhan beszélgetése Áfra Jánossal
89 Tóth Mihály: Hipnotizáló erejű Frei-akcióregény (Frei Tamás: Agrárbárók)
92 Böszörményi Zoltán: Polgárháború (Danyi Zoltán: A dögeltakarító)
95 Fekete J. József: Kitalált középkor – vagy a mai migráció regénye? (Bánki Éva: Fordított idő)
98 Kadlót Nikolett: Mint egy mély lélegzetvétel (Karafiáth Orsolya: Él)
102 Boldogh Dezső: A besorolhatatlan versek kötete (Bak Rita: Bomló perspektíva)
105 Ayhan Gökhan: Emberkínzás Mesterfokon (Márkus András: Paraszttartók kézikönyve)
108 Szócs Géza: Egy zseniális könyvről, avagy: veszedelmes viszonyok Capri szigetén (Orosz István: Sakkparti a szigeten)
112 Bárdos József: Hihetetlenségek – A múzsák hajléka
115 Debüt – Kupihár Rebeka versei

<http://shop.irodalmijelen.hu>

Sarusi Mihály
Lönni vagy nem lönni –
digitális lapozó, ingyenesen letölthető a
www.irodalmijelen.hu
honlapról

500 forint, 6 lej, 1,50 euró

